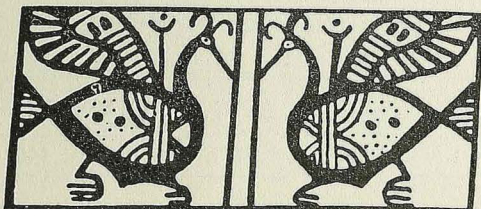

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΩΛΛΙΝΟΣ, ΣΟΛΩΝ, ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩ-
ΤΟΥΝΗΣ, ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΔΗΜ.
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΛΙΑΤΣΟΥ, ΔΗΜ. ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ε-
ΛΕΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ, ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΡΙΖΑΚΗΣ,
ΗΡΑ ΓΕΝΑΚΡΙΤΟΥ.

272 - 273

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Για τους Συνδρομητές Ελλάδας:

Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530

στο όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης

αίτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος...

και να μας στέλλεται ή απόδειξη για τα βιβλία μας.

Έτησια συνδρομή	Κ€3.000 μίλες
Έτησια συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κ€4.000 μίλες
Έτησια συνδρομή εξωτερικού	\$14 (δολάρια)
Τιμή Τεύχους	Κ€0.300 μίλες
Τιμή διπλού τεύχους	Κ€0.600 μίλες

Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.

100 ανάτυπα προς δύο λίρες τη σελίδα πληρώνονται από τον συγγραφέα στον τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΛΛΙΝΟΣ (μετ. Ήρ. Άγγελιδης): Πολεμικό σάλπισμα	133
ΣΟΛΩΝ (μετ. Ήρ. Άγγελιδη): Για τη Σαλαμίνα	134
ΣΟΛΩΝ (μετ. Ήρ. Άγγελιδης): Οί Τύραννοι	134
ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ: Τέσσερα ποιήματα	135
ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ: Δυό ποιήματα	136
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ή αναζήτηση	138
ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ: Δυό ποιήματα	146
ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΛΙΑΤΣΟΥ: "Ατιτλα	147
ΔΗΜ. ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ή αρχαίος δραματικός λόγος και τὸ νεώτερο λαοθεατρικὸ στοιχείο	149
ΕΛΕΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ: Τὸ ἀπρόσμενο, Τὸ αὔριο	152
ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ: Τὸ σταφύλι	152
ΚΩΣΤΑΣ ΡΙΖΑΚΗΣ: Ή ἐνηλικίωση εἶναι μιὰ φυγή, Μέρως 1983	153

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ — Ήρας Γενακρίτου: Μαρία Π. Ήω-
άννου — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Γ. Ἀθάνια «Τραγούδια τῶν βουνῶν (β' σει-
ρά), Ι. Μ. Χατζηφῶτη «Τ' ἄγιονορίτικα», Γιάννη Καρατζόγλου «Πρατήριο καυσίμων», Πά-
νου Παναγιωτοῦνη «Φωταγωγημένο Αἰγαῖο», Μ. Byron Raizis "Greek Poetry Translations",
Κ. Π. Καβάφης «Πανομοιότυπα Πέντε Πρῶτων Φυλλαδίων του» — ΓΝΩΜΙΚΑ — ΠΕΡΙΟ-
ΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Κ. Χρυσάνθη: «Ἐπιλογή Κριτικῶν.

ΔΕΜΕΝΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΤΟΜΟΙ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΧΡ. ΑΝΔΡΕΟΥ

Κύπριοι Συγγραφείς
Κύπριοι Λαϊκοί Ποιητές
Κύπριοι Καλλιτέχνες.

ΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΧΑΠΙΑ DONOREST

Υπεύθυνος κατά νόμον: Δρ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Τύποις: Τυπογραφεία - Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» ΛΤΔ, Τηλ. 44940 - 48883

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΓ' | ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1983 | ΑΡ. 272 - 273

Κ Α Λ Λ Ι Ν Ο Σ

ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΣΑΛΠΙΣΜΑ

Γιατί κοιμάστε, νέοι μου; Γερή καρδιά στα στήθη
βάλτε κι άπράνταχτη ψυχή. Τούς γύρω σας ντραπήτε
γι' αυτή σας την άνεμελιά' μα έσείς, σαν νάναι ειρήνη
δέ γνοιάζεστε, κι ό πόλεμος όλη τή γή τραντάζει.
[Τών συμποσίων οί χαρές αγύριστα διαβήκαν,
και τής εφίρηνης τής χρυσοής τά ποθητά τά δώρα
πάνε κι αυτά' γιατί ό στρατός ό βάρβαρος χυμάει
τών μισητών Κιμμέριων άπ' τό Βορρά σπρωγμένος.
Γιά τήν Πατρίδα τή γλυκειά σταθήτε δίπλα ό ένας
στόν άλλονε] κι ώς στα στερνά βαράτε τό κοντάρι.
Γιατί είν' ώραίο, νέοι μου, και δόξα φέρνει πάντα
για τήν πατρίδα, τά παιδιά και τήν καλή γυναίκα
νά πολεμά τούς έχθρούς παλληκαρήσια ό άντρας.
'Ο θάνατος τότ' έρχεται, όταν ή Μοίρα όριση.
Καθένας άς τραβά μπροστά μ' όρθιο τό κοντάρι
και τήν άσπίδα στέρηη μπροστά στα στήθη άς έχη,
μόλις βρεθή άντιμέτωπος μέ τούς έχθρούς στή μάχη'
γιατί άπ' τή μοίρα άδύνατο κανείς μας νά ξεφύγη
κι άκόμα άπ' τούς άθάνατους τό γένος του άν κρατάη.
Γλιστρά ό δειλός πολλές φορές κι άπό τή μάχη φεύγει
σωσμένος άπό τά βαριά χτυπήματα των όπλων
κι ό θάνατος τόν καρτερά κρυμμένος μέσ' στό σπίτι.
Τούτον κανείς δέν άγαπά άπ' όσους τόν γνωρίζουν,
ένω τόν άλλον κλαίγουν τον όλοι μικροί μεγάλοι,
όταν ό θάνατος τόν βρη' βαθιά μέσ' στή ψυχή τους
τό παλληκάρι πάντα ζή' και στή ζωή όταν είναι,
φαντάζει σαν ήμίθεος, κι όλοι τους σαν σωτήρα
τόν καμαρώνουν. "Άξιός μεγάλα πετυχαίνει,
πού μοναχά πολλοί μαζί νά κάνουν θά μπορούσαν.

Σ Ο Λ Ω Ν

ΓΙΑ ΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Ἔφτασα κήρυκας ἐγὼ ἀπὸ τῆ Σαλαμίνα,
 τὸ πολυπόθητο νησί, στὸ χέρι μου κρατώντας
 ὄχι πεζὸ μ' ἁρμονικὰ τραγούδι ταιριασμένο.
 Τῆ Σαλαμίνα ἂν ἀρνηθῶ, μακάρι τότε νᾶμουν
 ἓνας ἀπ' τῆ Φολέγανδρο, ἢ κι ἓνας Σικινίτης,
 γιατί δέ θᾶθελα ποτέ πολίτης τῆς Ἀθήνας
 νᾶμαί. Τί ἢ φήμη γρήγορα θεὸς νὰ σκορπίσῃ ἐτούτη
 σ' ὅλο τὸν κόσμον ἀνάμεσα: «Αὐτός εἶν' Ἀθηναῖος,
 ποὺ πρόδωσε καὶ ξέχασε τῆ Σαλαμίνα» Μὰ ὅλοι
 στῆ Σαλαμίνα ἄς τρέξουμε, γερὰ νὰ πολεμοῦμε
 γιὰ τὸ νησί τὸ ποθητό, κι ἔτσι μονάχα τότες
 θεὸς νὰ σβουστεῖ ἀπὸ πάνω μας ἡ ἀσκήκωτη ντροπὴ μας.

Σ Ο Λ Ω Ν

ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΙ

Τὰ νέφη κουβαλοῦν μαζί τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι,
 ἀπ' ἀστραπὴ λαμπρόφωτη τὸ θρόντισμα γεννιέται
 κι ἀπ' τοὺς μεγάλους χάνεται μιὰ πόλη καὶ στὰ χέρια
 τυράννου δοῦλος ὁ λαὸς πέφτει ἀπ' ἀμυαλιά του.
 Κι ἀφοῦ θεριέψῃ ὁ τύραννος δύσκολο πιά νὰ πέσῃ.
 Γι' αὐτὸ οἱ πολῖτες ἀπὸ πρὶν ἀξίζει νὰ κρατᾶνε
 πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τους καὶ φρόνησῃ νὰ δείχνουν.

Μετ.: ΗΡΑΚΛΗΣ ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΓΑΠΟΥΝ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ

Ἄγαποῦν οἱ νεκροὶ
τὴ χλόη τοῦ πρώτου φωτός,
τίς φωνές τῶν μικρῶν παιδιῶν
— κλωστοῦλες ἤχων —
ποῦ ἐγκατέλειψαν.

Ἄγαποῦν οἱ νεκροὶ
τούς ἤχους τῶν φτερῶν τῶν
ἀγγέλων, τὰ κορμιὰ ποῦ ἄφησαν
νὰ αἰωροῦνται
σὸ νέο ἔρωτα, σὲ καινούργιους
θανάτους,
ἔτσι ἀγαποῦν οἱ νεκροὶ
νὰ βλέπουν τὸν κόσμο
μέσα ἀπ' τὴ διάθλαση τῶν ἀχτίνων
τοῦ ἀδερφοῦ μας ἡλίου...

Ἡ ΘΛΙΨΗ ΕἶΝΑΙ ΤῶΝ ἈΝΘΡῶΠῶΝ

Ἡ θλίψη εἶναι τῶν ἀνθρώπων
γεμάτη σκούρα χρώματα καὶ καρπούς σάπιους,
κόκκαλα πουλιῶν νεκρῶν στοὺς γιालοὺς
φύλλα δέντρων ποῦ κιτρίνισαν
στὴν προσπάθειά τους νὰ ζήσουν.
Ἡ θλίψη μου εἶναι τῶν ἀνθρώπων
στὶς ἐγχρωμες βροχές,
μὲ τίς σκιές σκουριασμένων μηχανημάτων
ἀφημένων ἔρημα στοὺς δρόμους.
Φουστάνια κοριτσιῶν πλυμένα, ξεπλυμένα
στοῦ ἡλίου τίς ἀχτίνες, σῶν σύγνεφων
τὴν ὑγρὴ μοίρα, Naί ἡ θλίψη μου
εἶναι τῶν βροτῶν μὲ τὴν ἐπιταγὴ τοῦ θνητοῦ
στά χλωμά τους χέρια...

ΑΝΟΙΧΤΗ ΠΟΡΤΑ

Ἄνοιχτή πόρτα
 στό γκρίζο
 καί τὸ γαλάζιο,
 μιὰ κάθετη ἰδέα
 στή γῆ
 τῶν καρπῶν
 καί τοῦ αἵματος
 ἢ ἐλευθερία.
 Ἄνοιχτή πόρτα
 στό λευκὸ καί
 τὸ μαῦρο,
 τὰ δυὸ χρώματα
 στήν ἀνοιχτή
 πόρτα
 τοῦ βίου.

Λ Ε Ξ Ε Ι Σ

Λέξεις γυμνές
 ἀποστεωμένες,
 χωρὶς χυμὸ
 καί γλυκοὺς καρπούς
 λέξεις στὰ «Καφέ»
 καί τὰ κρεβάτια
 ποὺ κυκλοφοροῦν
 στοὺς ἔρημους δρόμους
 καί μᾶς ὀδηγοῦν
 στοὺς ἀντικατοπτρισμούς
 σκελετῶν ἄστρων
 ποὺ ἔχουν πιά σβήσει....

ΠΑΝΟΣ Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

α'

Φλύαρο ἀηδόνι τῆς αὐγῆς σ' ἀθώρητο κλαδί
 ἀχνὸ τριανταφυλλένιο φῶς πὴν κορυφή πυργώνει
 κι ἀπόμακτρα στό πέλαγος πῶς ξεθωριάζει σὲ λαδί,
 καθὼς ἰτιά καλλίκαμη τὸν ἔρωτα ζυγώνει.

Κόρη τῶν ἄστρων τῆς σιγῆς μὲ τὴ λυμένη ζώνη
 λάμπουν σταγόνες ἡδονῆς στοῦ πόθου τὴν ὀρμή,
 μωσχοβολάει σπαράζοντας τὸ νιόφητο κορμί
 κι ὠραῖο ἰσμίξιμο ταχὺ τὴ θλίψη μαραζώνει.

β'

Βαλανιδιά πολύκλαδη μ' άράγιστη φωνή,
 πικρός καιρός μās άλεσε, σαν τὸ σιτάρι οί μύλοι.
 Καπνός γαλάζιος ἢ λευκός άκόμα νά φανεί
 κ' οί σπίνοι τῆς βατομουριάς σωπαίνουν ὄρφανοί,
 συντροφήσσα τοῦ ἄλγους μας, τῆς σωτηρίας σμίλη.

Άχτίνα λυγερή θερμή τὰ μάτια σου φιλεῖ,
 τὰ λυτρωμένα χεῖλη σου ἐξάισια τραγουδάνε.
 Γίνεται άνεμοστρόβιλος τοῦ ρίγους τὸ φιλι
 κι ὀρθώνεται παράξενα τοῦ πάθους ἡ θηλή
 — χάδια τοῦ πόνου δίδυμα τὸν ἔρωτα μαδάνε.

γ'

Μεθυστική, χρυσόπλεχτη, μαρμαρυγούσα θημωνιά,
 στή μέση τοῦ καλοκαιριοῦ σειρήνες σαν ἰχήσουν
 γιὰ τὰ ἰσκαριά ποῦ ἔδεσαν μ' ὀράτα σχοινιά,
 ποιόν θά ρωτήσω νά μοῦ πει, πρασινομάτα καστανιά,
 τὸ μαῦρο φῶς πῶς δάμασε τῆ λάμψη τῆς ψυχῆς σου.

Στάμνα τῶν μυθικῶν ὠρῶν, πυρίμορφη ροδιά,
 ἰστό ἡλιόκαμα τοῦ πανικοῦ σκιά παραμυθίας...
 Ὁ θάνατος ποῦ κουβαλᾷς κι άντάμα πίνεις τσικουδιά
 σ' ἔχει διαλέξει μυστικά — εὐπρόσδεκτη σοδειά —
 τὴν ὠρα τῆς ἀναίμακτης ἐρωτικῆς θυσίας.

Π Ε Ι Σ Μ Α

Τοῦ Κώστα Ριζάκη

Καμένο δάσος ρημαγμένο.
 Πότε ξεφύτρωσαν τόσα φαντάσματα;
 Ἐδῶ κι ἐκεῖ
 ἔλατια λιγοστά, λησμονημένα
 θάλλουν μέ πείσμα,
 ὅπως τὴν ἄνοιξη.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

(διήγημα)

Ἡ «Ξενοδοχειακὴ Σχολή» βρίσκεται ἀπάνω σ' ἓνα χαμηλὸ φαλακρὸ λόφο στὰ κράσπεδα τῆς Λευκωσίας. Ἡ φαλακρότητα αὐτοῦ τοῦ λόφου τονίζεται ἀπὸ τὸ πυκνὸ, χαμηλὸ ἴσος πού γεμίζει μιὰ ρεμματιά ἀκριβῶς στὰ πόδια του. Πιὸ ψηλά ἀπ' αὐτὸν στέκει ἓνα ψηλὸ πλάτωμα μὲ ἀπότομες πλαγιές σὰν νὰ τις ἔκοψε μαχαίρι. Ὅλο αὐτὸ τὸ πλάτωμα στολίζεται μὲ ἄσπρες καλοκτισμένες μονοκατοικίες μὲ μικροὺς κήπους. Ἐνα μίγμα ἀπὸ κίτρινο χρῶμα τοῦ ἐδάφους, τὴν πουρόπετρα, μὲ τὸ ἄσπρο χρῶμα τῶν προσόψεων, τὸ κεραμιδι τῶν στεγῶν, τὶς διαδαθμίσεις τοῦ πράσινου καὶ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ, συνθέτουν ἓνα τοπίο, πού ἔχει μιὰ τάξη σὰν νά'ναι χαραγμένο σὲ χαρτὶ ἑργογραφίας.

Τὸ προαύλιο τῆς σχολῆς αὐτῆς ἔχει ἀρκετὴ ἔκταση — ἡ γῆ ἀνῆκε στὴν κυβέρνηση καὶ τὴν παραχώρησε ἀπλόχερα στὴ δημοσία αὐτὴ σχολή, πού θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὴν κυπριακὴ τουριστικὴ κίνηση. Σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν χώρο θάρχονταν τὰ λεωφορεῖα, πού θὰ φέρνανε τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ τὰ καταραμένα μέρη τῆς Μικρασίας. Ἐξάλλου, οἱ μεγάλες αἰθουσες καὶ γενικὰ ἡ διαρρύθμιση τῆς σχολῆς θὰ διευκολύνανε τὴ διεκπεραίωση τῶν αἰχμαλώτων — ἰατρικὴ ἐξέταση, σειρά τραπεζία γιὰ καταγραφή, εὐρύχωρο ἐστιατόριο γιὰ τὸ πρῶτο γεῦμα τοῦ γυρισμοῦ.

Ἀπὸ ἑνωρὶς τὸ πρῶτ' πλημμύρισε κόσμος καὶ κοσμάκης αὐτὸ τὸ προαύλιο. Ἐδῶ οἱ μαυρομαντηλοῦσες χωριάτισσες, πού σχεδὸν ὅλες ἦταν πρόσφυγες στὸν ἴδιον τόπο, διωγμένες ἀπ' τὰ ἑθρινὰ τῆς Κύπρου· οἱ γέροι μὲ τὸ πολὺ παρελθὸν φορτωμένο στοὺς καιπουριασμένους ὤμους των, μὲ μόνη προσμονὴ κάποιο γυρισμὸ δικοῦ τους· οἱ μικροαρθωνιαστικές, μὲ τὸ χλωμὸ ἀπὸ τὸ ξενύχτι καὶ τὴν ἀναζητήση πρόσωπο καὶ τὰ πρησμένα μάτια, γεμάτα μαύρους γύρους· οἱ μάνες, μὲ τὸν πιὸ μεγάλο καημὸ, πού συχνὰ μοιάζουν μὲ Παναγίες μπροστὰ στὸν Ἐσταυρωμένο· οἱ ἄντρες τῆς ὄρμης ἡλικίας, πού τοὺς παιδεύσε ὁ ἰδρώτας, τὸ κοκκίνισμα τοῦ ἡλίου καὶ ὁ πολὺς ἔθλας ἀπὸ τὸ πολὺ κάπνισμα· οἱ νέοι μὲ τὶς μισόγυμνες ἐμφάνσεις καὶ τὸ φῶς τῆς νιότης στὴν ἔκφραση καὶ τὴν κίνησή τους· κι' ὁ λαός, οἱ πιτσιρικάι, μὲ τὶς φωνές, τὰ κλάματα, τὰ χάχανα καὶ τὰ πειράγματα καὶ τὶς πολλὲς σφαλιάρες ἀπὸ τὶς νευριασμένες μάνες. Ἐνας κόσμος παράξενα συγκινημένος, μ' ἓνα τεράστιο καρδιοχτύπι, πού δὲν μετριέται μὲ τὶς λέξεις, πού πνίγονταν μέσα στὶς διηγήσεις καὶ τὶς διάφορες φήμες, αὐστὸς κάμπος πού ἀναρριγοῦσε μέσα στὴ ζεστὴ μεσημεριάτικη ἀνάβρα ἀπὸ χνῶτα, ἰδρώτα, δάκρυα, καπνοὺς καὶ σκόνη.

**

Ὁ Λεωνίδας ξύπνησε πολὺ πρῶτ', ἔκαμε τὸ σταυρὸ του, πετάχτηκε στὸ κοιμητήρι νὰ κλάψει τὸ πρωῖνὸ του «καλημέρα» στὸν σκοτωμένο του γιό, καὶ γύρισε μὲ μιὰν ἀλλοιώτικη ταραχὴ στὸ κατάστημά του γιὰ τὴν καθημερινὴ τυπικὴ ἐργασία στὸ ταμεῖο. Ὅμως ὁ χώρος δὲν τὸν κρατοῦσε. Τὸ μυαλό του καρφώθηκε σ' ἓνα

ἀξειδιάλυτο σημείο. Δὲν μπορούσαν νὰ τὸν ξεκολλήσουν ἀπ' αὐτὸ μήτε οἱ ἐρωτή-
σεις καὶ τὰ παζαρέματα τῶν πελατῶν, μήτε οἱ λογαριασμοὶ καὶ τὰ ρέστα ἀπὸ τὴς
πληρωμῆς. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ μῆνης σταμάτησε τὸ κάπνισμα, γιατί τὸν πείραξε στὸ στή-
θος, ἀνοιξε τὸ συρτάρι κι' ἀνάψε τσιγάρο. Οἱ πρῶτες ρουφηξιῆς τοῦ φέρανε μιὰ
ζάλη κι' ἕνα τρεμούλιασμα στὰ μέλη. Σὰ ν' ἀπομακρύνθηκε γιὰ λίγο τὸ μυαλό
τοῦ ἀπὸ τὸ ἀξειδιάλυτο σημείο, πού τὸν τραβοῦσε ἐντονα. Αὐτὸ δὲν διάρκεσε πολὺ.
Ἀναστέναξε βαθιά, ἀφοῦ τὸ προσέξανε κι' οἱ πελάτες, καὶ ξαναγύρισε στὴ μετέωρη
κατάσταση νὰ κοιτάζει τὸ ἀξειδιάλυτο σημείο, πού τώρα γινόταν σφαῖρα καὶ σιγὰ -
σιγὰ μετατρέποταν σὲ μιὰ μορφή.

—Ὁ γιός μου, σκούζει σὲ μιὰ στιγμή.

Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ ταμειό, κοίταξε τὸ χαμένο γιὸ στὴ φωτογραφία νὰ γελᾷ μὲ
τὴν εὐρωστία τῆς νύχτης καὶ πετάχτηκε ἔξω ἀπὸ τὸ κατάστημα. Μπῆκε στὸ μικρὸ
αὐτοκίνητο κι' ἀνάμεσα στὴν κοσμοσυρροή τοῦ δρόμου, σὰν μαγνητισμένος διέσχισε
τὸ ἐκπληκτὸ πλῆθος καὶ τράδηξε πρὸς τὴν «Ἐνοδοχειακὴ Σχολή». Εἶδε ξαφνικὰ
τὸν μαζεμένο κόσμο κι' ἡ ἀγωνία στὸ στήθος τοῦ φούντωσε. Στάθμευσε κάπου μα-
κριὰ τὸ αὐτοκίνητο καὶ πλησίασε τὸ πλῆθος μ' ἕνα μάτι ἀστραφτερὸ κι' ἕνα φο-
βερὸ κοκκίνισμα στὸ ἄσπρο πρόσωπό του. Ὁ ἰδρώτας τρεχολογοῦσε ἀπὸ τὸ μέτωπό
του καὶ τὸ ξανθὸ κατσαρὸ μαλλί του ἦταν δλόρθο, ἔτσι πού νὰ δείχνει πολὺ μικρὸ
τὸ πρόσωπό του.

—Θέλετε βοήθεια, κύριε; τὸν ρωτᾷ μιὰ ἰατρονομικός. Νοιώθετε καλὰ...

Ὁ Λεωνίδας ξαφνιάστηκε ἀπὸ τὴν ἐρώτηση.

—Ὁχι. Εὐχαριστῶ. Γιατί; τῆς ἀπαντᾷ.

—Ἀπλῶς ρωτῶ, κύριε...

Τότε ἐνοιωσε ξεκάθαρα τὴν κατάστασή του. Τὸ ἀξειδιάλυτο σημείο, πού ἔγινε
σφαῖρα καὶ στὰ τελευταῖα μορφή, ἦταν τ' ὄραμα τοῦ χαμένου γιοῦ, πού σκοτώθηκε
στὰ προχωρημένα φυλάκια, ἐκεῖ στὴ Μιὰ Μηλιά. Γύρισε πρὸς τὰ μέρη τοῦ Πεντα-
δάκτυλου κι' ἀτένισε τὸ μικρὸ χῶρο τῆς Μιὰ Μηλιάς, πού ἦταν ὡς χιτῆς μικρὸ
χωριὸ καὶ τώρα χαλάσματα κι' ἀποκαΐδια. Σ' αὐτὸ ξέσπασε ἡ ὀργή τῶν ἐχθρῶν
ἀπὸ τὴ Μικρασία, γιατί φημιολογήθηκε πῶς στὰ κράσπεδά του ὁ κόσμος μὲ ἀξίνες
καὶ ἄλλα ἀγροτικὰ ἐργαλεῖα ξέκαμε τοὺς ἀλεξιπτωτιστῆς, πού ρίξανε πρῶτ - πρῶτ
τὰ σιδερένια πουλιά. Ἕνα δειλινὸ τὸν εἰδοποίησαν νὰ παρευρεθεῖ στὴν ταφὴ δέκα
στρατιωτῶν στὸ κοιμητήρι σὲ τάφο ἐπίσημο. Δέκα παλληκάρια ἀδικοσκοτωμένα κι'
ἀνάμεσά τους ὁ δευτέρος τοῦ γιός, αὐτὸς πού θὰ συνέχιζε τὸ οἰκογενειακὸ ἐπάγ-
γελμα, πάπου - προπάπου, νὰ μὴ χαθεῖ τ' ὄνομα τῆς γενιάς. «Ἔτος ἰδρύσεως 1865».
Ἀγαποῦσε ξεχωριστὰ αὐτὸ τὸ γιό, πού τοῦ ἔμοιαζε σὲ ὄλα. Ψηλός, ξανθός, μὲ κα-
τσαρὸ μαλλί, γαλανομάτης κι' ἀνήσυχος σὰν τὸν πατέρα καὶ τὸν παπού. Δουλευτῆς
ἀπὸ μαθητῆς στὸ γυμνάσιο, σκλάβος στὸ κατάστημα, πρῶτ - πρῶτ μὲ τὸν πάπού
ν' ἀνοίγουνε τὴς τρεῖς πόρτες, ἀργὰ τὸ θράδυ νὰ τὴς κλείουν καὶ νὰ γυρίζουν στὸ
σπίτι πλάι - πλάι. Ἀργότερα ν' ἀντικαθιστᾷ τὸν πατέρα στὴ παραγγελίες, στὸ τα-
μειό καὶ στὴς συνεδρίες τῶν καταστηματαρχῶν γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ κλάδου.

—Χρυσέ μου γιέ, φθῆρισε κι' ἄφησε τὸ πρῶτο δάκρυ.

Τὴν ἴδια ὥρα ἔφτασαν τὰ λευφορεῖα μὲ τοὺς αἰχμάλωτους. Θόρυθος, φωνές,

κλάματα, ανέμισμα χειριών, μεγάλη χλαλοή γέμισαν τόν τόπο. Ὁ Λεωνίδας γύρισε τὸ κεφάλι κι' εἶδε τὸ κινούμενο πλήθος. Πλησίασε.

—Κύριε Λεωνίδα, κύριε Λεωνίδα, ἀκούει μιὰ φωνή ἀπὸ τὸ πρῶτο λεωφορεῖο.

Προσηλώνει τὸ θολό του μάτι. «Νᾶναι ὁ ὑπάλληλος τοῦ διπλανοῦ καταστήματος, ποῦ εἶχε συλληφθεῖ ἀπὸ τίς πρῶτες μέρες; Αὐτὸς εἶναι. Ἄδυνατισμένος τώρα, μὲ γενιάδα καὶ μακρυὰ μαλλιά, κουρελής, ἀλλὰ αὐτὸς εἶναι, ἡ ἔκφρασή του, ἡ φωνή του...» σκέφτεται.

—Τὸν εἶδα, κύριε Λεωνίδα, τὸ γιό σου. Τὸν εἶδα. Ἔχεις μήνυμα, τοῦ φωνάζει.

Ὁ Λεωνίδας γύρισε δεξιὰ κι' ἀριστερὰ νὰ δεβαιωθεί σὲ ποῖο μιᾶ ὁ ὑπάλληλος τοῦ διπλανοῦ καταστήματος. Ὅμως ὀλόγυρα τὸν σπρώχνανε γυναῖκες, ποῦ κρατούσανε φωτογραφίες τῶν γιῶν τους καὶ ρωτούσανε ἂν κάποιος τοὺς εἶδε στὰ ξένα μέρη τῆς Μικρασίας.

Ὁ ὑπάλληλος μόλις κατέβηκε ἀπὸ τὸ λεωφορεῖο, διέσπασε τὸν κλοιὸ τῶν ἀστυνομικῶν καὶ πλησίασε τὸν Λεωνίδα.

—Κύριε Λεωνίδα, τὸν εἶδα τὸ γιό σου. Χωρίσαμε τελευταῖα, γιατί τὸν παίρνανε πάνω στὸν Πόντο. Μοῦ εἶπε νὰ σὲ χαιρετίσω καὶ νὰ σοῦ πῶ πῶς εἶναι καλά. Νὰ μὴν ἀνησυχεῖς.

—Τὸν εἶδες; ρωτᾷ ὁ Λεωνίδας.

—Ναί! σοῦ τ' ὀρκίζομαι στὰ μάτια μου, τοῦ ἀπαντᾷ, ἐνῶ οἱ ἀστυνομικοὶ τὸν ὀδηγοῦσαν πρὸς τὴ Σχολή γιὰ νὰ περάσει πρῶτα ἀπὸ τὸν ὑγειονομικὸ ἔλεγχο τοῦ ἐπικοινωνήσῃ ἐλεύθερα μὲ τὸν κόσμο.

Ὁ ὑπάλληλος πάλιν ξέφυγε ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀστυνομικῶν καὶ πλησίασε μιὰ ομάδα γυναικῶν, ποῦ ἔδειχναν τίς φωτογραφίες τῶν χαμένων τους γιῶν.

—Αὐτὸς; Νομίζω τὸν πήγανε στὴν Ἀρμᾶσια, ἀπαντᾷ ὁ ὑπάλληλος μὲ λίγη ἐπιφύλαξη.

—Αὐτὸς; Νομίζω πῶς τὸν εἶδα. Δὲν εἶμαι βέβαιος.

—Αὐτὸς; Κάποιου μοιάζει. Ἔ! ὅλοι θὰ γυρίσουν μὴν ἀνηχυχεῖτε. Ὅλοι - ὅλοι, φώναζε, ἐνῶ οἱ ἀστυνομικοὶ σχεδὸν τὸν σέρνανε πρὸς τὴ Σχολή.

Ὁ Λεωνίδας ἔνοιωσε τὸ κορμί του νὰ ταλαντεύεται. Σὰ νὰ πατοῦσε πάνω σὲ μπαμπάκια καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἰσοροπήσῃ. Τὸ στόμα του στέγνωσε. Δάκρυ δὲν εἶχε. Γύρω χόρευε μιὰ θολούρα κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὴ μπαινοβογαίνανε διάφορα ἀκαταστάλαχτα σχήματα, μικραίνανε, μεγαλώνανε, στράβωναν δεξιὰ, στρίβανε ἀριστερὰ, ξαναμικραίνανε, συγχίζονταν, ξεχωρίζανε πάλιν.

—Νερό, φώναζε κι' ἔγειρε χάμω.

*

**

Ὁ Λεωνίδας παραμιλοῦσε στὸ κρεβάτι ἕνα μερόνυχτο. Τὸ μόνο ποῦ ξεχώριζαν ἀπὸ τὸ παραμιλητό του ἦταν ἡ φράση «ζεῖ τὸ παιδί, ζεῖ τὸ παιδί. Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου». Τὸ σπῆτι ἔπεσε γιὰ δευτέρη φορὰ στὰ μαῦρα: γέμισε ἴσκιους καὶ πικρὰ ἔνδεχόμενα. Ἡ γυναῖκά του κι' ἡ ἀδερφή της στριφογυροῦσανε μὲς τὸ σπῆτι μὲ

φανερὸ τὸ φόβο στὰ πρόσωπά τους. Δυὸ - τρεῖς γειτόνισσες τρέξανε νὰ συμπαρασταθοῦν.

Σὲ μιὰ στιγμή τὸ παραμίλημα πῆρε μιὰ τάξη. Κάτι ξεχώριζαν οἱ γύρω.

—Γιατί χτυπᾶτε, βρὲ ἀνατολίτες, τὸ παιδί μου; Ὅσα λεφτὰ κρατοῦσε σὰς τᾶ-
δωσε. Καὶ τὸ χρυσὸ ρολοῖ πού τοῦ χάρισα στὰ τελευταῖα του γενέθλια. Τί; Θὰ τὸ
στείλετε στὰ βᾶθη τῆς Ἀνατολίας; Νὰ τὸν λυντσάρουν οἱ παθιασμένοι ὄχλοι, οἱ κου-
ρελῆδες κι' οἱ ἀξύριστοι; Θὰ σὰς πιῶ τὸ αἷμα ἀν τὸ ἀγγίζετε.

Ἀκολουθοῦσε ἓνα διάλειμμα.

—Τὸ γιό μου, τὸ γιό μου! Τὸν στοιβάσανε μ' ἄλλους δέκα σ' ἓνα βρώμικο
κλειστὸ σαγόνι; Χωρὶς φαί! χωρὶς νερό! Καὶ νὰ βρωμάει κοπρίλα ὁ τόπος, νὰ
μὴν ἔχει παράθυρο νὰ μπεῖ ὁ ἥλιος κι' ὁ ἀγέρας! Βάστα, καημένε μου γιέ. Χιχί!
Τὸ ρίξανε στὸ τραγούδι; Αὐτὸ δὰ σὰς ἔλειψε, κακομοίρηδες. Τί; Οἱ Ἕλληνες τρα-
γουδᾶνε πηγαίνοντας στὸ θάνατο; Τί λόγια εἶν' αὐτά! Καὶ γιατί κακομελετᾶτε;
Θὰ γυρίσεις, γιέ μου, θὰ γυρίσεις.

Μιὰ γειτόνισσα τὰ ἐξήγησε ὅλ' αὐτά. Εἶναι κουβέντες, λέει, πού ἱστορᾶνε οἱ
αἰχμάλωτοι. Σειρὰ τὰ παθήματά τους κι' αὐτὸς τ' ἀναθυμᾶται μέσα στὸ παραλόυσμά
του. Καὶ συμβούλευε πὼς πρέπει πιά νὰ φωνάζουν γιὰτρό.

Τὸ ἄλλο ἑρᾶδου ὁ Λεωνίδας σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Μιὰ ἔκφραση χαρᾶς
ζωγραφιζόταν στὰ κουρασμένα χαρακτηριστικά του. Θαρροῦσες πὼς πλάτυνε τὸ
μέτωπό του κι' ἔλαμπε ἀπὸ κάποιο ἐσωτερικὸ φῶς. Τὰ μάτια του μεγαλώσανε κι'
ἄς εἶχανε μαύρους γύρους. Μόνο πὼς ἡ ματιά του κοιτοῦσε μακριὰ σ' ἓνα σημεῖο
πίσω ἀπ' τὰ κεφάλια τῶν ἄλλων, πέρα ἀπ' τοὺς τοίχους καὶ τὸν ὀρίζοντα τοῦ
σπιτιοῦ.

—Πενῶ, λέει. Γυναίκα, φέρε καὶ κρασί. Εἶναι νὰ μὴ τὸ γιορτάσουμε; Ὁ
γιός μας θὰ γυρίσει μὲ τοὺς ἄλλους ἢ τοὺς παράλλους αἰχμάλωτους. Μοῦ τᾶπε ὁ
Σταῦρος, ὁ ὑπάλληλος τοῦ διπλανοῦ μου μαγαζάτορα. Κεῖνος ὁ ψηλός, ὁ ἄλλοπαρ-
μένος, πού ὄλο τραγουδᾶ ἓνα μυστελειωμένο τραγούδι. Ναί! ναί!

Ὅλοι ἀλληλοκοιταχτήκανε. Μιὰ γειτόνισσα τὸν πλησίασε μὲ στοργή καὶ κα-
τανόηση.

—Ναί, κύριε Λεωνίδα. Τὰ μάθαμε τὰ εὐχάριστα. Ὅλα θὰ πᾶνε καλά. Θὰ
φροντίσουμε...

Ἡ γυναίκα του πῆγε στὴν κουζίνα κι' ἔκλαψε πικρά. Καινούριο κοκὸ βρῆκε
τὸ σπίτι.

—Πᾶνε τὰ συλλοϊκὰ τοῦ ἄντρα μου, ψιθυρίζει σὰ νὰ φοδῶταν τὴν ἰδιὰ της
τῆ φωνή.

—Κάνε του τὰ θελήματα τώρα καὶ θὰ δεῖξει τὸ πρᾶμμα μόνο του, τῆ συμβου-
λεύει μιὰ ἄλλη γειτόνισσα.

Τοῦ στρώσανε τὸ τραπέζι. Τοῦ φέρανε καὶ κρασί.

—Τὰ μαῦρα τί τὰ φορᾶτε; τοὺς λέει ὁ Λεωνίδας σὲ μιὰ στιγμή. Δὲν θέλω
μαῦρα. Ὅλα τὰ πένθημα νὰ τὰ πετάξετε μακριὰ. Βρῆκα τὸ γιό μου.

—Ναί, Λεωνίδα μου, συμφωνᾶ ἡ γυναίκα του, προσπαθώντας νὰ πνίξει τὸ δά-
κρυ της.

Πώς πέρασε τὸ θράδυ ἕνας Θεός. Ξέρεί. Ὁ Λεωνίδας πρόσταξε ν' ἀνάψουν ὅλα τὰ φῶτα καὶ ν' ἀνοίξουν τὰ παράθυρα. Οἱ χαρὲς δὲν πρέπει νὰ κρύβονται μὲς τοὺς κλεισμένους τοίχους. Στὴν πολλή ὥρα κατάλαβε κάποια δυσπιστία στὴ συμπεριφορὰ τῆς γυναίκας του. Κάθισε δίπλα τῆς, πῆρε τὰ χέρια τῆς καὶ τῆς διηγήθηκε μὲ λεπτομέρεια τὸ ἐπεισόδιο στὸ προαύλιο τῆς «Εὐνοδοχειακῆς Σχολῆς». Ὅλοι γύρω σταυροκοπηθήκανε. Ἐκείνη πέτρωσε. Ἡ ἀδερφή τῆς ὁμως ἔριξε ἕνα σάλι στὸν ὄμο τῆς καὶ βγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι κρυφά - κρυφά. Θὰ πῆγαινε στὸ σπίτι τοῦ Σταύρου νὰ ζητήσει ἐξηγήσεις γιὰ ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπίθανη ἱστορία.

Στὸ μεταξύ ὁ Λεωνίδας ἀποτραδήχτηκε στὸ ὑπνοδωμάτιό του.

Μιά γειτόνισσα βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ ρωτήσῃ τὴ γυναίκα του.

—Εἶσαι σίγουρη πὼς ρίξανε στὸν κοινὸ τάφο τὸ γιό σου;

—Καλέ, μοῦ φέρανε τὸ ρολόι του, τὴν ἀσημένια ταυτότητά του μὲ τ' ὄνομά του — ἐγὼ τοῦ τὴ χάρισα, ἀπαντᾷ.

—Μὲ τὰ μάτια σου τὸν εἶδες; ρωτᾷ μὲ ἀπότομο ὕφος ἡ γειτόνισσα.

—Καὶ ποῦ θὰ τὸν ἀναγνώριζα; ἀπαντᾷ καὶ λούζεται στὸ κλάμα.

Ἐγινε λίγη σιγή. Ὑστερα ξαναμίλησε ἡ γυναίκα τοῦ Λεωνίδα.

—Ὁ ξάδερφος ὁ Μακρυμίχαλος, ὁ γιατρός, παράλαβε τὸ νεκρὸ παιδί μου.

—Ἐ! τότε ἀλλάζει τὸ πράγμα. Συνεπῶς, σκοτώθηκε μὲ τὸ σίγουρο.

—Σιωπή, ἔρχεται ὁ Λεωνίδας.

Ἐημέρωσε. Ὁ ἥλιος σὰ νὰ πρόβαλε στὸν οὐρανὸ πιδ ἔνωρις ἀπὸ ἄλλες μέρες, φώτισε στέγες κι' ὕστερα αὐλὲς καὶ ἰδρόμους. Ὁ θόρυβος τῆς καθημερινῆς ζωῆς σὲ λίγο ἔγινε πιδ ζωηρὸς γιὰ νὰ πάρει μετὰ τὸ συνηθισμένο του ρυθμό.

Ὁ Λεωνίδας ξυρίστηκε, ἀρωματίστηκε, πῆρε ἕνα πλούσιο πρόγευμα, ὅπως ἄλλοτε στὶς καλὲς μέρες, φίλησε τὴ γυναίκα του μὲ τὸ παλιὸ πάθος τῆς νιότης καὶ γελαστὸς βγήκε στὸ δρόμο. Καλημέρισε τὴ γειτονιά μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς ἀνοιξης, ἀκριβῶς σὰ νάχανε πασχαλινούς καιρούς. Πῆρε τὸ αὐτοκίνητο μὲ ἀνεση κι' ὄχι μὲ τὴν νευρικότητα τῶν ἀπασχολημένων ἡμερῶν, ὀδηγοῦσε ἤρεμα καὶ κατέβηκε στὸ κατᾶστημά του. Οἱ θπᾶλληλοι τὸν κοίταξαν μ' ἐκπληκτα μάτια. Παρουσίαζε μιὰ τέτοια ξαφνικὴ ἀλλαγὴ. Καὶ ἡ καθημερινὴ ἐρᾶσῖα ἄρχισε μ' ἕνα ἄλλο, ἀσυνήθιστο νεῦρο.

Στὸ σπίτι ἡ κουνιάδα γύρισε ἀνήσυχη. Εἶχε δεῖ τὸν Σταῦρο πρῶτ - πρῶτ, γλυκοχάραμα. Τὰ κουδεντιάσανε γιὰ ὅ,τι εἶπε στὸ Λεωνίδα. Ἡ ἀτμόσφαιρα στὸ σπίτι γύρω τῆς ἦταν φιλική, χαρὲς εἶχανε οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ αἰχμάλωτου. Μόνον ὁ πατέρας τοῦ Σταύρου εἰδειχνε κάποια ἀνησυχία. Τὸν φόδιζε ἡ πολυλογία τοῦ γιοῦ καὶ μερικὲς ἀσυνάρτητες κουδέντες του. Κατὰ δάθος ὁμως πίστευε πὼς ὅλα αὐτὰ προέρχονταν ἀπὸ τὴν κούραση καὶ τὶς λαχτᾶρες τῆς αἰχμαλωσίας. Καὶ θὰ περνοῦσαν.

—Δὲν τὸν ἔκοψε τὸ μάτι μου νὰ τᾶχει σωστά. Κάπου χάνει αὐτὸ τὸ παιδί, ἐξηγεῖ ἡ κουνιάδα. Ἄλλᾳ... Ξέρεις καμμιὰ φορὰ!

—Καὶ τί θὰ γίνει τώρα; ρωτᾷ ἡ ἀδελφὴ τῆς, ἡ γυναίκα τοῦ Λεωνίδα.

—Νὰ τὰ πάρουμε μὲ τὴ σειρά. Πρῶτα νὰ ρωτήσουμε τὸν ξάδερφό μας τὸ γιὰ τὸ ἂν ἔχει διαπιστωθεῖ ἡ ταυτότητα τοῦ γιοῦ μας. Ὑστερα νὰ κοιτάξουμε μέσα

στος κατάλογους τῶν αἰχμαλώτων ἂν ὑπάρχει τ' ὄνομά του ἢ παρόμοιο. Νὰ ρωτήσουμε κι ἄλλους πού γυρίζουν ἂν τὸν συνάντησαν ἢ τὸν ξέρου. "Ἄν ζεὶ δὲν θὰ μᾶς στείλει ἕνα μήνυμα μὲ κάποιον;

Πήρανε ἀμέσως στὸ τηλέφωνο τὸ ξάδερφό τους τὸν γιατρό στὸ σπίτι, προτοῦ ξεκινήσει γιὰ τὸ Γενικὸ Νοσοκομεῖο.

—Τρελλαθήκατε; τοὺς ἀπάντησε ὁ γιατρός ἅμα τοῦ τὰ ἐκθέσανε ὄλα. Βρὲ σεῖς, ἐγὼ παραλάβαινα στὸ ἐξωτερικὸ ἰατρεῖο πληγωμένους καὶ νεκρούς. Ἐκεῖ μοῦ δώσανε τὸ φύλλο πορείας τοῦ ἀπ' ὅπου πήρα τ' ὄνομα καὶ τὸ πέρασα στὸ βιβλίο. Ἐκεῖ μοῦ παραδῶσανε τὸ ρολόι καὶ τὴν ἀσημένια ταυτότητα τοῦ παιδιοῦ. Τί κουβέντες εἶν' αὐτὲς καὶ τί παραμύθια!

Εὐχαριστήσανε τὸν γιατρό καὶ πέσανε κι' οἱ δυὸ σὰν κούτσουρα στὶς δυὸ πολυθρόνες. Βυθιστήκανε σὲ μαῦρες σκέψεις, ἀσυνάρτητες. "Ἄκρη δὲν βρῖσκανε σ' ὄλο τοῦτο τὸ νέο κύμα πού χτύπησε στὸ σπίτι τους.

Εἶχανε κι' ὄλας περάσει τὸ πρῶτο στάδιο τῆς ἀπελπισίας ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ, ὁ Λεωνίδας ξαναστρώθηκε στὴ δουλειά, περισσότερο γιὰ νὰ ξεχνᾷ, ἀναπνεύσανε λίγο, καὶ νά! φωτιά τοὺς δάλανε, φωτιά τοὺς βρῆκε καὶ δὲν ξέρου πὺ θὰ φτάσει ὄλο τοῦτο τὸ ἀναπάντεχο.

—"Ὅμως θυμάμαι, λέει ἡ γυναίκα τοῦ Λεωνίδα, πὺς κάποιος παράγγειλε στὸ λόχο τους νὰ δγάλουν τ' ἀστεράκια τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ καὶ νὰ κρύβουν τίς ταυτότητες καὶ τὰ φύλλα πορείας, γιὰτι οἱ Τοῦρκοι ἅμα αἰχμαλωτίζαν ἀξιωματικὸ τὸν καθάριζαν γιὰ νὰ λιγοστεύουν οἱ κεφαλὲς τῆς ἀντίστασης.

—Ναί! τὸ θυμάμαι. Λές...!, καὶ πίεσε τὸ κεφάλι της μὲ τίς δυὸ παλάμες.

—"Ἄν.. μὰ δὲν γίνεται, συνέχισε ἡ μάνα. Ποῖος θὰ δεχόταν νὰ τὰ πάρει; Καὶ τὸ ρολόι; "Ἡ λὲς νὰ τ' ἄφησε σὲ κάποιον σκοτωμένο ἢ νὰ τᾶριξε χάμω καὶ νὰ τὰ μάζεψε ἄλλος; Πωπὼ! λαχτάρεις...

Καὶ ἀπὸ κείνη τὴ μέρα ἄρχισε ἡ ἀναζήτηση τοῦ ξανθοῦ ἀγοριοῦ κι' ἄς ἔλυω-νε τὸ κορμί του στὸν τάφο, κάπου πεντακόσια μέτρα πρὸ πέρα ἀπὸ τὸ σπίτι πὺ γεννήθηκε.

Ἐὸ Λεωνίδας, κάθε φορὰ πὺ ἀναγγελλόταν μὴ καινούρια ἐπιστροφή αἰχμαλώτων, φοροῦσε ἕνα ἀνοχτοῦ χρώματος, χαρούμενο κοστῦμι, ἔπαιρνε τὴ φωτογραφία τοῦ ξανθοῦ τοῦ γιοῦ κι' ἔφτανε ἀπὸ τοὺς πρώτους στὸ προαύλιο τῆς «Ἐενοδοχειακῆς Σχολῆς». Διάλεγε μὴ θέση—κλειδί πὺ οἱ αἰχμάλωτοι μπαίνοντας στὴ σχολὴ θὰ μπορούσαν καθαρὰ κι' ἀνενόχλητα νὰ κοιτάξουν γι' ἀρκετὴ ὄρα τὴ φωτογραφία καὶ ν' ἀπαντήσουν, ὄχι μὲ ἀπλή κίνηση τῆς κεφαλῆς ἢ τῶν ὤμων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ χεῖλη. Μιὰ μέρα πήγε στὸν Οἰκονόμο, τὸν πρόεδρο τῶν «Ἄγνωσμένων» (κάπου δυὸ χιλιάδες λέγεται) γιὰ νὰ ἐγγραφεῖ τ' ὄνομα τοῦ γιοῦ ὥστε νὰ βρῖσκειται στοὺς καταλόγους πὺ δίνανε στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ἑθνωμένων Ἑθνω. Στὴν ἀρχὴ ἡ γραμματεὰς τοῦ ἔφερε μὴ λεπτὴ δυσκολία. Ἄλλὰ μὲ τὴν εἰσήγηση

μερικῶν ἐκεῖ δυστυχισμένων στὴν ἀναζήτηση γιῶν ἢ γονιῶν, τὸν πέρασε στὸν κατάλογο μὲ ὅλα τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Κι' ἀπὸ κείνη τὴ μέρα πάντα παρευρισκόταν στὶς συγκεντρώσεις τῶν γονιῶν καὶ συγγενῶν τῶν ἀγνοουμένων καὶ παρατασσόταν στὶς ὁδοιπορίες ἢ τὶς καθιστικὲς διαμαρτυρίες τους στὶς πλατεῖες τῆς πρωτεύουσας, τῆς μισοσκληρωμένης πρωτεύουσας, τῆς Λευκωσίας.

Βέβαια τὰ σχόλια κυκλοφοροῦσαν τόσο στὴν ἀγορά, ὅσο καὶ στὶς γειτονιές. Ἦταν ὅλη τούτη ἡ ἱστορία δραματικὴ στὸ βάθος της, ἀλλὰ ἔδειχνε μαζὶ καὶ τὴν ἀντοχὴ τῆς ψυχῆς νὰ ἐλπίζει. Δὲν ἔχει σημασία ἂν σὲ μερικοὺς, στὸ πρῶτο ἀκουσμά ὅλων αὐτῶν τῶν τρεχαμάτων, δημιουργοῦσε ἕνα χαμόγελο ἀνάμικτο μ' ἔκπληξη. Σὲ δυὸ λεπτά, πού λέει ὁ λόγος, ἡ συμπάθεια παρουσιαζόταν μ' ἕνα πρόσωπο χλωμό, πού σὲ λίγο ἄλλαξε ἔκφραση καὶ γινόταν ἀνθρώπινο μεγαλεῖο. Καὶ ἀμέσως σκύδανε τὸ κεφάλι, δαγκώνοντας τὰ χεῖλη πού ἄσκεφτα ξεστόμισαν ἔστω κι' ἕνα διαφορῶμενο ἐπιφώνημα.

Μιὰ μέρα γράφανε οἱ ἐφημερίδες πὺς τὸ ἀπόγευμα θὰ φτάνανε οἱ τελευταῖοι αἰχμάλωτοι ἀπὸ τὰ Ἄδανα. Ὁ Λεωνίδας ἔνοιωσε μιὰ καινούρια λαχτάρα, πού τὸν ἔπνιγε. Δὲν μπορούσε! Μέσα σ' αὐτοὺς θάταν καὶ τὸ ξανθὸ του ἀγόρι. Φόρεσε τὸ πιὸ καλὸ κοστούμι του, πρόσταξε κάπως σκληρὰ τὴ γυναίκα του νὰ φορέσει κι' αὐτὴ χαρούμενο φουστάνι καὶ νὰ ἐτοιμαστῆ γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ γιοῦ. Γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ πῆρε δυὸ φωτογραφίες γιὰ νὰ σταθοῦν καὶ οἱ δυὸ δεξιὰ κι' ἀριστερὰ στὴν εἴσοδο τῆς σχολῆς κι' ἀναχώρησαν γρήγορα - γρήγορα, μήπως τοὺς πάρουν ἄλλοι τὴ θέση τους. Ὅμως πέσανε ἔξω στὰ σχέδιά τους. Στὸν τόπο μαζεύτηκε ἔνωρὶς πολὺς κόσμος, προπαντὸς ἀπὸ τὰ χωριά. Ὁ Λεωνίδας, χωρὶς νὰ τὸ θέλει, ξεστόμισε μιὰ βαρεῖα βρυσιά. Ἡ γυναίκα του ἀναγκάστηκε νὰ τοῦ κάνει παρατήρηση κάπως ἔντονα. Αὐτὸς ἀνάψε καὶ παραλίγο νὰ παραφερθεῖ μέσα σὲ τόσο κόσμο. Σπρῶξε ἀπ' ἔδῳ, σπρῶξε ἀπ' ἐκεῖ κατόρθωσε νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ, ἔστω καὶ δευτερεύουσα θέση.

Τὰ λεωφορεῖα ἀργοῦσαν ἀσυνήθιστα. Ὁ τόπος βούτζε. Ἡ κάφα δὲν ἔλεγε νὰ πέσει κι' ἄς εἶχε ὁ ἥλιος πάρει ἀρκετὸ κατήφορο στὸν οὐρανό. Οἱ ἱστορίες τριγύρω δίνανε καὶ παίρνανε. Μιὰ γυναίκα πιὸ πέρα μὲ πέντε παιδάκια λιγοθύμησε καὶ τρέξευε κοντὰ τῆς δυὸ νοσοκόμες. Κύματα ὁ κόσμος πλησίαζε γιὰ νὰ λύσει τὴν ἀπορία του. Ἐνας ἄλλος ἀντίκρυ ἔρχισε νὰ φωνάζει ἀκατανόητες ἐκείσεις, εἴτε ἀπὸ τὴν κάφα τῆς ὥρας καὶ τὴ μεγάλη δίψα εἴτε ἀπὸ τὴν ἀγωνία του. Οἱ ἀστυνομικοὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὸν καθησυχάσουν καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν. Καὶ πάλιν νέο κύμα κόσμου κυλοῦσε πρὸς τὸ νέο σημεῖο γιὰ νὰ ικανοποιήσει τὴν περιέργειά του. Ἐαφνικὰ ἀκούστηκε ἀπὸ τὸ πέρα ἄκρο μιὰ φωνή:

—Ἐρχονται.

Κι' ὅπως τὸ κύμα τοῦ ἀγέρα πάνω στὰ στάρια ταξιδεύει γέροντας μὲ τάξη τὰ στάχυα, ἔτσι ἡ φωνὴ «ἔρχονται, ἔρχονται» διαδιδόταν ἀπὸ ομάδα σὲ ομάδα. Στὴν ἐμφάνιση τοῦ πρώτου λεωφορεῖου φωνές καὶ θρῆνοι, καλωσορίσματα κι' ἐπικλήσεις γεμίσανε τὸν τόπο, σὰ νὰ πῆρε φωτιὰ τὸ δάσος ἀπὸ πεῦνα καὶ οἱ κῶνοι τους πετιοῦνταν δεξιὰ κι' ἀριστερά, τσιτσιρίζαν οἱ κλάδοι, φούντωνε μὲ παράξενο ἦχο ἡ φωτιὰ. Χιλιάδες χέρια ὑψωθήκανε μὲ τίς φωτογραφίες κι' ἄς ἦταν μακρὰ οἱ ἄν-

θρωποι τῶν λεωφορείων κι' ἄς ἦταν ὀλόγυρα ὄγκος ἢ σκόνη.

Ὁ Λεωνίδας προχώρησε ἀνάμεσα στὸν κόσμο, ἔσπρωξε δεξιά κι' ἀριστερά, πάτησε πόδια, κλώτσησε, ἀναψε κι' ἔφτασε κοντὰ στὴν ἐξοδο τοῦ πρώτου λεωφορείου.
—Αὐτόν, αὐτόν τὸ γιό μου τὸν εἶδατε; Εἶναι μαζί σας; φώναξε.

Οἱ ἄνθρωποι ζαλισμένοι κοιτοῦσαν γιὰ τοὺς δικούς τους κι' ἀποφεύγανε ν' ἀπαντήσουν ἢ σήκωναν ἀρνητικὰ τοὺς ὤμους ἢ λέγανε ἕνα ξερό «δὲν ξέρω». Ἦρθαν καὶ τ' ἄλλα λεωφορεῖα καὶ πέρασαν οἱ ἄνθρωποι λιγδωμένοι, κουρελιῆδες, ἀλλὰ χαρούμενοι, ξετρελλαμένοι...

Ὁ Λεωνίδας ἔγειρε τὸ κεφάλι στὸ στήθος, φύλαξε τὶς φωτογραφίες κι' ἔφυγε περπατητός, ξεχνώντας τὴ γυναῖκα του καὶ τὸ αὐτοκίνητο. Πολλὴ ὥρα πλανιόταν μέσα στοὺς δρόμους, πού σφύζανε ἀπὸ κίνηση τροχοφόρων καὶ διαβατῶν. Τὸ βράδυ πιά ἔφτασε στὸ σπίτι. Μπήκε ἀμίλητος, πέταξε ἕνα - ἕνα τὰ σκοπισμένα ρούχα χάμι κι' ἔπεσε παραζαλισμένος στὸ κρεβάτι του. Ἐκλείσε τὰ μάτια κι' ἀποκοιμήθηκε βαριά σὰν πέτρα στὸ πιὸ ἔρημο μέρος.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πιά μέρα ὁ Λεωνίδας ἄρχισε νὰ παραμελᾷ τὴ δουλειά του. Πήγαινε λίγη ὥρα στὸ κατάστημα νὰ κοιτάξει: ἂν εἶχε ἐπείγουσες δουλειές ἢ ἀμφιβολίες, νὰ πληρῶσει κάποιες συναλλαγματικές, νὰ κανονίσει παραγγελίες. Ὑστερα ἔφευγε γιὰ νὰ συναντήσει ὅσους ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ὑπόθεση τῶν «ἀγνοουμένων». Ἀπὸ παντοῦ μάζευε πληροφορίες κι' ἔτρεχε νὰ βρεῖ τοὺς ἀνθρώπους νὰ μάθει λεπτομέρειες ἴσως ἀνακαλύψει μιὰ ἄκρη, ἕνα μέσον, ἕνα τρόπο τέλος πάντων γιὰ νὰ πάρει εἰδήσεις γιὰ τὸ γιό του.

Μιά μέρα κάθισε κουρασμένος σ' ἕνα ἀπόμερο καφενεῖο. Ἡ κούραση τὸν εἶχε τσακίσει. Κι' ἐκεῖ στὴ γωνία ἀπὸ ἕνα ραδιοφωνάκι ἄκουσε μιὰν ἀλήθεια, πού τοῦ κάρφωσε ἕνα γαρύφαλλο στὴν καρδιά:

Μὴν κλαῖς τ' ἀγόρια πὺ χαθῆκαν
μὲ ὄνομα ἄλλο θὲ νάρθοῦν.
Νάτους στὴν πατρικὴ τους πόρτα μπῆκαν
καὶ τὶς παλιές χαρὲς ἀναζητοῦν.

Ἐνα δάκρυ κύλησε στὰ μάγουλά του. Ἐνας γεροντάκος ἀπὸ δίπλα πρόσεξε τοῦτο τ' ἄρμυρὸ δάκρυ. Γύρισε τ' ἄσπρο κεφάλι του καὶ ρώτησε μὲ βραχνὴ φωνή:

—Ἐχεις κι' ἐσὺ ἀγνοούμενο;

—Ἐσύ;

—Τ' ἀγγονάκι μου. Εἶναι πολιτικὸς μηχανικός. Μάθαμε ἀπὸ κάποιον Τοῦρκο, παλιὸ φίλο καὶ πελάτη μας, πὺς τὸν κρατᾶνε ἀδήλωτο γιὰ νὰ σχεδιάζει ἀμυντικὰ ἔργα στὰ τουρκοκρατούμενα μέρη.

—Εἶναι κι' ἄλλοι μαζί του; Ἐχετε πληροφορίες; Ἀπὸ ποῦ; ρωτᾷ μὲ ἀγωνία ὁ Λεωνίδας.

—Πολλοί, πολλοί. Ἔτσι λένε. Σίγουρα. Πληρώσαμε πενήντα λίρες γιὰ τὶς πληροφορίες.

Τούτη ή κουθέντα άνοιξε νέο παράθυρο στη ζωή του Λεωνίδα. Έκει πού κατάρρε, γιατί δεν άντεχε πιά τὸ ἀνθρώπινο θεμέλιό του, ή κουθέντα τού γέρου τού έδωσε ένα στηρικτικό πόδι για νά κρατηθεί. Σηκώθηκε με νέο θάρρος, άνάπνευσε βαθιά, κοίταξε με παρρησία τὸ δρόμο και χύθηκε έξω.

—Ναί! Έτσι θάνα. Θα κρατάνε τὸ γιό μου άδήλωτο σ' ένα συνεργείο για άμυντικά έργα. Αυτό είναι σίγουρο: Πού θα πάει τὸ κακό; Θα τελειώσει μιὰ μέρα. Και θα γυρίσει τὸ ξανθό μου άγόρι...

**

Τὸν έχουν νά κάθεται στὸν ήλιο νά ζεσταίνεται, τώρα πού έχει χειμωνιάσει. Τὸ μάτι του κοίταζε πάντα πέρα στὸν Πενταδάκτυλο σὰ νάβλεπε τ' άγόρι του εκεί, κάπου εκεί. Ὁ κόσμος περνά μὰ μήτε πού τὸν ἀντιλαμβάνεται, μήτε σάν ἴσχυο. Τὸ δικό του φῶς έρχεται πέρα ἀπὸ τ' όνειρο τού γυρισμοῦ. Πότε - πότε χαμογελά σὰ νά τὸ στέλλουν σίγουρα μηνύματα πὼς νά! σήμερα, αύριο, σχεδὸν ὦρα τήν ὦρα γυρίζει τ' άγόρι του, λίγο χλωμό κι' άδυνατισμένο ἀπὸ τήν άγγαρεία, αλλά χαρούμενο πού θα πέσει στη θερμὴ άγκαλιά του. Σε τέτοιες στιγμές φωνάζει στη γυναίκα του:

—Έτοίμασε τὸ μπάνιο, καημένη. Γυρίζει τ' άγόρι μας...

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Π Λ Η Ρ Ω Μ Η

Τους μίλησα
για την ελευθερία του λόγου.
Με χαστούκισαν.
Τους μίλησα
για τη δύναμη της αλήθειας.
Με πυροβόλησαν.
Τους μίλησα
για τ' ανθρώπινα δικαιώματα
και με σκότωσαν.

ΚΥΠΡΟΣ — 20 ΙΟΥΛΗ 1974

Γέμισε ο ουρανός γυπαετούς
κι η μήτρα του νησιού άνοιξε...
Η πύρινη βροχή
σταμάτησε το τραγούδι της θάλασσας
έγιναν αίμα οι κραυγές των παιδιών
τα σώματα βεγγαλικά
κι η πλάση καμίνοι θανάτου.

ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

Α Τ Ι Τ Λ Α

Κάθε πού αναπολώ τὰ μάτια σου
γεμίζει περιστέρια ό ούρανός
καί παπαρούνες ή άγκαλιά μου

Δέ θά σουγνεφα ποτέ
μικρό μου χαμόγελο
θά σ' άφίνα νά αίωρεΐσαι
στην άγνοιά σου.

Πάντα σε προειδοποιούσαμε καρδιά
μά σύ,
δέν ήξερες τί καινούργιο δημιουργάς
καί τί παλιό ξεθεμελιώνης.

Τήν έπομένη διερωτήθηκα
κι' έσκυφα πάνω στη νύχτα
κι' έκλαψα
κι' έσκυφα πάνω στά γιατί
κι' έκμηδενίστηκα.

Πόσο μάς πλήγωσε
τήν άλλη μέρα ή Λευκωσία
Ήταν τόσο μόνη.
Δέν είχε ούρανό
δέν είχε ανθρώπους
δέν είχε καφενέδες
δέν είχε δρόμους.
Μόνο άπουσίς.
Μόνο έρωτηματικά
καί μεΐς ή άπορία.

Κι ή ανάσα σου
νά βαραΐνη τή νύχτα μου
κι' ή ανάσα σου
σταυροπόδι στά ματόκλαδά μου

Μόνο ένα χαμόγελο
κι' ένα καλημέρα
στή μέρα μας
κι' αυτή τὸ πῆρε ἀπάνω της
καὶ δὲν ἔλκε νὰ νυχτώσῃ.

Πρέπει νὰ ζοῦμε
αὐτὸ τὸ τώρα.
Τώρα.
Πρέπει νὰ τὸ λαμβάνουμε ὑπόψιν.
Μὴ λέμε,
ἦταν ὠραῖο μὰ ἔφυγε.
Μὴ λέμε,
λές νὰ Ξανάρθῃ;

Κι' ἡ νύχτα δὲν κοιμόταν
καὶ κοίταζε τὸ Ξεδίπλωμα τῆς καρδιάς
ἀπ' τὰ πατζούρια.

Θλιμένα ὁ Αὐγουστος κοντοστάθηκε
Βάρηναν οἱ ἀναμνήσεις
καὶ δὲν τίς σήκωνε.

“Ἀπλωσα τὰ χέρια
νὰ πασπατέψω
κάτι ξεχασμένα δάκρυα οὐρανοῦ
κάτι ξεχασμένα δειλινὰ γῆς
στήν ἀγκαλιά μου.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΛΙΑΤΣΟΥ

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΩΤΕΡΟ ΛΑΟΘΕΑΤΡΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Τὸ τραγικὸ στοιχεῖο ὑπάρχει στὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Φανερώνεται σ' ἓνα πλήθος σὺνδρομα, πού ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὶς καθημερινές συναυτῆσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ πάθος. Τὶς ψυχικὲς αὐτὲς ὀρμές καὶ ροπές, πού ὅταν ἐρεθιστοῦν ἀνάδουν τὴ θρυσάλιδα τῆς δράσης καὶ ὁδηγοῦν στὴν ὑπέρτατη ἐντατικοποίηση τῶν αἰσθήσεων.

Ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία ὀλοκλήρωσε τὸν ἄνθρωπο μέσα στὸν ἄνθρωπο. Σὲ μιὰν ἀδιάκοπη οὐσίωσή του μὲ τὸν ὑπαρκτὸ χρόνο καὶ τὸν κοινωνικὸ λόγο. Μὲ τὴν ἐντασι τῆς ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ τῆς βίας, τῆς ἀντίστασης ἀλλὰ καὶ τῆς θυσίας. Καὶ καθὼς πλησίασε τὴν ἀτομικὴ στὴν ὀμοδικὴ ψυχὴ, ὁδήγησε στὶς ὑψηλότερες ὑπερβατικὲς ἐννοιες, στὸ Ἔνα, τὸ Καλὸ, τὸ Ἀληθινόν. Καὶ στὶς διαρκέστερες ἀνθρωποκεντρικὲς προσεκτάσεις, στὴν Ἰδέα, τὴν Ἀγάπη, τὴν Κοινωνικὴ Συνείδηση.

Μιὰ σημαντικὴ προσέγγιση τοῦ εἰδικοῦ καὶ σοβαροῦ αὐτοῦ θέματος, παρέχει ἡ «Παγκόσμια Ἱστορία» τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. στὸ κεφάλαιο «Ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς τὸν 5ο αἰῶνα π.Χ.». Ἀναφέρει:

«Ἡ τραγωδία δὲν εἶναι ἀπλὴ ἐξιστόρηση ἑνὸς τυχαίου μεμονωμένου γεγονότος. Τὸ μεμονωμένο γεγονός ἀνυψώνεται μέσα στὴν τραγωδία ὡς τὴ γενίκευση. Χάρη στὴ συγκλονιστικὴ σημαντικότητά, τὴν ἀνάγλυφη λιτότητα καὶ τὴν τελειότητα τῶν μορφῶν τῶν ἡρώων, στὴν κλασσικὴ ἑλληνικὴ τραγωδία, οἱ μορφές τῶν τραγικῶν ἡρώων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἐξακολουθοῦν ὕστερα ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων γὰ ζοῦν στὴ λογοτεχνία τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Τέτοιες μορφές εἶναι ὁ Προμηθεύς, ὁ Οὐδῆπος, ἡ Φαίδρα, ἡ Ἰφιγένεια κλπ...».

Καὶ καταλήγει στὸ γενικότερο συμπέρασμα:

«Ἡ καθολικότητα, ἡ ἀρμονικότητα καὶ ἡ ἐπιβεβαιωτικὴ τῆς ζωῆς δύναμις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, πού οἱ ρίζες της, παρὰ τὸν κλασσικὸ της χαρακτήρα, βρίσκονται πολὺ βαθιὰ μέσα στὴ λαϊκὴ βάση, ἔκαναν ἀθάνατα τὰ καλύτερα δημιουργήματά της, πού διατηροῦν ἀπὸ ὀρυσμένες πλευρὲς τὴν ἀξία τους σὰν κανόνες καὶ ἀφθαστα πρότυπα.»

Ἡ λαϊκὴ βάση, πού ἐπισημαίνεται στὸ περισπούδαστο αὐτὸ κείμενο, ἔρχεται στὰ φτερά τοῦ θεατρικοῦ ψυχισμοῦ τοῦ λαοῦ μας σὰν ἓνα παιχνιδιάρικο βαχχικὸ μεθύσι, ὡς τὶς μέρες μας. Μ' ἀρκετὲς λαογραφικὲς ἐκφράσεις παιζόμενου λόγου σ' ὀλόκληρο τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Μὲ πρωτογενεῖς ρίζες τὶς πανάρχαιες ἀγροτικὲς γιορτές τῶν διονυσιακῶν συγκομιστῶν, θεριστῶν καὶ τρυγητῶν, προσαρμωσμένους σὰ νωότερα κοινωνικοθηρησκευτικὰ δεδομένα.

Ἀπὸ τὶς γνωστότερες λαογραφικὲς μαρτυρίες τοῦ εἴδους εἶναι τὰ «Μωμόγερα», τὰ διαλογικὰ «Μανιάτικα Μοιρολόγια», τὰ «Μαγειούδια» ἢ «Δρώμενα» ἢ «Ρογκατσάρια», ὁ «Βλάχικος Γάμος», τὰ κυπριακὰ «Τσατίσματα» κ.ἄ. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὸ ὀλοκληρ- μένο λαϊκὸ θέατρο τῆς ζακυνθινῆς «Ὀμιλίας».

Τὰ «Μωμόγερα», πού παρουσιάζονται ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια στὴν ἀπάνω Ἑλλάδα — Μακεδονία, Θράκη — καὶ στὴν περιοχή τοῦ Πόντου, ἔχουν λαοθεατρικὴ καταγωγή τὰ πρωτοελληνικά μιμωσκηνικά παιχνίδια τῆς ἀγροτικῆς, πού δασίζονται — ὅπως φανερώνει καὶ τ' ὄνομά τους — σὲ ἄλλους ἐκείνους τοὺς μύθους τοῦ Μώμου. Τοῦ θρυλικοῦ αὐτοῦ γιοῦ τοῦ Ὑπνου καὶ τῆς Νύχτας καὶ μεγάλου γενάρχη τῆς χλεύης καὶ τοῦ κοινωνικοῦ σαρκασμοῦ. Ὁ ἀρχικουτσομπόλης Μώμος, ὁ συμβολικὸς αὐτὸς ἀντιπρόσωπος τῆς στοματικῆς κοινωνικῆς κριτικῆς, πέθανε — σύμφωνα μὲ τὴ μυθικὴ παράδοση — κυριολεκτικά... ἔσκασε ἀπὸ τὸ κακό του, γιὰτὶ δὲ βρῆκε τίποτα νὰ κατηγορήσει καὶ νὰ κοροῦδέψει στὴν Ἄφροδίτη...

Οἱ νεώτερες ἐκφράσεις, τὰ Μωμόγερα, εἶναι ἀγροτικὰ ἐπίσης σατιρικὰ παιχνίδια, πού παρουσιάζονται ἀπὸ ἀνδρικούς ἑμίλους μετεμφισμένων τὸ Χριστουγεννιάτικο Δωδεκαήμερο. Γιὰ νὰ τιμηθεῖ ἡ καλὴ σοδεὶά καὶ ἰδιαίτερα τὸ κρασί, πού αὐτὸ τὸν καιρὸ ἔχει ψηθεῖ καὶ κυλάει γλυκόπιτο. Παρ'σταίνονται στίς πλατείες, ἔχουν κάποιες «ὑποθέσεις», τὸ γάμο, τὸ μέτρημα τῆς προίκας, τὴν ἀπιστία κλπ. ἔξυπνο περιπαιχτικὸ λόγο καὶ μερικοὺς βασικούς ἥρωες, ὅπως εἶναι ὁ Γαμπρόν, ἡ Νύφε, ὁ Γιατρόν, ὁ Γέρον, ἡ Γραία κλπ. Εἶναι μιὰ σάτιρα τοπικῶν ἠθῶν καὶ προσώπων.

Τὰ «Μανιάτικα Μοιρολόγια» εἶναι συχνὰ ἀληθινὰ ὑψηλὰ δραματικὰ συνθέσεις, σὲ ποιητικούς διαλόγους ἀπὸ προικισμένες μοιρολογίστρες. Συνομιλοῦν μεταξύ τους, μὲ τὸ νεκρὸ, μὲ τὸ χάροντα, μὲ τοὺς προγόνους σὲ στῆνες καὶ ἐλεγείες, πού θυμίζουν ἀρχαῖο τραγικὸ λόγο. Κι ἔχουν στὸν τόνο καὶ στὴ φωνή οἱ «ἐκτελέστρες» τοῦ εἴδους, μιὰ δυνατὴ ὑποκριτικὴ τέχνη πού συνεπαίρνει καὶ ξεσηκώνει τὸ γενικὸ θρῆνο, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ νέους ἀνθρώπους.

Διαλογικὰ μοιρολόγια, σὲ μορφή δημοτικοῦ τραγουδιοῦ σημειώνει καὶ ὡς τίς μέρες μας ἡ λαογραφία καὶ σὲ ἄλλα ἑλληνικά διαμερίσματα, ὅπως στὴν Ἡπειρο, στὴ Ρούμελη, στὴν Κρήτη, ἰδιαίτερα σὲ περιοχὲς πρὸς τὰ Σφακιά καὶ στὴν Κύπρο.

Λαοθεατρικὲς ἐκφράσεις εἶναι καὶ τὰ λεγόμενα «Μαγειοῦδια» ἢ «Δρώμενα» ἢ «Ρογκατσάρια», πού παρασταίονται τὴν ἐποχὴ τῆς σπορᾶς ἢ ἄλλων σημαντικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκογενειακῶν γεγονότων. Παρουσιάζονται καὶ αὐτὰ ἀπὸ ἄνδρες, ντυμένους μὲ δορὲς τράγων, γαϊδάρων, ταύρων καὶ ἀμφίεσεις πετεινῶν κλπ. Οἱ διάλογοι κατὰ κανόνα γίνονται σὲ στίχους καὶ ἔχουν καὶ κάποιες μεταφυσικὲς προεκτάσεις γιὰ τὴν εὐγονία τῆς γῆς καὶ τῶν ὠφέλιμων ζώων. Ἐπίσης γιὰ τὴν αἴσια γέννα τῶν ἐγκύων γυναικῶν τοῦ σπιτιοῦ. Συχνὰ συνωδεύονται καὶ ἀπὸ συμβολικὰ χτυπήματα διαφόρων οἰκιακῶν σκευῶν:

Ντούμπου, ντούμπου, τοῦ καζάν°
σερνικὸ παιδί νὰ κάν°

Θεατροφανεῖς αὐτοσχεδιασμοὶ τοῦ εἴδους εἶναι: στὴ Θεσσαλία καὶ Βόρεια Ἑλλάδα τὰ «Ρογκατσάρια», σὲ περιοχὲς τῆς Ρούμελης τὰ «Μαγειοῦδια», στὴν Ἡπειρο ὁ «Ζαφείρης», στὴν Κεφαλονιά ὁ «Μπουλούμπασης», ὁ «Γιατρός», μὲ τὴν παραριστὴ ψευδοξέταση: «Ἐχεις πυρετό, ἀπάνω ἀπὸ... δεκατέσσερα γράδα...» κλπ., στὴ Μύκονο ὁ «Κρωτονέλος», στὴ Σκῆρο ὁ «Καλόγερος» κ.ἄ.

Ένα πλατὺ ἀγροτοποικμενικὸ λαοθέατρο, σατιρικοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ, εἶναι κι ὁ γνωστὸς «Βλάχικος Γάμος». Παρασταίνεται τὴν Καθαρὴ Δευτέρα σὲ ὑπαίθρια συγκέντρωση, ἀπὸ ἄντρες, στὴν περισχὴ τῆς Θήβας. Ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ παλιὰ ἐμπρόθετη τάση κοροϊδίας τῶν ὠραίων γραφικῶν ἐθίμων τῶν ὀρεινῶν ποιμενικῶν πληθυσμῶν μας γύρω ἀπὸ τὴ γαμήλια τελετὴ. Μὲ τὰ λεβέντικα συμπεθεριά, τὰ μπαϊράκια καὶ τὴ λαϊκὴ μέθεξη στὰ στεφανώματα τῶν νέων. Ἔθιμα ποὺ εἶχαν τὸν δευτέρου λαοσυνδυετικὸ σκοπὸ νὰ δώσουν στὸ γάμο τὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ἐπισημότητα τοῦ θεσμοῦ ποὺ πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὸς καὶ νὰ λογαριάζεται ὡς ὁ σημαντικώτερο κοινωνικὸ γεγονός στὴ δημιουργία τοῦ πρωτογενοῦς οἰκογενειακοῦ πυρήνα.

Στὸ «Βλάχικο Γάμο» τὰ λαοσυντροφικὰ αὐτὰ συνήθεια γίνονται ἀντικείμενο εἰρωνείας καὶ σαρκασμοῦ, ποὺ συχνὰ μεταβαλόταν σὲ χλεύη. Στὶς νεώτερες ἐκφάνσεις τὸ θέαμα — καθὼς παίζεται τώρα ἀπὸ μορφωμένους νέους — ἐξελίσσεται σ' ἓνα ἐνδιαφέρον σκηNIKὸ δημιούργημα. Μὲ ἱκανὸ κοινωνικὸ σαρκασμὸ διαφόρων δεινῶν ποὺ συνοδεύουν τὸ γάμο, ὅπως τῆς κακῆς πεθερᾶς, τῶν ἀπαιτήσεων προίκας, τῆς φτώχειας, τῆς ἀκρίβειας τοῦ θίου, τῆς ἀπιστίας κλπ. Οἱ παραστάσεις μὲ κοστουίμια ἐποχῆς, ἄλογα καὶ αὐτοσχεδιαζόμενα πεζὸ λόγο, νταούλια καὶ πίπιζες, ἐξελίσσεται σὲ τρικουβερτο ἑλληνικὸ γλεντοκοπι.

Ένα γραφικὸ θεατροπαιχνίδι εἶναι καὶ τὰ χαριτωμένα «Τσατίσματα» ποὺ παρουσιάζονται στὴν Κύπρο. Πρόκειται γιὰ τὰ σπυρτόζικα ἐκείνα ἀντιμυλήματα, ποὺ γίνονται ὑπὸ λαϊκοὺς ποιητάρηδες, ἀνεδασμένους σὲ μικρὲς ἐξέδρες, ἐνῶ τριγύρω τοὺς παρακολουθεῖ ὁ λαός. Εἶναι ἓνας διαγωνισμὸς πειραγμάτων σὲ αὐτοσχεδίουσ στίχους τῆς στιγμῆς. Ὁ ἓνας προσπαθεῖ νὰ ἐρεθίσει, νὰ πειράξει τὸν ἄλλο, νὰ τὸν «τσατίσει», ὥσπου νὰ τὸν θγάλει ἐκτὸς μάχης. Μὲ ἐκφράσεις συχνὰ τόσο τρομερές, ποὺ κάνουν τὸν ἀντίπαλο νὰ σκάσει, νὰ τοῦ κοπεῖ ἢ μιλιὰ. Κερδίζει αὐτὸς ποὺ θὰ κατορθώσει ν' ἀποστομώσει τὸν ἀντικρυνό του. Τὸ ὄνομα τοῦ διάλογικοῦ αὐτοῦ θεατροπαιχνιδιοῦ «Τσατίσματα» προέρχεται ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξη «τσατμάκ» ποὺ σημαίνει ἄνομα καὶ σὲ προέκταση πείραγμα, ταίγκλισμα, ἐρεθισμὸ. Τὰ «Τσατίσματα» παρασταίνονται τὴν παραμονὴ κι ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, στὶς γιορτὲς τῆς θάλασσας ποὺ ἀποτελοῦν πανάρχαια παράδοση τῶν Ἀφροδισίων. Ἐορτῶν ποὺ ἦταν ἀφιερωμένες στὴν Ἀφροδίτη, μὲ ποιητικὸς καὶ ναυτικὸς ἀγῶνες καὶ μουσικὲς ἐπιδείξεις.

Σήμερα γίνεται λαϊκὸ πανηγύρι, μὲ ἀθλήματα τῆς θάλασσας κι ἀγῶνες τῶν ποιητάρηδων, ἀκριβῶς τῶν λαϊκῶν στιχουργῶν, μὲ τὰ «Τσατίσματα». Καθὼς ἐγκυρα μᾶς ἐνημερώνει, γύρω ἀπὸ τὸ θεατροφανὲς αὐτὸ εἶδος, ὁ κορυφαῖος Κύπριος συγγραφέας καὶ ποιητῆς Κύπρος Χρυσάνθης, τὰ «Τσατίσματα» συχνὰ ἔχουν καὶ ποιότητα καὶ ποσότητα ποιητικοῦ λόγου ξεχωριστὰ ἐνδιαφέρουσες. Καὶ πάντα μιὰ μέθεξη τοῦ λαοῦ, ποὺ παρακολουθεῖ καὶ ἐπιβραβεύει μὲ ἐπευφημίες τοὺς νικητὲς. Στὴν Ἀιμμόχωστο μάλιστα ἡ γιορτὴ ὀνομάζεται «τ' ἄη Γιαλοῦ».

Ὅλες αὐτὲς οἱ λαογραφικὲς σκηNIKὲς μαρτυρίες ἀποτελοῦν ἐκδλαστήσεις τοῦ ἀρχαίου θεατρικοῦ λόγου, βαθιὰ ριζωμένες στὴν ψυχὴ καὶ τὴν πνευματικὴ παράδοση τοῦ λαοῦ μας.

ΤΟ ΑΠΡΟΣΜΕΝΟ

έχετε ποτέ προσέξει
 πόσο ξαφνικά μας έρχονται
 εκείνες οι ζεστές ολοφώτεινες
 μέρες στο καταχείμωνο;
 Μήτε που τις περιμένατε.
 Είχατε δώσει ραντεβού
 στον ήλιο και στα χρώματα
 την ερχόμενη άνοιξη.
 Και νάτην που ξεπρόβαλε
 περιγελαστικά η ολόλαμπρη μέρα
 σηκώνοντας ψηλά σαν πανώ
 τα ολόγυμνα κλαδιά των δέντρων.

ΤΟ ΑΥΡΙΟ

Νάχεις κάθε σκέψη
 ακουμπισμένη στο αύριο
 κι' αυτό το αύριο
 νάχει μικρύνει τόσο,
 που μόλις και χωράνε
 εκεί πέρα οι ζωές μας.

ΕΛΕΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ

ΤΟ ΣΤΑΦΥΛΙ

Πώς μ' αρέσει το σταφύλι
 με τη γλύκα του στα χείλη,
 Ζουμερό και μυρωδάτο,
 δροσερό και κοκκινάτο.

Σαν τελειώνει κι ωριμάζει
 όποιος τρώει το θαυμάζει.
 Τί τσαμπιά καρυδανάτα!
 Τί γλυκόχυμα κι αφράτα!

Το γλυκό χυμό μας δίνει
 και τη δίψα μας τη σβήνει,
 και ζωντάνια μας χαρίζει
 και με σφρίγος μας γεμίζει.

Το μσχάτο κι η μαλάγα
 όλο γλύκα, νοστιμάδα.
 Το κρασί τους το Ξανθέλι
 όποιος πίνει κ. άλλο θέλει.

Και το μαύρο το σταφύλι,
 βελουδένιο σαν τα χείλη,
 είν' αθάνατο νεράκι
 το γλυκό του το κρασάκι.

Κι η γλυκιά κουμανδαρία,
 καθαρή σαν ηλιαχτίδα,
 σαν απόφιο κεχριμπάρι
 χρυσολάμπει στο πιθάρι.

Κι όταν πίνεις συλλογιέσαι
 πως στα σύννεφα πλανιέσαι,
 και ξεχνάεις κάθε θλίψη
 και πετάεις πια στα ύψη.

ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ

Η ΕΝΗΛΙΚΙΩΣΗ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΦΥΓΗ

Καιριά όλιγωρία στην αποφασισμένη
ώρα καιριά μεταμέλεια
φευγαλέο μόνο ένα βλέμμα μιὰ
αβέβαιη κίνηση, κάτι —
κι οί ατέρμονες έπειτα μέρες
μὲ τοὺς γέρους νὰ σέρνουν κουρασμένα
τὰ βήματα σὲ διαδρόμους ὑγροῦς
καὶ δωμάτια ἀνήμπορα
νὰ στεγάσουν τὴν ἀπουσία.

ΜΕΡΕΣ 1983

Πρωῖ
καὶ φεύγοντας ἀπὸ τὸ σπίτι
ἐνῶ ἡ δαρτὴ βροχὴ συνεχιζόταν
μὲ τὸ ἴδιο κέφι, ὄντας
χωμάτινος ἔγινε λάσπη
ὕλικὸ οἰκοδομῶν χρῆσιμο
στὴν ἀνέγερση κτιρίων
ποὺ θὰ στεγάσουν αὔριο
τὸ δίχως ἄλλο,
ὅσα ὁ ἴδιος χώρεσε ἐν ζωῇ
αὐτὰ ποὺ ἀνέστιος ἄρπαξε
ἀπ' τὸ πλῆθος
κι ἄλλα ποὺ θ' ἀποσιωπηθοῦν,
πράξεις
παράπονα
καὶ παραβάσεις μυστικῆς
εἰκοσιτρία τόσα χρόνια πῶρα
Θεοῦ θέλοντος.

ΚΩΣΤΑΣ ΡΙΖΑΚΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΑΡΙΑ Π. ΙΩΑΝΝΟΥ

Συμπληρώνονται 13 χρόνια από τον θάνατο μιᾶς ξεχωριστῆς γυναίκειας φυσιογνωμίας τοῦ τόπου μας: τῆς Μαρίας Π. Ἰωάννου. Γεννήθηκε στήν Ἀμμόχωστο τὸ 1895. Τέλειωσε τὸ Παγκύπριο Διδασκαλεῖο καὶ στήν συνέχεια φοίτησε σὲ σχολὴ Καλογραιῶν στὴ Λευκωσία, ὅπου καὶ δίδασκε ἑλληνικά. Ἀπὸ τὸ 1916 μέχρι τὸ 1929 διδάσκει πιά στὸ Ἀνώτερο Παρθεναγωγεῖο, στήν πόλη τῆς τῆν Ἀμμόχωστο.

Τὸ μεγάλο πάθος τῆς Μαρίας ὅμως εἶναι πάντα τὸ θέατρο πού τὸ θεωρεῖ σὰν ὕψιστο λειτούργημα καὶ θέλει εὐσυνειδήτητα νὰ τὸ υπηρετεῖ. Στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ὅταν ἀκόμα μιὰ γυναίκα, προπαντὸς ἀνύπαντρη, δὲν μπορούσε νὰ κυκλοφορεῖ μόνη, ἡ Μαρία Π. Ἰωάννου, δεσποινὶς Μαρία Ἀντρέου τότε, δέχεται ἐνθερμα νὰ ἐρμηνεύσει μαζί μὲ μερικὲς ἄλλες προοδευτικὲς δεσποινίδες, θεατρικὸς ρόλους. Ἀργότερα ἀσχολήθηκε μὲ τὴ διδασκαλία θεατρικῶν ἔργων, ἀπὸ τὰ παιδικὰ ὡς τίς ἀρχαῖες τραγωδίες, πού ἀποτελοῦν καὶ τὸν ἀξιόπαινο στόχο τῆς.

Τὸ 1930, χρόνος πού ἔμελλε νὰ ἀποτελέσει σταθμὸ τῆς ζωῆς τῆς, ἡ Μαρία Π. Ἰωάννου ἱδρύει τὸ «Λύκειον Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου», τοῦ ὁποῦ καὶ διετέλεσε πρόεδρος μέχρι τὸ 1969. Ἰδρύει ἀκόμα τὸ Ὄδειο τοῦ Λυκείου, πού ἦταν καὶ τὸ πρῶτο στήν Ἀμμόχωστο, καθὼς καὶ τὸ Κυριακὸ Σχολεῖο καὶ ἄλλα.

Τὸ καλλιμάριμα μέγαρο τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων, εὐγενῆς δωρεὰ τῆς Ἰδίας καὶ τοῦ συζύγου τῆς στήν πόλη τοῦ Εὐαγόρα, ἔγινε πιά ἓνα σύμβολο ἀνεκτίμητης προσφοράς. Ἕνας πραγματικὸς φάρος πνευματικῆς ἀκτινοβολίας πού ἀντλοῦσε πρῶτα ἀπ' ὅλα, μέσα ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀγάπης τῆς.

Δημιούργημα καὶ καύχημά τῆς, ἓνα κομμάτι τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ τῆς, τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου, ἀποτέλεσε καὶ τὸν δωμὸ ἐπάνω στὸν ὁποῖο θὰ ἔθετε τοὺς πνευματικὸς κόπους μιᾶς ζωῆς. Μαζὶ καὶ τὸ εἶναι τῆς δλάκερο.

Ἡ φήμη ἔχει πιά ξεπεράσει τὰ στενὰ ὄρια τῆς Κύπρου καὶ ἡ φυσιογνωμία τῆς ἔχει γίνει πανελληνία. Τὸ ἔργο τῆς, πλατὺ καὶ πολὺπλευρο, ἐθνικὸ, κοινωνικὸ, ἐκπολιτιστικὸ, δὲν μπορεῖ ν' ἀφήσει κανένα ἀσυγκίνητο.

«Ἐκφράζω ἰδιαίτερως τὴν βαθυτάτην ἐκτίμησιν μου διὰ τὸ ἔργον τῆς Προέδρου τοῦ Λυκείου κ. Μαρίας Π. Ἰωάννου, ἡ ὁποία εἶναι ἀξία ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἔδρυσις τοῦ Λυκείου καὶ ἐξ αὐτῆς ἠντλησε δύναμιν καὶ πνοὴν τὸ Λύκειον εἰς τὴν ὠραίαν πορείαν του...», ἀνάφερε μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος τὴν ἡμέρα τῆς τελετῆς τῆς κατάθεσης τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ μεγάρου.

«Δὲν στεφανώνεται κανεὶς ἂν ἀξία δὲν ἀθλήσει...» Ἡ Μαρία Π. Ἰωάννου ὅμως, καὶ ἀξία ἀθλήσε καὶ ἀξία στεφανώθηκε. Μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν Κυπρίων. Μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν πολυάριθμων μαθητῶν πού πέρασαν

από το Λύκειο για να ακολουθήσουν μια λαμπρή επαγγελματική ή επιστημονική σταδιοδρομία. "Αξια στεφανώθηκε. Στιγμές καθώς και κείνη που ο διεθνούς φήμης Κύπριος καλλιτέχνης Πιερής Ζαρμās, της απλώσε με τρεμάμενη από συγκίνηση φωνή το χέρι για να της ψιθυρίσει:

«Σε σās χρωστῶ τήν ἐπιτυχία μου κυρία Μαρία... Γιατί έσεις, στο Λύκειο Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου, μου χαράξατε τὸν δρόμο για τήν ἐπιτυχία...»

"Αξια στεφανώθηκε. Για το Λύκειό της, το Ἐλεύθερο Παιδικό Θέατρο που ἔδρυσε, το πρώτο στην Κύπρο, τήν Παιδική Ἑξοχή Ἀμμοχώστου.

Τὸ 1969, ἡ προσφορά της τιμάται ἀπὸ τήν Ἑλλάδα με τήν ἀπονομή τοῦ Χρυσοῦ Σταυροῦ τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τῆς Εὐποιας. Τὸν ἴδιο χρόνο, τὸ Δημοτικό Συμβούλιο Ἀμμοχώστου, προσφέρει στην Μαρία Π. Ἰωάννου, σὸν ἐλάχιστο φόρο τιμῆς για τήν καλλιτεχνική και πνευματική δράση της, τὸ μετάλλιο τῆς πόλης.

Τὰ σύνορα κλείσανε
Ὅστόσο ἡ ἀγάπη δε μετράει με σπιθαμές
τῆ Γῆς.

Τόσο πλατειά ὅσο Ὁκεανός
Τόσο ψηλή, ὡς τὰ Δάκρυα τοῦ Θεοῦ.
Γι' αὐτὴν σύνορα δὲν ὑπάρχουν
Τὰ ποτάμια ποτὲ δὲν σταματοῦν
παρὰ να δώσουν ὄλες τις σταγόνες τους
στὴ θάλασσα
Σύνορα δὲν ὑπάρχουν.

Εἶναι ὅμως και μιὰ σκληρὴ ἀλήθεια συνυφασμένη με τήν ἀνθρώπινη πείρα. Εἶναι ἡ ὥρα που φεύγουμε ἀπ' τὴ ζωὴ. Κι' αὐτὸ για τήν Μαρία Π. Ἰωάννου συνέδη στις 10 Φεβρουαρίου τὸ 1970, που ἔκλεισε τὰ μάτια.

ΗΡΑ ΓΕΝΑΚΡΙΤΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Γ. Ἀθάνας: «Τραγούδια τῶν Βουνῶν» (β' σειρά), Ἀθήνα, 1980.

Τὸν ἦχο τὸν παλιὸ τῶν πατεράδων μας, τὸν δεκαπεντασύλλαβο σὰ ντόπια ὄργανα, προτιμᾷ ὁ Γεώργιος Ἀθάνας, περιφρονώντας, κάπως ἔντονα, τὰ «καινούρια ἄργανα» και τοὺς «καινούριους νηχοὺς».

Γιατί ν' ἀλλάξω ἐγὼ σκοπὸ; ν' ἀλλάξω
τὸ χαδὰ μου;
Μὴν κι ἄλλαξαν οἱ πέρδικες; μὴν κι'
ἄλλαξαν τ' ἀηδόνια;

Συνεπῆς στοὺς ἦχους τῆς νιότης του, στοὺς ἦχους τοῦ δημοτικοῦ τραγουδοῦ με τὸν ρομελιώτικο ἦχο τῶν λέξεων, πορεύεται ὁ Ἀθάνας, μέσα στα 331 δίετροφα, κάθε στροφὴ κι' ἓνα τετράστιχο, ποιήματά του, σωστὰ δημοτικὰ τραγούδια (ἐπιπλέον 4 ἄλλα, ἀφιέρωμα κλπ.) για να τραγουδήσει τήν ἀπλή ζωὴ τῶν ἀνθρώπων που ζοῦνε τὴ φυσική και κατὰ παράδοση ζωὴ τῶν ρομελιώτικων βουνῶν.

Ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἀφιερώνεται στὸν ρομελιώτη πολιτικὸ ἄνδρα τὸν Καφαντάρη. Ὅμως στὴν πραγματικότητα τὸ ἔργο ἀφιερώνεται στὴ γενιά τοῦ ποιητῆ, στὸν ἰδιαίτερο τόπο του, εἰδικὰ τὸν βουνίσιο τόπο τῆς μάνας του, και στὸν Γέρο-Μύθο, τὴ λαϊκὴ δηλ. παράδοση κι' ὄχι στὴν ὀρθοτομοῦσα γνώση. Τὸ βουνίσιο λεξιλόγιο χρησιμοποιεῖται ἀπλόχερα, μαζί με τὸ δημοτικὸ δεκαπεντασύλλαβο, κι' ἔτσι δίνεται και ἀκουστικά, δίπλα στο ζωγραφικὸ στοιχεῖο, ἡ αἴσθησι τοῦ βουνοῦ και τῶν ἀνθρώπων του. Πολλὲς σύνθετες λέξεις, προέρχονται ἀπὸ τὸ σμίξιμο μάλωστα τῶν τοπικῶν λέξεων, συναντῶνται συχνά,

ὥστε καὶ ἡ γλωσσοπλαστικὴ ἱκανότητα τοῦ ποιητῆ νὰ φανερώναται. Πολλές τοπικές λέξεις ἐρμηνεύονται στὸ «γλωσσάριον», ποὺ δημοσιεύεται στὸ τέλος τῆς συλλογῆς. Τοποθεσίες ἀναφέρονται, ὁ κόσμος τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τῆς περιοχῆς, οἱ ἀσχολίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἡ μικρὴ τους ἱστορία, μ' ἓνα μοιρολόι, μ' ἓνα ἔρωτα, μὲ τοὺς θανάτους στὸν πόλεμο, μὲ τίς γαμήλιες πομπές, μὲ δημοτικὸς θρύλους κι' ὀνόματα — μὲ ἄλλα λόγια ἓνας ὀλόκληρος βουνίσσιος τῆς Ρούμελης κόσμος.

Γεννιέται τὸ ἐρώτημα: αὐτὸς ὁ κατὰ φύση καὶ παράδοση κόσμος μπορεῖ νὰ μιλήσει στὴν ψυχὴ μας μὲ τὴν παλιὰ ἐκείνη ἔνταξη τῶν παλιῶν καιρῶν; Ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι μιὰ: α) ὁ ποιητῆς πολὺ ὀρθὰ μίλησε μὲ τὸν δικό του παλμὸ καὶ ὄχι δανεικὸ ἀπὸ κάποιαν-Εὐρώπη, ἓνα δανεικὸ καὶ πιθανὸν παρεξηγημένο κι' ἀπροσάρμοστο μὲ τὴ δική μας νοστορπία, τὴν φωτεινὴ ἑλληνικὴ. β) ὑπάρχει ἀκόμα κύκλος ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ποὺ δὲν ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸ πνευματικὸ του παρελθόν, ἔστω κι' ἂν δέχεται καὶ τὰ καινούρια ρεύματα, εἴτε ὑποχρεωτικὰ εἴτε καὶ κατὰ συνείδηση. Καὶ γ) κάποιον νεώτεροι, ὄχι ἀπὸ φιλολογικὴ ὑποχρέωση, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ τάση νὰ ζήσουν καὶ τὸ παρελθόν τῆς ποιήσῃς μας, γιατί τοὺς ἔχει ἀπομείνει καὶ λίγη ἑλληνικὴ χορδὴ στὸν αἰσθητικὸ τους κόσμον, ἀναζητοῦν τὴν ἀπλή ἑλληνικὴ ποίηση, συχνὰ καὶ σὰν ἀντίδραση πρὸς τὰ ἀκαταλαβίστικα ποιήματα κάποιων κυνηγῶν τῆς πρωτοτυπίας.

Πάντως τὰ «Τραγούδια τῶν βουνῶν» μιλοῦν στὸν γνήσιο ἀναγνώστη τῆς ποίησης, τοῦ δίνον μιὰ παλιὰ γεύση, σὰν τὸ καλὸ παλιὸ κρασί.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Τ' Ἁγιο-νορίτικα, Ἀθήνα 1983.

Εἶναι γνωστὸς οἱ φιλολογικὲς ἐργασίες τοῦ Ι. Μ. Χατζηφώτη. Ἐπίσης γνωστὸς καὶ ὁ κριτικὸς του λόγος καὶ ἡ ἐπιδοσὴ του στὴν ἔκδοση περιοδικοῦ τύπου. Τελευταία, ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν ὀρθοδοξία ὡς παράδοση ἀλλὰ καὶ ὡς τρόπος ζωῆς, ἓνα εἶδος ἀπόηχου ἀπὸ τὸν Φῶτη Κόντογλου, τὸν ὁποῖο ἰδιαίτερα μελέτησε, προεξάρχει στὶς ἐνασχολήσεις του. Τὸ Ἅγιον Ὅρος μπήκε στὸ ἐπίκεντρο τῶν τάσεών του καὶ τὸ ἔχει ἐκφράσει μὲ ποικίλους τρόπους (ἀνθολογία κλπ.).

Ἀπὸ τὴ σύναναστροφὴ τοῦ Χατζηφώτη μὲ τὸ Ἅγιον Ὅρος προέρχονται μιὰ σειρά ποιήματα σ' ἐλεύθερο στίχο ἀλλὰ μὲ διάθεση περιγραφικὴ «Τ' Ἁγιο-νορίτικα». Ἡ ὁδοπορία στὸν ἅγιο τοῦτο τόπον ποὺ διατηρεῖ πολλὴ ρωμιόσυνη, ξύπνησε πολλοὺς ἤχους στὸν ποιητῆ, χωρὶς νὰ λείπει ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ἡ παρατήρηση τοῦ ἐπιστήμονα. Ὁ ἀναγνώστης τὰ νοιώθει τὰ ποιήματα αὐτὰ ὡς ἔμμερα ὁδοπορικά, στὰ ὁποῖα ἡ περιγραφή τῆς ἐξωτερικῆς ἀποψῆς συνδέεται μὲ κάποιες ἀναλύσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς τοῦ χώρου αὐτοῦ ζωῆς.

Οἱ σελίδες τοῦ λιγιστέλου αὐτοῦ βιβλίου κοσμοῦνται μὲ σχέδια, γράμματα, ἐπίτιτλα, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ μοναχοῦς τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τὰ ἱερογράφημα αὐτὰ προσθέτουν στὸ κείμενο ἓνα ἰδιαιτέρο τόνο, συχνὰ ὀδηγητικὸ, γιὰ καλύτερη κατανόηση καὶ συναίσθηματικὴ ἀποδοχὴ του.

Ὅτι καὶ στὸ βιβλίο αὐτὸ ὁ φιλόλογος ζεῖ καὶ δρᾷ φαίνεται καὶ ἀπὸ τίς «Σημειώσεις» στὸ τέλος τῶν ποιημάτων, οἷς ὁποῖες ἐξηγοῦνται πολλὰ μὲ ἀνάλογες παραπομπές. Τέλος τὸ κείμενο τοῦ Νέστορα Μάτσα «Συναξαριοῦ Ἀπόλογος» ἐπισημαίνει τὴν κλίση τοῦ Χατζηφώτη

πρὸς τὴν ὀρθοδοξία καὶ κρίνει τὴν τάση του αὐτὴ μ' ἓνα τρόπο πού πλησιάζει πρὸς τὴ γραφὴ τοῦ Φώτη Κόντογλου.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γιάννης Καρατζόγλου: Πρατήριο Κουσίμων, Θεσσαλονίκη.

Μιά πολὺ καλὴ ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ ἀποψη ἀνάμειξη κοινῶν, καθημερινῶν ἐκφράσεων, ὅπου ἡ πεζολογικὴ χροιά ὑπερέχει, μὲ ἐπιστημονικούς ὅρους ἀπὸ τὴ βιολογία καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, χαρακτηρίζει τὸ ὕφος τοῦ Γιάννη Καρατζόγλου. Ἀλλὰ καὶ τὰ θέματα τῆς συλλογῆς «Πρατήριο Κουσίμων» ἀπὸ τὸν καθημερινὸ κύκλο παίρνονται. Ὁ τίτλος κι' ὄλας τῆς συλλογῆς τὸ μαρτυρεῖ ὅπως καὶ οἱ ἀσπρόμαυρες φωτογραφίες, πού περιλαμβάνονται (αὐτοκίνητο, δρόμος, πρατήριο...).

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς πρέπει νὰ ναι αὐτοβιογραφικά. Κάποια προσωπικά τοῦ ποιητῆ περιστασιακά, τοῦ χρησιμεύουν σὰν ἀφετηρία γιὰ νὰ φτάσει σὲ κάποιες καταληκτικὲς σκέψεις, συνήθως σὲ ὑποκειμενικὸ τύπο, οἱ ὅποιες ὁμως σὲ προβληματίζουν, γιὰτὶ ἐμπεριέχουν στοιχεῖα πέρα ἀπὸ τὸ αἶμά του. Τὰ θέματα ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸν ἐρωτικὸ κύκλο περισσότερο καὶ ἀπὸ τὶς κοινωνικὲς κινήσεις λιγότερο. Ὡστόσο, καὶ σ' ἐκεῖνα τοῦ ἐρωτικοῦ κύκλου γίνονται ἀναφορὲς καὶ συνδέσεις μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ. Στὰ κοινωνικῆς φύσεως ποιήματα (ὡς τὰ ὀνομάζουμε ἔτσι) ἢ στίς κοινωνικὲς ἀναφορὲς στ' ἄλλα τοῦ ἐρωτικοῦ κύκλου δὲν υἱοθετοῦνται συνθήματα φτηνὰ τοῦ κομματικοῦ τύπου. Στὸ ποίημα «Ἡ ἐποχὴ τῶν σεισμῶν» ὑπάρχει ἓνα φοιτητικὸ σύνθημα, τὸ ὁποῖο οἱ σεισμολογοὶ (τῆς Θεσσαλονίκης) τὸ σβήνουν. Σαφέστατη δὴλωση τοῦ ποιητῆ γίνεται στὸ ποίημα «Τὸ ἀντίσκηνο», στὸ ὁποῖο μὲ τὴ λέ-

ξη, κι' ὄλας, «Ἀγάπη» καταθέτει τὴν ἀγάπη του γιὰ τοὺς πληγέντες ἀπὸ θεομηνία παρὰ γιὰ κινήματα, ἐθνικούς ἀγῶνες καὶ λαϊκὲς (κομματικῶν προθέσεων) ἐργατικὲς κινήσεις.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: Φωταγωγημένο Αἶγατο, Ἀθήνα 1983.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ στὴν ποίηση τοῦ Πάνου Παναγιωτοῦνη ὁ λιγυσύλλαβος ἐλεύθερος στίχος, συχνὰ μὲ μιὰ - δυὸ - τρεῖς λέξεις κι' αὐτὲς λιγυσύλλαβες, πού τις ἀνθολογεῖ ἀπὸ τὸ καθημερινὸ λεξιλόγιο ἀλλὰ πού τις νύνει μ' ἓνα ἄλλο μουσικὸ τόνο. Κυρίως ὁ Πάνος Παναγιωτοῦνης μιλά περισσότερο μὲ τὴν εἰκόνα, τὴν ἀπανωτὴ εἰκόνα, γιὰ νὰ φτάσει σὲ μιὰ ἀπλή κατάληξη, τὴν ἀνακεφαλαίωση.

Ἡ συλλογὴ τοῦ «Φωταγωγημένο Αἶγατο (θὰ τῶλεγα φωτισμένο Αἶγατο)» ἀποτελεῖται ἀκριθῶς ἀπὸ ποιήματα μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ πού ἀναφέρθησαν. Ἐνα Αἶγατο καλοκαιρινό, γεμάτο φῶς μὲ πεντακάθαρα χρώματα, ὅπως ἀκριθῶς τὸ βλέπουν (καὶ εἶναι) ὄλες οἱ νεοελληνικὲς ποιήσεις. Ὡς τὰ μισὰ τῆς συλλογῆς (ἢ ὅποια δὲν διαιρεῖται σὲ ἐνόητες) ὑπερσχεῖ αὐτὸ τὸ Αἶγατο καταφανέστατα. Ἀπὸ ἓνα σημεῖο, ἀπ' ἐκεῖ πού ὁ ποιητῆς ἀποτείνεται στὸ γιό του, τρία ποιήματα μὲ πολὺ ἀθρότητα καὶ παλμό (πολὺ ἐξομολογητικά), ἀρχίζει μιὰ σειρά, ὡς τὰ ὀνομάζουμε, γνωμικά—φιλοσοφικά. Αὐτὰ τὰ ποιήματα πλασιώνονται ἀπὸ πολλοὺς λυρικούς τόνους καὶ μιλοῦν γιὰ τὴν αἰωνιότητα, τὴ θυσία, τὴ σοφὴ γνώση, τὸν θάνατο, τὸ σύμπαν κλπ. Ἀπὸ ἓνα τρίτο σημεῖο ὁ ποιητῆς ἐπιστρέφει στὰ παιδικὰ καὶ νεανικά του χρόνια μὲ ἀναμνήσεις καὶ εἰκόνας ἀπὸ τὸν τότε οἰκογενειακό του βίο.

Μέσα σ' αυτές τις βασικές ένότητες, που διακρίναμε έστω και κάπως αυθαίρετα, παρεμβάλλονται μερικά ποιήματα με θέματα από την μυθολογία μας κι' ένα - δυό με χαρακτηρισά εντύπωσης από όδοιπορία σέ ξένους τόπους. Βέβαια σ' αυτά υπάρχει ή ίδια τεχνική, και στα περισσότερα δέν λείπει, συχνά και σέ πρώτο επίπεδο, τó Αίγαίο (π.χ. ó Φιλοκτήτης και Άίλλα).

Βασική φιλοσοφία, που διαπερνά όλη αυτή την ποίηση τού «Φωταγωγημένου Αίγαίου», είναι τó μάταιο τού χρόνου, παρόλο που δίνεται σημασία στη θεωρία τού βίου, έστω κι αν όλα περνούν. Και θγαίνει σαν συμπέρασμα από την άποψη αυτή πώς αξίζει να ζήσεις τούτη τη ζωή μέσα στο φώς, τó καλοκαιρινό συχνά, κι' ως είναι περαστική.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

M. Byron Raizis: Greek Poetry Translations, Athens 1981, β' έκδ. 1983.

Πρώτα απ' όλα πρέπει να δηλωθεί πώς οι μεταφράσεις αυτές από την ελληνική ποίηση, δέν αποτελούν ανθολογία με την έννοια τή συνηθισμένη στα γράμματα. Απλώς είναι μιá σειρά ποιήματα από διάφορους ποιητές τού νεοελληνικού λόγου, που ó μεταφραστής καθηγητής Μάριος Βύρων Ραΐζης έκαμε κατά καιρούς για δικό του λογαριασμό και δημοσίεψε σέ άμερικανικά περιοδικά. Από τή μεταφραστική αυτή πείρα ó Ραΐζης προχώρησε στην σύνταξη τών μεταφραστικών του άπόψεων, που τοποθετεί στην άρχή τού βιβλίου του. Με Άλλα λόγια τó βιβλίο του "Greek Poetry Translations" άποτελεί μελέτη τών μεταφραστικών προβλημάτων με δείγματα τις δικές του μεταφράσεις και επιπρόσθετα κριτικές του για βιβλία μεταφράσεων νεοελληνικού ποιητικού λόγου

άπό Άλλους στην άγγλική.

Η εισαγωγή, που άποτελεί τó σύνολο τών μεταφραστικών προβλημάτων, άσχολείται πρώτα με τó λατινικό "a translator is a traitor", τó όποίο άπορρίπτει, άφού ó πιό πολüs κόσμος μορφώθηκε με τά άριστουργήματα τής παγκόσμιας λογοτεχνίας άπό μεταφράσεις τους, συνεπώς ή μετάφραση συντέινε στην παγκόσμια πολιτιστική ανάπτυξη. Επιπλέον στο σημείο αυτό αναφέρεται τó μεταφρασμένο από τά ελληνικά Εύαγγέλιο και ή διάδοσή του στον ευρωπαϊκό χώρο.

Ο συγγραφέας θέτει ως απαραίτητα προσόντα τού μεταφραστή λυρικού λόγου τά έξής: α) γνώση τής μητρικής γλώσσας και τής Άλλης από την όποία μεταφράζει. β) Γνώση τής λογοτεχνίας και ιδιαίτερα τής ποίησης και τών δυό γλωσσών. γ) Γνώση τού πολιτισμού και τών δυό χωρών. δ) Ειδική γνώση τών ποιητικών στοιχείων και επιπλέον ύπομονή, φαντασία, τόλμη, και ε) νάχει κάποιιο ποιητικό ταλέντο και ευαισθησία, Άλλά να μην επιτρέπει: στις καλλιτεχνικές του παραδοχές να έπεμβαίνουν στην μεταφραστική του δουλειά.

Πολύ σωστά παρατηρεί ó συγγραφέας πώς πολλοί μεγάλοι ποιητές μετάφρασαν ξένη στη χώρα τους ποίηση, Άλλά ó δημιουργός υπερίσχυσε παρά ó μεταφραστής, γιατί αυτοί άνάπλαθαν ή προσάρμοζαν ή παράφραζαν κλπ. ποιητικό λόγο. Προς τούτο φέρνει διάφορα παραδείγματα για να δείξει πόσο άπομακρύνθηκαν από τó πρωτότυπο σχήμα οι διάφορες μεταφράσεις.

Δυό κυρίως σχολές ή μεθόδους μεταφράσεως δέχεται ó συγγραφέας: α) τή φιλολογική (literal) και β) τήν έλεύθερη (free). Έξετάζει και τών δυό αυτών μεθόδων τά προβλήματα. Έσττερα σταματά σέ

μορφές της ελεύθερης μετάφρασης τις έξι: παράφραση, προσαρμογή, μίμηση. Και τις εξετάζει φέρνοντας σχετικά παραδείγματα. Τελικά ασχολείται ιδιαίτερα με τη μετάφραση σε ελεύθερο στίχο, κοιτάζοντας διάφορα προβλήματα (διορθώσεις, αφαιρέσεις κλπ.) με πολλά δείγματα, ένα μάλιστα λεπτομερέστατα, από τη δική του μετάφραση του σολωμικού «Στὰ Ψαρά».

Μετά την εισαγωγή δημοσιεύονται: άρκετη «Παραδοσιακή Ποίηση» (Traditional Poetry) από τον Σολωμό ως τους πολύ σύγχρονους, έξι: κύπριοι με τίτλο της ένότητάς «Cypriot Poems» και τρία ποιήματα του Γ. Σεφέρη «Three Secret Poems».

Ακολουθούν οι κριτικές διδίων (Reviews) μεταφράσεων από τον έλληνικό ποιητικό λόγο. Ο συγγραφέας δηλώνει κιόλας πόσο δύσκολη και περίπλοκη είναι μια κριτική μεταφρασμένης ποίησης. Σ' αυτό το μέρος κρίνονται μεταφράσεις διάφορων από τον Σεφέρη, Παλαμιά, Καδάφη, Έλύτη, Ρίτσο, Σινόπουλο, Σικελιανό και μια άνθολογία νεοελληνικής ποίησης του Friar. Έδώ οι παρατηρήσεις είναι σοβαρές και συχνά καιρίες γύρω από μεταφραστικά προβλήματα, πάντοτε με βάση τις απόψεις του συγγραφέα όπως έχουν εκτεθεί στην εισαγωγή. Άλλα και άλλες αναφορές γίνονται και στα πρωτότυπα κείμενα, μια κι' ο συγγραφέας πολλά κατέχει από τη συγκριτική φιλολογία. Το τμήμα αυτό του βιβλίου είναι πολύ διαφωτιστικό για όσους ασχολούνται με την μετάφραση του ποιητικού μας λόγου στην άγγλόφωνη λογοτεχνία.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κ. Π. Καδάφης: Πανομοιότυπα των Πέντε Πρώτων Φυλλαδίων του (1891;—1904)° Παρουσίαση—σχόλια Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα 1983.

Εαναγράψαμε την έκτιμησή μας για το έργο που επιτελεί το «Έλληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Άρχειο», που διευθύνει ο Μάνος Χαριτάτος. Οι φωτομηχανικές εκδόσεις παλιών (και δυσέρετων) περιοδικών, που έχουν κατά κάποιο τρόπο σφραγίσει καιρία τα νεοελληνικά μας γράμματα, ή φυλλαδίων και έργων που κάποτε κυκλοφορήσανε σε περιορισμένο αριθμό, οι διδλιογραφικές εκδόσεις και άλλα, μαρτυρούν νέα προσφορά του όργανισμου αυτού στη νεοελληνική φιλολογία.

Έφέτος με το έτος Καδάφη ο όργανισμός αυτός κυκλοφόρησε εκτός από τα Γεωγραφικά του Καδάφη (Ντελόπουλος) κ.ά. τα πανομοιότυπα των πέντε πρώτων φυλλαδίων (1891;—1904) του Κ. Π. Καδάφη, με παρουσίαση και σχόλια του καθηγητή Γ. Π. Σαββίδη, του πιδέγκυρου μελετητή του καθαφικού έργου, κυρίως από τη φιλολογική γωνία. Όπως σημειώνει ο σχολιαστής για τα πέντε αυτά πρώτα φυλλάδια του άλεξανδρινού ποιητή μίλησε ο ίδιος σ' ένα κείμενό του τα 1963, το όποιο σχεδόν αυτούσιο χρησιμοποιεί στην τωρινή παρουσίαση. Τα σχόλια καθαρώς φιλολογικά δείχνουν την επιμέλεια στην αυστηρή περιγραφή των φυλλαδίων. Ταυτόχρονα πρέπει να θεωρηθούν τα σχόλια αυτά και πρότυπο για όσους φιλόλογους καταπιάνονται με παρόμοιες εργασίες.

Έντύπωση στην έκδοση αυτή κάνει πρώτ' απ' όλα το ξώφυλλο, όπου οι πρώτες σελίδες των φυλλαδίων με την έγχρωμη εμφάνισή τους. Σε τύπο φακέλλου τακτοποιούνται τα φυλλάδια. Πραγματικά σε έντυπωσιάζει ή τυπογραφική εμφάνιση των φυλλαδίων: «μνημεία της υπογραφικής τέχνης του Αιγυπτιώτη Έλληνισμού» όπως τα χαρακτηρίζει ο Γ. Π. Σαββίδης.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στή «Σύγχρονη Σκέψη» (ἀρ. 82) δημοσιεύεται τὸ ποίημα τοῦ Πυθ. Δρουσιώτη «Σούρουπο στή Λευκωσία». — Στή «Βραδυνή» (13 Σεπτ. 1983) ὁ Δημ. Σιατόπουλος κρίνει τὸ βιβλίο τοῦ Κ. Χρυσάνθη «Ἡ Εὐτυχία τῆς Γῆς». — Στὸ περιοδικὸ «Ναυτικὴ Ἑλλάς» (Σεπτ. 1983) ὁ Ι. Μ. Χατζηφώτης κρίνει τὸ βιβλίο τοῦ Κ. Χρυσάνθη «Ἡ Εὐτυχία τῆς Γῆς». — Στὸν «Ἐθνικὸ Ἀγώνα» (Λαμίας) (17 Μαΐου 1981) ὁ Στ. Δημούλης γράφει ἄρθρο γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα «ἐθνικοῦ συναγερισμοῦ» γιὰ ν' ἀντιμετωπισθεῖ ἡ τουρκικὴ προκλητικὸτητα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἡ ἄμαξα (Λεμεσός) ἀρ. 2 — Δελφικά Τετράδια (Ἀθήνα) ἀρ. 2—3 — Πολιτιστικὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 1-2, 3-4, 5-6 — Soviet Literature (Μόσχα) ἀρ. 155 — Σύγχρονη Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 82 — Ἡνίσχος (Ἀθήνα) ἀρ. 77-78 — Εὐθύνη (Ἀθήνα) ἀρ. 140 — Ναυτικὴ Ἑλλάς (Ἀθήνα) ἀρ. 599.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ματίνας Γ. Κουλούρη: Ἀστέρευτη πηγὴ, Ἀθήνα 1983.

Σ. Σ. Χαρκιανάνκη: Εἰς ὄτα ἀκουόντων, Ἀθήνα 1981.

Σ. Σ. Χαρκιανάνκη: Ἀπαράκλητοι καιροί, Ἀθήνα 1982.

Μιχάλη Πασιαρδῆ: Πάροδος, Κύπρος 1983.

Χριστούλας Γιαγκουλλῆ: Κεμήλια, Λευκωσία 1983.

Γ. Χατζηκωστή: Κυπριακὴ ἐξέγερση τοῦ 1931 (ἀνθολογία κεμένων), Λευκωσία 1983.

Ἀχιλλεῖα Λυμπουρίδη: Ἡ Θέμις ἐπὶ ἀγγλοκρατίας στήν Κύπρο, Λευκωσία 1983.

Στέργιος Δημούλης: Ὀδὸς Εὐθύνης, Α', β' ἔκδ., Ἀθήνα 1983.

Γιάννης Π. Ἰωαννίδης: Γράμματα στήν Ἰωνία, Ἀθήνα 1983.

Μελίτα Καραγάλιου—Τόκα: Περιπλανήσεις, Θεσσαλονίκη 1983.

Ἄντρου Παυλίδη: Θεατρικά, Κύπρος 1983.

Δημ. Παπακωνσταντίνου: Ἡ Ἀπέδυση, Ἀθήνα, 1982.

Λεόντιου Χατζηκώστα: Ἀποπροσανατολισμοί, Λευκωσία 1983.

Δημ. Καραμβάλη: Περι-συλλογή, Ἀθήνα 1983.

Διάφοροι: Ἄσσια, Λευκωσία 1983.

Παν. Χρ. Χατζηγάκη: Τζιουζέππε Οὐγγαρέτι: Πρώτη Ἐπιλογή, Ἀθήνα 1983.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

«Ἡ Εὐτυχία τῆς Γῆς»

Τιμὴ £1.50

η πρώτη
από του
στοματός
κεφαλοσπορίνη

Lilly
Keflex

ΚΑΨΟΥΛΕΣ CEFALOXIN MONOHYDRATE - 250 mg. - 500 mg.

ΣΙΡΟΠΙΟΝ CEFALOXIN MONOHYDRATE - 125 mg. - 250 mg.

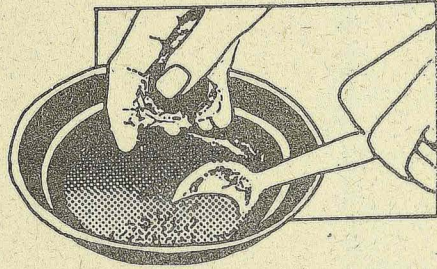
Άνοιγει νέους ορίζοντες εις την θεραπείαν δι' αντιβιοτικών

Άντιπρόσωποι καί Διανομείς: **ΦΑΤΙΣΚΟ ΛΤΔ.**

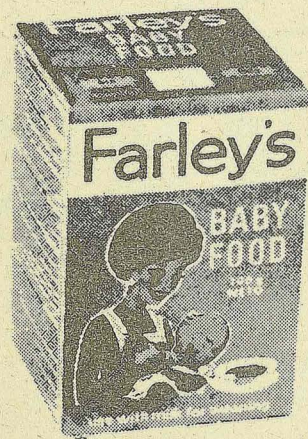
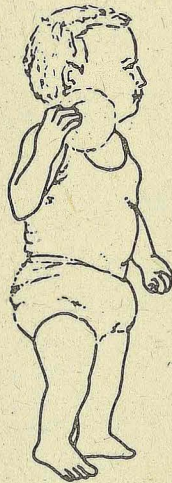
Όδος Ἀρνάλδου Ἀρ. 20, Τηλ. 43091-5 Τ.Κ. 2173

Λ Ε Υ Κ Ω Σ Ι Α.

εκατομμύρια παιδιά
σ'όλο τον κόσμο
μεγάλωσαν με παιδικές
τροφές
Farley's

Τά συστατικά τους παραμένουν πάντα τά ίδια και είναι τόσο θρεπτικά! Τά Farley's παραμένουν επίσης οι πλιό δημοφιλείς παιδικές τροφές στην Αγγλίαν. Περιέχουν πάντοτε τά καλύτερα συστατικά: Σιτάλευρο, ζάχαρη και φυτικό λάδι. Δέν περιέχουν άλας στό όποιο μερικά παιδιά είναι άλλεργικά. Είναι έμπλουτισμένα μέ κάλιοσιμ για δυνατά όστά και δόντια, σίδηρον για ύγιές αίμα ως και βιταμίνες για ύγιή ανάπτυξη.

Τά Farley's μέσ' τό γάλα
κάνουν τά παιδιά μεγάλα.

Έτσι, θα κυριαρχήσει η τεχνολογία, για να μεταβάλλει σε νούμερο τον άνθρωπο. Θα αφαιρέσει την εικόνα του Θεού από πάνω του. Θα του εξαφανίσει την προσωπικότητά του.

Στο τρίτο μέρος «1974, Ήρθαν οι δάρδαροι στην Κύπρο», θα μας πει ο ποιητής:

Ο χρόνος είναι μια ρυτίδα στη ματιά της Κυριακής
δέν τον μετράνε τα ρολόγια των ανθρώπων μες τα ρόδα των καλών
καιρών.

Θα πρέπει να χεις τους χαμένους γιούς στο μέτωπο,
το χαλασμένο σπίτι σου μες την παλάμη του μεγάλου κάμπου
ή ναρθαι μι' ανομβρία να στερηθής τον έρωτα και τη φίλια.

Κι η τραγωδία της Κύπρου παίρνει παγκόσμιο χαρακτήρα στους στίχους του Κύπρου Χρυσάνθη. Γίνεται η τραγωδία του συγχρόνου ανθρώπου.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

«Ο Κόσμος της Ελλάδας», αρ. 225, 1976, σελ. 30

*

«Κύπρος Χρυσάνθη, ο άειγράφος», έτσι φαντάζομαι πώς θα πρέπει να άπαικλήθει ο παραγωγικότατος και χυμώδης Κύπριος λογοτέχνης, ο πιο στερεός πνευματικός κρέκος ανάμεσα στα γράμματα της πατρίδας του και την έλληνική λογοτεχνία. Άφειδής μάρτυρας όχι μόνο το πολύπλευρο και άκαταιμέρητο έργο του, μα και το μηνιαίο περιοδικό του «Πνευματική Κύπρος». Κατόρθωμα μοναδικό ή κανονική του έκδοση, ύστερ' από τη ριζική άνατροπή της ζωής που θύθισε την Κύπρο ή πρόσφατη έθνική τραγωδία. Άλλά ο Κύπρος Χρυσάνθη είναι ένας πεισματικός και ανένδοτος λογοτέχνης που έξακολουθεί να γράφει «άκόμα κι' επάνω από τις θύελλες», για να χρησιμοποιήσουμε μια φράση του Άντρέ Μπρετόν. Και ποιά θύελλα ή Κύπρος! Πώς ήταν δυνατόν να μείνει έξω απ' αυτή τη θύελλα αυτή ή άδιάκοπα «ερεθισμένη ευαισθησία», αυτή ή ακένωτη λυρική και εικονογραφική φαντασία που ταξιδεύει με άνεση ανάμεσα στο καθιερωμένο, το παραδοσιακό και το μοντέρνο, και που ή ως τώρα λογοτεχνική του εργασία, συγκεντρωμένη σε πέντε τεράστιους τόμους ξεπερνάει τις τέσσερις χιλιάδες σελίδες; Τέτοια ποσότητα και έκταση λογοτεχνικής παραγωγής κινδυνεύει να μείνει «έκτός κριτικής έρευνας», αν και εύχόμαστε το έναντίο, γιατί ο Κύπρος Χρυσάνθη, που είναι και ένας πολύ άγαπητός και ανιδιοτελής άνθρωπος (σπάνιο το εϋδος), έχει προσφέρει πάρα πολλά όχι μόνο στα κυπριακά αλλά και στα νεοελληνικά εν γένει Γράμματα.

Και είναι μιὰ ακόμη «πτυχή εμπλουτισμοῦ» τὸ πρόσφατο πυκνοτυπωμένο τομίδιό του «Οἱ δισεκατοῦς χρονιές τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου», μιὰ συλλογὴ ἀπὸ ἑμμέτρα και πεζὰ κείμενα (πεζοτράγουδα θὰ τὰ λέγαμε, ἂν δὲν ἦταν τόσο πικρὴ ἢ γεύση τους). Καὶ πῶς νὰ μὴν εἶναι πικρὰ σὰν τὸ κινίνο αὐτὰ τὰ ποιητικὰ κείμενα, ποῦ μὲ τὸν ἀτομικὸ τρόπο τοῦ Χρυσάνθη διαπραγματεύονται ψυχολογικὰ και συναισθηματικὰ ὅλη τὴν κλίμακα τῶν διακυμάνσεων και τῶν μεταλλαγῶν τῆς κυπριακῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ 1967 ὡς τὴ στιγμὴ ποῦ οἱ βάρβαροι πάτησαν τὸ νησί; Αὐτὲς τὶς πικρὲς διακυμάνσεις τὶς χώρισε ὁ Χρυσάνθη σε τέσσερις φάσεις: Περιμένοντας τοὺς βαρβάρους. («Δὲν ξέρω ἂν τὰ κεφάλια θὰ γνωρίσουνε τὸν ἥλιο τῆς ἐπόμενης πρωίας»). Διάλειμμα εὐμάρειας. («Ἐφτά κιλά ξεπέρασα τὸ βάρος μου, γι' αὐτὸ ἡ καρδιά μου ἀγκομαχᾷ — στ' ἀκουστικά τοῦ καρδιολόγου μου»). Ἦρθαν οἱ βάρβαροι στὴν Κύπρο. («Δόστε μας πίσω τὰ παιδιὰ μας — και τὴν ψυχὴ μας, τὴν ψυχὴ μας»). Καὶ, τέταρτη φάση, «Μετὰ τὸ συμβάν». («Ὅσο γιὰ σχέψεις παραπέρα δὲν τολμῶ — Ἡ δυστυχία σὲ κέλυφος ἀθέλητά σου σ' ἐγκλωβίζει»). Τὰ τέσσερα αὐτὰ μέρη διαγράφουν τὸ σχῆμα, τὴν πορεία, τὴ σύνθεση και τὸ ἀδιέξοδο τῆς κυπριακῆς τραγωδίας. Τραγωδίας, ξετυλιγμένης στὸ διάστημα τῶν ἑπτὰ «δισεκατοῦ χρόνων», κι' ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἀπόλυτα τραγικὸς ἦταν τὸ 1974. Τραγωδίας δειγμένης μὲ ποιητικὴ λιτότητα και πικρὴ φαντασία μέσα ἀπὸ τὴν ἀγωνία και τὸν λεπτὸ λυρικὸ στοχασμὸ τοῦ Χρυσάνθη. Θὰ πρέπει νὰ ἐκτιμήσουμε ξεχωριστὰ τὸν συγκρατημένο και περιεκτικὸ σὲ νόημα τόνο αὐτῶν τῶν ποιητικῶν κειμένων, και ἰδίως τῶν ἑμμέτρων. Ὁ ποιητὴς, ποῦ ἔζησε, και ζεῖ, σὰν παθὸς, τὸ μεγάλο κυπριακὸ δράμα, δὲν ὀλοφύρεται ἐπιδεικτικὰ ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἐρείπια. Σὰν ποιητὴς και ἀνθρωπος στοχαστικὸς, ἔχει δεχτεῖ μὲ ἐγκαρτέρηση τὴν καινὴ δυστυχία, πρᾶγμα ποῦ τὸν ἀφήνει ἐλεύθερο νὰ συλλάβει και νὰ ἀποδώσει μὲ ψυχολογικὴ ἀκρίβεια τὸν θλιθερὸ ξεπεσμό τοῦ ἀτόμου ὅταν χτυπηθεῖ ἀπὸ δυνάμεις τόσο ἀνώτερες του, ὅπως εἶναι ἡ πολεμικὴ βία και ὁ ἐξανδραποδισμὸς. Δὲ θυμᾶμαι ποῖος εἶπε πῶς «εὐκόλα τρίβεται ὁ ἀνθρωπος μέσ' στοὺς πολέμους». Αὐτὴ τὴν τραγικὴ ἀλήθεια ὑλοποιεῖ μὲ ποιητικὴ εὐστοχία ὁ Χρυσάνθη στὸ ποίημά του «Ἡ πίκρα»:

«Ἐλάχιστα μετρήσαμε τοῦ γείτονα τὸ βάρος.
σὰν νὰ μᾶς ἔδενε τὰ μάτια ἢ βεβαιότητα.
Κοιμᾶ ντυμένοι δὲν προσμέναμε τὴ μπόρα
μὲ τ' ἀπροφύλαχτα κεφάλια μας.

Καθόμαστε σκυφτοὶ στοὺς προθαλάμους τώρα,
ζητᾶμε ἐνίσχυση, μιὰ κάποια χαρηγία,
μᾶς ἐλέπουμε οἱ ὑπάλληλοι σὰ νούμερα σειρᾶς,
ἐκ τῶν προτέρων νοιώθουν τὴν ἀποτυχία μας.

Στή στενοχώρια μας δὲν υποκύπτει ὁ ἀριθμὸς
καὶ τὰ τετράδια τ' ἀμείλιχτα τῆς πράξης.
Ὁρθώνεται τὸ πρόγραμμα καθὼς ἐδόφραγμα
καὶ παίρνουμε τὰ μάτια μας καὶ πᾶμε.

Χτυπάμε πόρτες γνώριμες ἢ μὲ συστάσεις.
Αἰτήσεις υπογράφουμε, κοιτάμε
μικρὴ ἀγγελία, ἐλπίζουμε καὶ τρώμε
ἀργὰ τὸ θράδυ τῆ μεγάλης πίκρα»

Ἄνὰ γλυφο καὶ λεπτὰ ἀμείστο τὸ δράμα τῆς προσφυγιάς μέσα στὸν ἴδιο
τὸν τόπο μας, μέσα στὸν ξεπεσμένο καὶ ἐγωϊστὴ ἑαυτὸ μας. Πόσο ἀνώτερα
ποιητικοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ στίχοι τοῦ Χρυσάνθη, ἂν τοὺς συγκρίνουμε μὲ κάποια
περὶ Κύπρου «δίστιχα γιὰ μελοποίηση» ποὺ ἔγραψε περιώνυμος ποιητής, ὅ-
πως αὐτὸ π.χ.: «Πόσοι νεκροί, πόσοι γυμνοί, θλιμμένοι, ἀποδιωγμένοι, —
ἀντάμα ἀντάμα περπατᾶν τὶς νύχτες ἀγριεμένοι». Νοσταλγεῖ κανεὶς τὸν Ἰω-
άννη Πολέμη καὶ τὸν Σωτήρη Σκίπη.

Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

«Νέα Ἑστία», 1 Ἰουν. 1975, σελ. 76/2

ΠΕΡΑ ΑΠ' ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Ο ΗΛΙΟΣ,
έκδοση «Πνευματικής Κύπρου», Λευκωσία 1977

...Και πρώτη ή φωνή του Κύπρου Χρυσάνθη, που άλλωστε δεν έπαψε ποτέ να λαλεί σαν ένα έωθιγόν ξυπνητήρι που δεν ξεκουρίζεται ποτέ. Άείρος τον είχαμε χαρακτηρίσει κάποτε. Μπορεί να μετατρέψει σε ποίημα, παραδοσιακό ή νεωτεριστικό, το κάθε δευτερόλεπτο της ζωής του. Ταξιθεύει συχνά στην Ελλάδα. Και ένα άπ' αυτά τα ταξίδια του, — είχαμε συνηθηθεί αναπάντεχα, εδώ και χρόνια, στο γυαλό της Μυκόνου, — τον είχαμε να δει την Ελλάδα, όπως έμεις λ.χ. θα βλέπαμε την Κύπρο. Σαν κάτι το «άλλο», το μοναδικό. Και ή Κύπρος είναι λουσμένη σ' ένα χρυσό φως, έτσι που έκανε τον Άγγλο ποιητή να πει: «αυτός ο κόσμος δεν είναι δικός μας, είναι του Όμηρου». Αυτό το «δεν είναι δικός μας» δεν δείχνει ψυχρότητα. Το έναντίο, είναι μια έκρηξη θαυμασμού, άφου άναφέρεται στον Όμηρο. Έτσι και ο Χρυσάνθης, με την παρθενική πάντα ματιά του λεπτού λυρικού μά που μπορεί να επεκτείνει την άμεση έντύπωση ή αυτό που λέμε δίωμα σε στοχασμό, σε κάτι το δραματικό, την άίσθηση της Άττικής, που πραγματικά έχει κάτι το μοναδικό, την άπόδωσε μ' άιτους τους άληθινά ώραίους στίχους: «Τις άττικές μου μέρες μελετώ — στα φύλλα λεύκας που φορώ στον κρόταφό μου. — Πόσο πολύ μ' άγάπησε ο κύσος! — Πέρα άπ' το φώς της Άττικής — άρχίζει ο ώκεανός. Και κλείουν οι πύλες».

Πρωτότυπη ή ιδέα του να τυλοφορήσει «Όδοιπορικό» τή συγκομιδή αυτή των «στίχων μιας εϋτυχίας», που έζησε περιδεδυόντας σε έλληνικούς χώρους. Μά οι εϋτυχίες του είδους αυτού, συχνά γίνονται και εϋτυχησμένες ποιητικές εϋρέσεις. Για το Σούνιο, που άθανάτισεν ο ναός του Ποσειδώνα και οι στίχοι του Ζάν Μωρεάς (Sounion, Sounion, sublime promontoire), θαμνωμένος άπό το θέαμα, εϋτυχησμένος άπό τον άνεμο, θα φωνάξει: «στή θάλασσα τον κάθετό μου λόγο στέλλω. — Έδώ δεν σχηματίζεται σκιά: — το δήμα των Θεών κρατά μονάχα λάμψη — και κεραυνό». Και για το Μεσολόγγι: «Το Μεσολόγγι ζει στα φύλλα των έφήδων. — Είναι μια μέρα κατακόρυφη το Μεσολόγγι». Στα Γιάννενα: «σέρνω στη λίμνη την καρδιά μου. — Στην δ-χθη του τοπίου θα περιμένω το θουγδ — να με γεμίσει με άνεμο και χείμαρρο και τρόμο». Και για τή Μύκονο: «...κάθε λιγάκι σκουντουφλούσα σ' έκ-

κλήσια — και μάζευα την Ξεαφή μου». Μια δόκκληρη περιοδεία στην Ελλάδα, λυρικά επιγραμματοποιημένη. Η συλλογή αυτή, μικρή μὰ περιεκτική, είναι ένας ακόμη ποιητικός αρραβώνας τής Κύπρου με τη Μητέρα της.

«Νέα Έστία», 1 Οκτ. 1977, σελ. 1317.

A. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

*

**

Η έπαφή με τον φυσικό χώρο γύρω μας, προπάντων όταν αυτός έχει εμπλουτισθεί από το χρόνο με τα σημάδια του ιστορικού παρελθόντος, γεννά κάθε φορά μέσα μας ένα καινούριο ψυχικό περιεχόμενο, που είναι δυνατό είτε να εξαστυμστεί κατόπι διαθίματα ή να αποκρυσταλλωθεί σε κάποια μορφή καλλιτεχνικής στιγμής της μέρας ή της εποχής του χρόνου ή ακόμη της συγκεκριμένης συναισθηματικής κατάστασης του ανθρώπου, αλλά και της γενικότερης καλλιέργειάς του, των ποιητικών εμπειριών, τυχόν αναλογικών συνειρημιών, της ατομικής ευαισθησίας επίσης, στοιχείων που θα μπορούσαμε να τα θεωρήσουμε συστατικά της ωριμότητας του ανθρώπου, πάντα σχεδόν συναρτημένης με μιὰ κάποια ηλικία.

Ο έλληνας χώρος, πλούσιος σε στοιχεία φυσικής όμορφιάς και φορτισμένος με τον παλμό της ιστορίας, είναι, κατά παράδοση πιά, πηγή έντονων ψυχικών κραδασμών που μετουσιώθηκαν κατά καιρούς, μέσα στον μικρό χρόνο, σε έργα λόγου σημαντικά ή άσημαντα.

Καρπός λόγου μιὰς ώριμης έπαφής του ποιητή (ύστερα από πολλές άλλες αλιότερες) με τον έλληνα χώρο, έπαφής σε καιρό που «έξαντλεί τον άσημι του κρόταφο», είναι το τελευταίο ποιητικό βιβλίο του Κύπρου Χρυσάνθη που έχει τον λυρικό τίτλο «Πέρα απ' την Ελλάδα ο ήλιος» και τον υπότιτλο «όδοι-ορικό».

Ποιήματα έπομένως γεννημένα από ταξίδια και περιδιάβάσεις στους ελληνικούς τόπους περιέχει ή μικρή αυτή ποιητική συλλογή (σελίδες 22). Ποιήματα—λυρικές εκρήξεις από την αγαλλίαση ή τον στοχασμό που διεγείρουν οι ελληνικοί χώροι. Ένας χείμαρρος συναισθημάτων διαρρέει τα ποιήματα αυτά, χείμαρρος που εκλύεται μπροστά στο δραματικό κάλλος τής ελληνικής φύσης και το τραγικό τής ελληνικής ιστορίας.

Στα περισσότερα ποιήματα ο ποιητής βρίσκεται σε μιάν έκσταση που άσοροφώνεται στο τελευταίο μέρος. Σ' αυτόν τον έκστασιασμό σου δίνει την έντύπωση ότι έχει κάνει το μεγάλο άλμα έξω από τον φυσικό βιολογικών άνθρωπο: γίνεται ο ίδιος ένας ρυθμός που μετρά το χώρο και το χρόνο σε μιάν άτέλειωτη γραμμή:

«Έδώ πιά παύεις να μετράς τις μέρες σου:
έδώ μετράς τις ιστορίες

μετρᾶς τις λάμψεις
μετρᾶς τῆ γῆ
τὸν οὐρανὸ
τῆ θάλασσα
μετρᾶς...»

(Κολοκαιρινὰ Δρομολόγια XXXIV)

Ὅσο κι ἂν ὅλες οἱ αἰσθήσεις συμμετέχουν στὴν ἡδονικὴ ἀπόλαυση αὐτοῦ τοῦ τόπου, ποὺ στάθηκε τὸ ἀγάπημα τῶν θεῶν, θάεινῃ ποὺ συνέχει τὰ πάντα γύρω της εἶναι ἡ ὄραση. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ συναρπάζεται ἡ ματιά, ὅταν γύρω τὰ καταυγάζει ὅλα ἐνὰ ἀπέραντο φῶς. Στις 22 σελίδες τῶν ποιημάτων σαράντα φορές ἐπανέρχεται ἡ λέξη «φῶς» καὶ εἰκοσιτέσσερις φορές ὁ «ἥλιος», ἐνῶ πολλές ἄλλες ἢ «λάμψη» καὶ ὁ «λαμπερός». Ἡ κυριαρχία τοῦ φωτὸς εἶναι ἀπόλυτη:

«Ὅπου κι ἂν πᾶς σὲ κυνηγᾷ τὸ φῶς»
(Γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη III)

«Στὸ Ρίο κι Ἄντιριο κάθησα καὶ μέτρησα τὸ φῶς»
(Καλοκαιρινὰ Δρομολόγια XIV)

«Ἐδῶ τὸ φῶς ἀπογυμνώνει,
ἐδῶ τὸ φῶς εὐθομετρᾷ...
σ' εὐδαιμονεῖ τὸ φῶς καὶ σ' ἐμψυχώνει»
(Δελφικοὶ Διάλογοι, 6)

Καὶ τὸ ἀποκορύφωμα:

«Παραληρῶ ἀπὸ φῶς!»
(Δελφικοὶ Διάλογοι, 8)

Κάτω ἀπὸ τοῦτο τὸ σπαρταριστὸ, τὸ ἀποκαλυπτικὸ, τὸ διεισδυτικὸ φῶς, ἀπλώνονται ἡ ὀμορφιὰ τοῦ τοπίου, τὸ σπασμένο μάρμαρο καὶ τ' ἄλλα ἀπομεινάρια τῆς τέχνης, ἡ μνήμη τῆς ἱστορικῆς περιπέτειας, ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος μέσα στὰ στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος:

«Στὴ θάλασσα τὸ Πούρτζι μαργαρίτα.
Τὸ βλέπει περισσότερο ἢ καρδιά.
Θαηρῶ πῶς εἶναι θρεφικὸ ξεμύτισμα
σὰν τὸ κεφάλι σπουργιτιοῦ ποὺ καθρεφτίζει στὸ νερὸ τὸ ράμφος του»
(Καλοκαιρινὰ Δρομολόγια II)

«Ἡ Τίρυνθα δὲν ἔχει μάτια:
μονάχα ὄστᾶ καὶ σφόντυλους καὶ ὀπές.
Κι ὅμως μᾶς μελετᾶ»

(Καλοκαιρινὰ Δραμολόγια XXIV)

«Εἶν' φανερὴ τοῦ Ἑλλανοδίκῃ Δευκαλίωνα ἡ ταραχὴ. Ἀσκήθηκε
στὴν κρίση τῶν ἀγῶνων σιτιζόμενος στὸ πρυτανεῖο. Τιμὴ μεγί-
στη... Στὴν πόλῃ του σὰν ἐπιστρέψῃ πλούσιος ψυχικὰ θὰ νιώσῃ
πόσο σεβασμὸ θὰ τοῦ ἔχῃ ὁ κάθε συμπολίτης. Ἄξιζε πράγματι
ποῦ ἀμέλησε λιγάκι τὰ συμφέρόντά του — ἐμπόρια, κτήματα καὶ
θέσεις».

(Διαλογισμοὶ στὴν Ὀλυμπία, V)

«Καὶ τὸ παιδί ποῦ ἀμέριμνο σπουδάζει,
τὰ θήματα πατώντας ἀπὸ μάρμαρο σὲ μάρμαρο
σὰν τὸ σπουργίτι,
τὸ μέγα θαῦμα χαιρετᾶ».

(Γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, I)

Ἕνα δεύτερο χαρακτηριστικὸ στὸ ποιητικὸ αὐτὸ βιβλίο εἶναι ὁ ἐπιγραμμα-
ματικὸς λόγος. Σὲ παλαιότερη ἐργασία μου εἶχα ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἰδιαιτέρη
αὐτὴ διάσταση τῆς ποίησης τοῦ Κ. Χρυσάνθη: τὴν ἰκανότητα τοῦ ποιητῆ νὰ
διατυπῶναι τὸ λόγο του μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ παίρνει τὸν τόνο τοῦ ἐπι-
γράμματος. Ἐδῶ ἡ ἐπιγραμματικὴ διατύπωση ἔρχεται εἴτε γιὰ νὰ ἀποδώσει
μ' ἓναν ἰδιότυπο τρόπο τὴν ἰδέα εἴτε σὰν ἀπόληξη—συμπύκνωση τῆς ἔκστα-
σης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τοῦ ποιητῆ μπροστὰ στὴν Ἑλλάδα—χώρο ἢ τὴν Ἑλ-
λάδα—ἱστορία:

«Τ' ἀχνάρι γράφει τὴ ζωὴ, ἢ ροὴ τὸ χρόνον»

(Καλοκαιρινὰ Δραμολόγια, XVIII)

«Ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ ξεμύτησε ὁ Θεός,
ἀπὸ τὸν ἥλιο ὁ ἄνθρωπος...
τὸ κάλλος ἀπ' τὸν Ἑλληνα»

(Δελφικοὶ Διάλογοι, 2)

«Τὸ πνεῦμα ὑπέταξε τὸν ὄχλο
σ' ἓνα σωρὸ ὄστᾶ τῶν Ἑλλήνων»

(Ὁ τύμβος τοῦ Μαραθῶνα)

«Τοῦ ἑλληνικοῦ τοῦ κάλλους ἡ λατρεία
κάλλος βαθύ»

(Ναὸς τοῦ Σουνίου)

Ένα τρίτο θέμα που επανέρχεται στα ποιήματα είναι η ιδιαίτερη πατρίδα του ποιητή, η Κύπρος. Καθώς δδουπορεί στους άλλους ελληνικούς χώρους η σκέψη του παραμένει μόνιμα στραμμένη στη μικρή γη του, το νησί του, που είναι κι αυτό ένας τόπος ελληνικός, δεμένος με όλους τους άλλους με τα ίδια φυσικά στοιχεία, την ιστορία, τους θεούς και τους ανθρώπους. Μνήμες, διασταυρώσεις στοχασμών, παραλληλισμοί και σύμβολα ανακινούνται μέσα του. Έχει, στα καλοκαιρινά του δραμολόγια, με στίχους που θυμίζουν την αδρότητα των αλεξανδρινών επιγραμμάτων, δηλώνει:

«Με τὸ γιαλὸ μιλω̄ τὰ παραμύθια

Ἕλληνας ἀπ' τὴν Κύπρο»

(Καλοκαιρινὰ Δραμολόγια, ΧΙΙ)

Στὴν Ὀλυμπία θυμάται τὸν Κύπριον ἀθλητὴ πὺ ἔχασε τὴ νίκη στοὺς ἀγῶνες. Εἶναι μιὰ πίκρα. Μετριάζεται ὡστόσο ἀπὸ τὴ σκέψη τῆς ἐπιτέλεσης τοῦ χρέους, σὲ καιροὺς «εὐπρεπέστερους» ἀπὸ τοὺς σημερινούς:

«Ὁ Νικοκλῆς ἐκ Σαλαμίνας τῆς Κυπρίας, ἔφηβος λαμπερὸς μὲ μάθησιν ἀθηναία, φθάνει ἀπὸ τοὺς πρώτους. Ἡ Ὀλυμπία ὑπῆρξε τ' ὄνειρο τῆς ἀσκησῆς του. Ἄν οἱ θεοὶ μὲ νίκη τὸν ἀξιῶνανε, τὴν Κύπρο πίστευε πὺς θὰ τιμοῦσε... Τὸν κέρδισε ἄλλος. Ὁ ἔφηβος δάκρυσε πολὺ. Ὡστόσο ἐνωθε πὺς ξέρουνε στὴν πόλιν του τὴν παρεπιδημία του καὶ τὸ σκοπὸ τῆς. Ἐτοῦτο κιόλας ἦταν μιὰ μικρούλα νίκη γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ εὐπρεπῆ».

(Διαλογισμοὶ στὴν Ὀλυμπία, IV)

Θὰ πρέπει σίγουρα νὰ ὑπάρχει, ἀν ὄχι μιὰ ταύτιση, τουλάχιστο μιὰ συσχέτιση τοῦ ἀρχαίου Νικοκλῆ μὲ τὸν σημερινὸ ποιητὴ πὺ ἀγωνίζεται σ' ἕναν ἄλλο στίβο, καὶ ἔξαιτίας ὄχι τόσο εὐπρεπῶν καιρῶν, δὲν τοῦ ἀναγνωρίζεται τουλάχιστο ἡ πρόθεση. Αὐτὸς ὁ συσχετισμὸς γίνεται σαφέστερος στὴ Δῆλο:

Κάτω ἀπὸ τὸν καφτὸ τῆς ἥλιο ὁ ποιητὴς σκοντάφτει σὲ μιὰν ἐπιγραφή. Πίσω ἀπ' αὐτὴν ὀσφραίνεται πάλι τὸν τόπο του. Ὁ ἀγνωστὸς ἀρχαῖος τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται «ἐκ Κύπρου νὰ κατάγεται». Κι ὁ ποιητὴς, σὲ τόνο καθαφικὸ, γεφυρώνοντας τὸν χρόνον, ταυτίζει τὸν ἀγνωστὸ ἀρχαῖο μὲ τὴ δικὴ του παρουσία στὸ νησί τοῦ Ἀπόλλωνα, δένοντας τὴ γῆ του μὲ τὴν καρδιά τοῦ Αἰγαίου καὶ μὲ τὸν ἐλληνικὸ χρόνον. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερά του ποιήματα:

«Τὶς περιστάσεις ἰδὲ γνωρίζω. Ἀμέτοχος εἶμαι στὸ ἐμπόριο καὶ τὴ φιλολογία. Ἀσκήθηκα νὰ δλέπω καὶ ν' ἀκούω. Τὴν ὀσφρηση

ψυχῆς ἐκ γενετῆς κατέχω. Ἡ ἀφή τοῦ ἔρωτα τὸν ἔρωτα γιὰ τὴν
ἀφή μου γέννησε.

Λουπὸν ἢ ἐπιγραφή στὸν κίονα τὸν ἀκέφαλο μιᾶ:
ΔΙΚΑΙΕ ΦΥΛΟΤΙΜΟΥ
ΚΑΡΠΑΣΕΩΤΑ ΧΡΗΣΤΕ
ΧΑΙΡΕ

Τὸ ὅτι πιθανὸν ἐκ Κύπρου γὰρ κατάγεται κι' εἶναι χρηστὸς
ἐν μέσῳ ἐμπόρων μὲ κολακεύει.

Χαίρει λοιπὸν, Καρπασεώτα. Ἡ Δῆλος σέ κατέχει κι ὁ ποιη-
τῆς ποῦ τρέφεται ἀπ' τὸ φῶς καὶ θηρηρετῆ τὸ φῶς.

(...ἢ μήπως κατὰ θάθος ἐπαράφραζα:

ΚΥΠΡΕ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥΣ
ΚΥΠΡΙΩΤΑ ΧΡΗΣΤΕ
ΧΑΙΡΕ) ;»

(Καὶ Δῆλος, IV)

Στὰ ἐπὶ μέρους τώρα:

«Γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη» εἶναι ὁ τίτλος δέκα ποιημάτων, μὲ τὰ ὁ-
ποῖα ἀρχίζει τὸ βιβλίο. Ὁ ποιητῆς, ἀνάμεσα στὰ μνημεῖα ποῦ ἀποτελοῦν
ἀντικείμενο παγκόσμιου θαυμασμοῦ, μελετᾷ τὴ γεωμετρία τοῦ βράχου καὶ
τῶν καλλιτεχνημάτων, ἀνατρέχει στὴν ἱστορία, ἀναπολεῖ στιγμὲς ἐπαφῆς μαζὶ
τους τῶν νεανικῶν του χρόνων — ἀνανεούμενος σὲ μιὰ νέα εὐφορία ψυχῆς —,
σχολιάζει τὴ νοσταλγία τῆς Καρυάτιδας καὶ συλλογίζεται μπροστὰ στὴν πα-
ρουσία τοῦ ξένου ἐπισκέπτη (ἢ τουρίστα) ποῦ κυκλοφορεῖ μὲ ἓνα βιβλίο καὶ
μιὰ φωτογραφικὴ μηχανή, σὲ μιὰ, συχνά, ἐπιπόλαιη ἐπαφή μὲ τὸ παρελθόν
μας καὶ τὸ φῶς μας:

«Βράχος κάλλιστος,
γεωμετρικός.

Ἐπὶ τῶν ὄμων του τὸ φῶς λαμπροφορεῖ.

Οὐδὲ πνοὴ σκιᾶς μαντεύεις...

Τὸ σύννεφο ἄς ἀφήνει ἀπείραχτη τὴ λάμψη
αἰῶνες αἰῶνων». (V)

«Τὶς ἀττικὲς μου μέρες μελετῶ
στὰ φύλλα λεύκας ποῦ φορῶ στὸν κρόταφό μου» (VI)

«Πληγῶνει ὁ ξένος τίς κολόνες
κι ἄς εἶν' φτερό ἢ ματιὰ του ἢ γαλανή.
Τὸν κυριακάτικο ἥλιο μας λερῶνει τὸ βιβλίο

πού ἐξιστορεῖ μὲ μέτρο καὶ διαβήτη
κι ἡ μηχανὴ πού ἀπεικονίζει μόνον μνήμη
κειμήλιο ταξιδιοῦ,
καταπατᾶ τὸ φῶς» (I)

Ἐδῶ, σ' αὐτὸν τὸν μοναδικὸ χῶρον μπορεῖ κανεὶς νὰ διεξάγει διάλογο
μὲ τὶς πέτρες καὶ τὰ χῶματα, τὰ ποτισμένα μὲ τὴ σοφία καὶ τὴ δύναμη τῆς
ἱστορίας:

τὸ χῶμα λέει τὸ παραμῦθον (VI)
«Ἐδῶ μιλᾶνε οἱ πέτρες κι ὑποτάσσεται ὁ χαλκός,

Παρακάτω, στὰ «Καλοκαιρινὰ Δρομολόγια» ἡ Ἀκρόπολη γίνεται τὸ «ἄκρον
ἄκρον»:

«Τὸ φεγγάρι παίζει στὴν Ἀκρόπολη.
Ἡ Ἀκρόπολη πετᾶ.
Καὶ μετὰ... ποῦ μετὰ;»

Κόρινθος, Μπούρτζι, Σούνιο, Μεσολόγγι, Γιάννενα, τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρ-
τας, Φάληρο, Πρέβεζα, Ρίο, Πέραμα, Κέρκυρα, Χαλκίδα, Ἐπίδαυρος, Τί-
ρυθα, Δελφοί, Αἴγινα, Τήνος, πάλι ἡ Ἀκρόπολη, σταθμοὶ στὰ «Καλοκαιρινὰ
Δρομολόγια».

Θαλασσινὲς γραμμές, φῶς, νησιά, ἄνεμοι, χρονολογίες, δρόμοι καὶ ἀμ-
μουδιές, λουλούδια, ἡλιοθασιλέματα, κοχύλια θεάτρων, πεῦκα καὶ κολόνες
ναῶν, ἐλιές καὶ ξωκλήσια, οὐρανὸς καὶ θάλασσα, ὅλα αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὴ
διαύγεια τοῦ αἰθέρα, γονιμοποιοῦνε τὴν ψυχὴν του, φουσκώνουν τὴν καρδιά
καὶ ὀδηγοῦν σ' ἕναν τοκετὸ—Ἐκρηξὴ συναισθημάτων ἐφηβικῶν, γεμάτων ὕ-
γεια ψυχῆς καὶ κορμιοῦ, σ' ἕνα διονυσιακὸ σκίρτημα καταυγασμένο ἀπὸ ἀπολ-
λώνια λάμψη. Τόσο, πού ἔρχεται ὥρα πού ταυτίζεται μὲ τὴ φύση γύρω του,
ἀφοῦ ἔχει ὡς τὸ τελευταῖο του κύτταρο ἐμποτιστεῖ ἀπ' αὐτήν:

«Αὕτῃ ἡ γραμμὴ τῆς θάλασσας πού μπήγει
τὸν οὐρανὸν στὸν κόρφο τῆς στεριάς,
ἕνα ποτάμι εὐθυγραμμίζει φῶς κατὰστηθὰ σου,
τρυπᾶ τὸ μάτι σου μ' ἀνάσασμό γλαυκόν,
ποτίζει πρᾶσινο χυμὸ τὸ σῶμα σου,
ποτίζει καὶ θλασταίνει φῶς ἀπ' τὴ ματιὰ σου,
δεύτερος ἥλιος γίνεσαι κι ἀντιπαλεύεις μὲ τὸν ἥλιο...» (II)

«Αὐτὸ τὸ ἡλιοβασίλευμα μοῦ τρύπησε τίς φλέβες στὴ Χαλκίδα,
μὲ τὰ αἱμοσφαίριά μου εἰσέδωσε στὰ κύτταρά μου,
γέμισαν σπύθες κόκκινες οἱ ἱστοί μου
τριξοβολοῦν τὰ ὀστά μου ἀπὸ τὸ φῶς κι ἀπὸ τὴ μέθη,
πετᾶνε οἱ πλάτες μου...
βύσινες ἐκπνοές...
πετῶ... πετῶ...» (XX)

Ἡ νεανικὴ παρθενικὴ ματιὰ — «κι ἄς ἔχει τὴ βαρύτητα λευκῶν κρο-
τάφων» — βλέπει τὸν κόσμο στὴν πρώτη μέρα τῆς δημιουργίας, ὅταν ὁ ἄν-
θρωπος θρῆσκοῦν στὴν ὄντολογικὴ του συνέχεια μὲ τὸν φυσικὸν κόσμον. Ἄν-
θρωπος καὶ φυσικὸς κόσμος σὲ ἀδιάσπαστη ἐνότητα:

«Δύρες τοῦ ἀνέμου τὰ νησιά, οἱ κολόνες,
οἱ ἐλιές κι ἐγώ.
Ὅταν θὰ πέσω στὸ ἀφρὸ θὰ θυμηθῶ τὴ χλόη σου καὶ τὸν ἄνεμο.
Ὅταν θὰ κολυμπῶ στὴ χλόη θὰ θυμηθῶ τὸ κύμα μὲς τὸν οὐρανό.
Ὁ κρόταφός μου μύρισε ἀπτική
καὶ τὰ μαλλιά μου ζοῦν σαρωνικό». (XXXI)

Κάποτε ἡ ταύτιση δὲν εἶναι φυσικοκρατικὴ, «αἰσθησιακὴ»· εἶναι ταύτιση
βαθύτερη, προεκτεινόμενη στὸ παρελθόν, ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ταυτότη-
τά μας:

«Ποῦ πᾶμε ἡμεῖς ποῦ ἀναδυθήκαμε ἀπ' τὸ πέλαγος
κι ἀπὸ τοὺς θράχους κι ἀπὸ τοὺς ἀνέμους,
ἡμεῖς ἢ Ἑλλάδα;» (XXX)

Ἡ ὁμορφιὰ τοῦ τοπίου ποὺ τὸν συνταράζει εἶναι τόση, καμμιά φορά, ποὺ
ἀγγίζει τὴν ἰδανικὴν ὁμορφιά:

«Ἡ ἰδέα ταυτίστηκε μὲ τὸ τοπίο:
καὶ ποῖο ἀπ' τὰ δυὸ γινᾶ;» (XVI)

Αὐτὴ ἡ ὁμορφιὰ τοῦ χώρου ἐξαίρει, μεταρσιώνει στὴ μετάληψή της:

«Σὲ ἀναχωροῦνε τὰ τοπία, σὲ ἀναχωροῦνε ἀπὸ τὴ γῆ!» (XXVII)

Ὅλα εἶναι πλήρη ζωῆς:

«Ποῖος πέθανε στὸ Αἶγατο:
Ὁ θάνατος» (XI)

Και η κατάληξη: απόλυτη κατάφαση, λατρεία του ελληνικού χώρου και του ελληνικού χρόνου:

«Έξω απ' τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας παύει ὁ κόσμος.
Ἐξω απ' τὴ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου παύει ὁ Ἔρωτας». (XXXIII)

Ἀκολουθοῦν οἱ «Δελφικοὶ Διάλογοι»: Ὁ δυναμισμὸς τοῦ χώρου, ἔργα τέχνης, πάλι τὸ φῶς (τὸ ἰδιαιτέρο δελφικὸ φῶς τούτῃ τῇ φορᾷ), ἐπιγραφές, μνήμες προσώπων ποὺ ἰδέθηκαν μὲ τὸν ὀμφαλὸν αὐτὸ τῆς γῆς, οἱ ἀσημιές ἐλιές, ὀδηγοῦν στοὺς δελφικοὺς διαλόγους, ποὺ εἶναι πιδὸ πολὺ διαλογισμοί, διάλογοι μὲ τὸν ἑαυτὸ του, μιὰ ἐμβάθυνση στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνεπανάληπτου αὐτοῦ τόπου:

«Τὸ πάθος τῶν πεζῶν ρυθμῶν ἐγκαταλείπω
στὴν Κασταλία πηγῇ. Τῇ δόνηση παίρνω
τοῦ πνεύματος».

(Ἡ Κασταλία Πηγῇ)

«Ζώντας στὸ κέντρο τῆς ζωῆς ἀνακαλύπτεις
τὸ μέσα σου Θεό».

(Φιλόσοφος στοὺς Δελφούς)

Αὐτὴ ἡ ἐμβάθυνση, αὐτὸς ὁ στοχασμὸς ὅμως, ὀδηγεῖ κάποτε σὲ μιὰ σύγκρουση τοῦ μέσα ἀνθρώπου μὲ τὸν «φυσικὸν» ἄνθρωπο, ποὺ ἀνοίγει ὅλες τὶς αἰσθήσεις του νὰ ἀρμύξει τὴν πάλλουσα γύρω του ζωή:

«Ἀναζητῶ στὰ ἐρείπια τὴν πηγῇ
ν' ἀποπλυθῶ καὶ ν' ἀναγεννηθῶ.
Τρελλός! Τὸ φῶς ὀλόγουρά μου μὲ καλεῖ
μὲς τὴν ἀθανασία ν' ἀποχαθῶ.
Ρόδο τῆς γνώσης, τί μὲ τυραννεῖς;»

(Δελφικὸν Αὐτοσχεδίασμα)

Οἱ «Διαλογισμοὶ στὴν Ὀλυμπία» εἶναι ποιητικὰ κείμενα κατασταλαγμένα, ποὺ χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ἔντονη λαμπεράδα τοῦ στίχου, ἀποπνέουν τὴν ποιητικὴ οὐσία σὲ τόνο ἤρεμο καὶ μὲ υποβλητικὲς προεκτάσεις. Ἕνας ἄγνωστος ἄγιος· σὲ δάπεδα ἐπάνω στὰ ἐρείπια τοῦ Φειδία, μιὰ ἀπλή οἰνοχόη — ἔργο τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη — τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀθλητῆ ποὺ δὲν ἀξιώθηκε πινδαρική ὠδή, ὁ ἑλλανοσθλῆς Δευκαλίων ποὺ «ἀμέλησε λιγάκι τὰ συμφέροντά του» γιὰ νὰ ἀσκηθεῖ στὴν κρίση τῶν ἀγώνων, ἕνας ἀθλητῆς ποὺ ἐξαγοράστηκε γιὰ νὰ ὑστερήσει στὸν ἀγῶνα κερδίζοντας ἔτσι τὴν αἰώνια ταπεινώση, ἡ

Νίκη του Παιωνίου ανάθημα πολεμικής νίκης, όλα τούτα χειραγωγούν τη σκέψη του σε διαλογισμούς μπολιασμένους με μιὰ λεπτή αίσθηση ειρωνείας πού, ωστόσο, κάνει γνησιότερο τὸ λόγο, πιδ ἀνθρώπινογ, ἐκεὶ πού πάει νὰ τὸν ἐξαυλώσει ἡ μαγεία τοῦ ἱεροῦ τοπίου:

«Συνήθης οἰνοχόη. Τὸ σχῆμα ἐντύπωση ἀπλήν ἀσκαί. Σχεδὸν σ' ἐκπλήττει: τ' ὅτι προφυλάγεται σὲ γυάλινο κλουδί. Θὰ μειδιοῦσες με διάκριση, ἀν δὲ σὲ πρόφθανε ἡ ἐπιγραφή:

«Φειδίου εἰμί». (II)

«Νίκο (μ) α (χ) ος εκ Κ. . . παρα (6) ατης.

Σὲ βάθρο τῶν Ζανῶν με τὴ σκληρότητα χαλκοῦ ὁ Νικόμαχος ἐκτίθεται εἰς αἰῶν:ον ὄνειδος. Ὑπέκυψε στὸν πειρασμὸ τοῦ χρήματος κι ὑστέρησε στὸ τρέξιμο καταφανέστατα. Δίκαια οἱ κρυτὲς τὸν ταπεινώσανε.

Τὸ εὐτύχημα πού μιὰ δολιοφθορὰ τῆς πόλης του τρία γράμματα ἐξάλειψε. Καὶ μένει: στήν ἀμφιβολία» (VI)

«Τὴν Νίκη τοῦ Παιωνίου ἐθαύμασα τῶν Μεσσηνίων καὶ Ναυπακτίων ἀνάθημα. Εὐχαριστήριο νίκης; — μήπως πρόθεση γιὰ ἐπίδειξη;

Μικρὸ δὲν εἶναι νὰ νικᾷς τοὺς Σπαρτιάτες». (VII)

Στοὺς «Διαλογισμοὺς στήν Ὀλυμπία» δὲ συναντοῦμε οὔτε μιὰ φορὰ τὴ λέξη «φῶς». Ὁ ποιητὴς ἔχει θυσιστεῖ στήν ἱστορία καὶ τὴ ματαιότητα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, καθὼς ἡ τελευταία ἀντι-τίθεται στήν αἰωνιότητα τοῦ κάλους τῆς Ὀλυμπίας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἄλλες ἀναφορὲς τῆς Κύπρου μέσα στὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς — μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀναφέρθηκαν πιδ μπροστὰ — ὁ ποιητὴς δίνει στήν Κύπρο καὶ μιὰν ἐντελῶς δική της μερίδα με ἕξη ποιήματα κάτω ἀπὸ τὸν προσφιλή — ἀπὸ τὰ παλιὰ χρονικά — τίτλο: «Τῆς γλυκείας χώρας Κύπρος». Ἐρωτικό πάθος καὶ ἄμετρη τρυφερότητα ἀποστάζουν οἱ λιγοστοὶ στίχοι αὐτοῦ τοῦ μέρους, πού ἀνοίγει με τὴ λιτὴ ἐξαγγελία:

«Ἐρωτας μέγιστος:

γεννήθηκεν ἡ Κύπρος» (I)

Ὅλα ἐδῶ εἶναι καινούργια: ἡ στεριά, ἡ θάλασσα, ὁ ἥλιος, τὰ δέντρα, οἱ πολιτεῖες. Ἐπανέρχονται συνέχεια οἱ λέξεις: πρωῖες, ἔφηβοι, νήπια, βρέφη, μέσα σὲ μιὰ Κύπρο «καλοκαιρινή», κάτω ἀπὸ ἕναν ἥλιο πού κάνει νὰ

«αἰωρεῖται ἡ μέρα μες τὴ νύχτα ἀκόμα» (V)

Ἡ μεγάλη ἀγάπη τοῦ ποιητῆ μεγεθύνει τὴν ἔκταση τοῦ τόπου:

«Ἡ Κύπρος πολλαπλασιάζεται στὸ χάρτη» (II)

Καὶ τὸ μέρος αὐτὸ κλείνει μ' ἓνα μονόστιχο ποίημα:

«Ἡ Κύπρος εἶναι ἡ τελευταία σταλιά τῆς μεσημβρίας (VI)

Ἐδῶ ἡ ποίηση τοῦ Χρυσάνθη εἶναι λιγότερο ἀστραφτερὴ ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη, ἔχει ὅμως περισσότερο βάρος, ποὺ σὲ χορταίνει.

Στὰ ποιήματα τῆς «Μυκόνου» κυριαρχεῖ ἡ λευκότητα «στὸν κύβο», ἀναριπίζονται κάποιες αἰσθητικὲς ἀντιθέσεις, διασταυρώνονται κάποια πρόσωπα καὶ κάποια περιστατικά, κι ὅλα τελειώνουν μὲ τὴ δήλωση:

«Θαρθῶ στὴ Μύκονο νὰ καθαρίσω τὴ ματιά μου»

Στις σελίδες ποὺ θρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Καὶ Δῆλος» ἔχουν συγκεντρωθεῖ μερικὰ ἀπὸ τὰ ωραιότερα κομμάτια τῆς συλλογῆς. Ὁ ποιητὴς φτάνει μὲ ἓνα καράβι φορτωμένο ἐφήμερους ἀνθρώπους στὸ νησί αὐτό, ποὺ ἡ στεγνὴ φύση καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἀπουσία τὸ ἔχουν ἀποπνευματώσει. Ὁ χρόνος ἔχει πετρωθεῖ στὸν ὀμφαλὸν αὐτὸ τῶν Κυκλάδων. Ὁ ἥλιος, ἀπόλυτος μονάρχης, ἀφήνει τὴν ἐντύπωση αἰώνιου μεσημεριοῦ («στὴ Δῆλο ἡ μεσημβρία θὰ θάλλει πάντοτε»). ἀγκάθια καὶ σαῦρες, τὸ χαμένο παρελθόν, τὸ τραγικὸ σήμερα, ἀνοίγουν κρουνοὺς μνήμης, κάποτε ὀδυνηρῆς, στὸν ποιητῆ:

«Ἡ Δῆλος πέτρινο λουλούδι... Μυρίζει ἡ πέτρα λάμψη μνήμης.
Ἦχος τῶν ἄλλων ἡμερῶν ροχθεῖ στὰ στήθη μας. Βλάστησε μέσα μας ὁ Μύθος δίχως σχόλια φιλολόγου, γυμνὸς καθὼς ταιριάζει σ' ἄλληνα Θεό... Τὰ ἐρεῖπια σκίζουν τὴν ψυχή...»

«Κοιμάται ἡ Δῆλος μὲς τὸν ἥλιο... Δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ κάλυκα ἴσκιο, στάμινα πόσιμο νερὸ τὸ καλοκαίρι μου γιὰ νὰ ξεπλύνω. Τὸν Αὐγουστο ἐνιωθα ποὺ κολυμποῦσε μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὸ δέρμα μου. Μὰ πῶς νὰ καταστρίλω τὰ πανιά μου; Δὲν ἔχει πιά ἔλεος ἡ Ἑλλάδα... Δρόμοι καὶ λεωφόροι καὶ ὑπολείμματα καὶ μάρμαρο καὶ σαῦρες καὶ ἥλιος. Ἦλιος πολὺ σὰν τὴ δικαιοσύνη, σὰν τὸ χρυσάφι καὶ σὰν τὸν ἔρωτα.

Ἦλιος».

Τὰ δυὸ ποιήματα τῆς «Θεσσαλονίκης» ἀφιερωμένα σὲ συνάδελφους τοῦ ποιητῆς, γεννημένα κι αὐτὰ ἀπὸ ἐντυπώσεις ποὺ ξυπνοῦν ἀναδρομὲς στὸ πα-

ρελθόν, διαποτίζονται από μια λεπτή ειρωνεία — στα σύνορα του σαρκασμού
ένω ή «Ύδρα» μετεωρίζεται στο φώς και στην πρώτη ώρα της Δημιουργίας:

«Κύτταρο αρχέγονο ή Ύδρα
κρατά της γέννησης το πάθος:
ξμεινε στο «έγένετο φώς...»

Τή συλλογή κατακλείει το μέρος που έχει τον τίτλο: «Ο Περιπαθής
Ώδοιπόρος». Έξη σύντομες πινελιές για ισάριθμους ελληνικούς τόπους, από
την Ακρόπολη ως την Ίθάκη. Ο ποιητής αυτή τη φορά απευθύνεται στα
ίδια τα τοπία ή τα μνημεία, με μια περιπάθεια και μιαν έκσταση θγαλμένες
από το θάμπος που του προκαλούν. Κάθε φράση είναι και μια μοναδική δια-
τύπωση, που άγγιζει τη βαθιά ουσία των πραγμάτων, όπως την έχει συλλά-
βει ή καλλιεργημένη ευαισθησία του ποιητή. Ο λόγος, όπως παρατηρήθηκε
στην αρχή, πάει συχνά προς το επίγραμμα:

«Καρδιά της γής! εκφράζεται ο Θεός
μές το σχηματισμό σου.
Το πνεύμα θάρυνε σε άξία
 όταν σε άνέδειξε έργο του.»
(Ακρόπολη)

«Ο θάνατος κέρδισε κάλλος
στο πνεύμα της τέχνης»
(Κεραμικός)

«Πρώτη άρετή κι ιδέα
το εκθαμβο χώμα της πατρίδας»
(Ίθάκη)

Με το σύνταμο αυτό ποιητικό έργο του ο Κ. Χρυσάνθης έχει κατακτήσει
έναν ακόμη σταθμό ώριμότητας στην ποιητική του πορεία. «Έλληνας από
την Κύπρο», έδωσε, περιθιάζοντας την ελληνική γή, μια ποίηση γνήσια,
γεμάτη υγεία και πάθος ελληνικό. Και τούτο έχει ιδιαίτερη σημασία στους
σημερινούς στενόκαρδους καιρούς μιας έθνικης καχεξίας. Είμαι βέβαιος πως
το έργο αυτό θα εκτιμηθεί καθώς του ταιριάζει από όσους άγαπούν την άλη-
θινή ποίηση.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

«Πνευματική Κύπρος», Χρονιά ΙΗ', 1977, σελ. 10.

*

**

Αυτό το βιβλίο του κ. Κ. Χρυσάνθη είναι ένα Ποιητικό Ώδοιπορικό στην
Πατρίδα του πολιτισμού, «στα σύνορα του Ήλιου», και μια ποιητική προσκύ-

νηση στο έλλαδικό χώμα. Γραμμένο χυτά μαρτυρεί την πίστη του ποιητή στον Έλληνισμό και την αγάπη των Ελλήνων της Διασποράς προς την ιδανική τους πατρίδα. Γεμάτο από μνήμες της ιστορίας και της τέχνης γίνεται ποιητικό εύχολόγι για κάθε άνθρωπο, που συνηθίζει να αισθάνεται μέσα του τη μαγεία και το γοήτευμα του μεγαλείου του Έλληνισμού από τα χρόνια του Όμηρου ως το παρόν.

Ο Ποιητής μας μεταφέρει από τη μιὰ άκρη στην άλλη του Άγίου Χώματος, από την Επτάνησο στη Μύκονο, περνώντας ιδανικά και με μεγάλη αισθαντικότητα για όλα τα πιο σημαντικά τοπεία της ιστορίας και του μύθου. Και πάντα παρουσιάζεται γιός προσεκτικός στην φωνή της Έλληνικής Γης, που μιλάει στα τέχνα της, όπουδήποτε μένουν, με την φωνή του Γένους, το όποιο και στα σκοτεινά χρόνια του παρελθόντος ήξερε να βρίσκει την οδό της λευτεριάς και να μεταδίνει την σημαία του στις κλέφτικες συμμορίες. Χάρης στον Ποιητή αυτή η φωνή γίνεται ποίηση, δηλαδή ποιητικό κήρυγμα που μας προσκαλεί να μελετήσουμε τί σημαίνει σήμερα η Ελλάδα με το Φως της.

Και τόν βλέπουμε να φάχνει και αυτός, όπως ο Σεφέρης, στα έρείπια:

«Αναζητώ στα έρείπια την πηγή
ν' αποπλυθώ και ν' αναγεννηθώ.
Τρελλός! Το φως δλόγυρά μου με καλεί
μέσ την άθανασία ν' αποχαθώ.
Ρθδο της γνώσης, τί με τυραννείς;»

«Έλληνας απ' την Κύπρο» φέρνει τα βήματά του από μάρμαρο, εκεί που «μιλάνε οι πέτρες κι' ύποτάζεται ο χαλκός», εκεί που «δέν έχει σύγκρουση ή ψυχή με το μυαλό», γιατί εκεί «θλασταίνει ή πέτρα και το φως». Και «γεμάτος φως της άπεραντοςύνης» θαυμάζει γύρω του το παντοτεινό χαμόγελο της χώρας.

Συνάμα μας φέρνει μαζί του στα ποιητικά του δρομολόγια: οι τόποι τώρα φαίνονται «μαργαρίτες» στη θάλασσα, τώρα σά ν' αντιλαλούν τα βήματα των Θεών ή ξανάρχονται στη μνήμη μας τα λαϊκά θρυλήματα, καθώς έπίσης και τα ήρωικά χρόνια του 21... Άλλοτε, μ' έναν τρόπο που μας θυμίζει τον Καβάφη, μας παρουσιάζει τους διαλογισμούς στην Όλυμπία, αλλά και τώρα ή αβθορησία του είναι ολοφάνερη. Γιατί ή Ελλάδα δέν είναι μόνο ή Μύκονος, «μια ιδέα λευκή στον κύβο», ή Δήλος, «που δέν γνώρισε κλειψύδρες», ή Θεσσαλονίκη και ή Ύδρα, ή Κέρκυρα κτλ. Συμπληρώνετε αυτή με τους λυρικούς συλλογισμούς που αφιέρωσε ο ποιητής στην Κύπρο, «την τελευταία σταλιά της μεσημβρίας».

Τὸ διακριτικὸ στοιχεῖο ποῦ συνδέει ὅλα εἶναι ἡ υἱική του ἀγάπη καὶ ἡ σκεπτικότητά του, γι' αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης συχνὰ συναντᾷ σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους δραματικὰ ἐρωτήματα γιὰ τὸ μέλλον:

«Ποῦ πάμε ἐμεῖς ποῦ ἀναδυθήκαμε ἀπ' τὸ πέλαγος
κι ἀπὸ τοὺς θράχους κι ἀπὸ τοὺς ἀνέμους,
ἐμεῖς ἢ Ἑλλάδα;»

Μᾶς ἀρέσει νὰ θυμίσουμε ἀκόμα τὸ προσωπικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ πορτραῖτο τοῦ Ποιητῆ, ὅπως διαφαίνεται καὶ σ' αὐτὴ τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ, στὴν ὁποία τὰ θέματα, εἶναι λαμπρὰ καὶ συναρπαστικά, πάντοτε ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ποῦ ὁ κ. Χρυσάνθης ξέρεي νὰ ἐρμηνεύει καὶ νὰ μεταμορφώνει στὴν ποίηση. Καλύτερα νὰ μεταγράψουμε ὅ,τι γράφει γιὰ τὸν ἑαυτὸν του ὁ Ποιητῆς:

«Τὶς περιστάσεις δὲν γνωρίζω. Ἄμετοχος εἶμαι στὸ ἐμπόριο καὶ τὴ φιλολογία. Ἄσκήθηκα νὰ βλέπω καὶ ν' ἀκούω. Τὴν ὁσφρηση ψυχῆς ἐκ γενετῆς κατέχω».

MICHELE IANNELLI

«Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ ΙΗ', 1978, σελ. 139.

ΤΟ ΦΩΣ ΔΕΝ ΧΑΝΕΤΑΙ ΑΠ' ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ,
έκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου», Λευκωσία 1979

Ἀξιοθαύμαστος και ἀξιαγάπητος, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Ἀξιοθαύμαστος, γιατί διαθέτει μιὰ ἀπίστευτη συγγραφικὴ ζωτικότητα ποὺ ἀδιάκοπα τὴν ξεχύνει σὲ κάθε εἶδους και τύπου λογοτεχνικά βιβλία, μὲ μιὰ διάθεση ἐφηδική, μὲ μιὰ ἀκλόνητη και χαμογελαστή αἰσιοδοξία, τόσο ἀντίθετη μὲ τὸ στυφὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν και ἰδίως μὲ τοὺς μαύρους πέπλους ποὺ σκεπάζουν τὴν Κύπρο — αὐτὸ τὸ μέγα ἱστορικὸ πένθος τῆς σύγχρονης Ρωμιοσύνης. Μαζὶ μὲ τὸν Β. Βασιλικὸ και τὸν Γιάννη Ρίτσο, εἶναι αὐτὴ τὴν ὥρα ὁ πολυγραφώτερος λογοτέχνης μας. Αὐτὸν τὸ τίτλο, ποὺ ὅσο κι' ἂν τὸν ὑποτιμᾶμε κάποτε ἔχει μιὰ ἀναμφισβήτητη πνευματικὴ ἀξία, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ τὸν ἀρνηθεῖ. Κι' εἶναι ἀξιαγάπητος, γιατί ὀλόκληρη ἡ λογοτεχνία του, ποίηση, πεζογραφία, κριτική, εἶναι μιὰ ἀστείρευτη ἐγκάρδια διάχυση, ἕνας χαριεπισμὸς στὴ ζωὴ ποὺ ὑπάρχει, ποὺ λειτουργεῖ, στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, στὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων, στὴ ζωὴ τῆς Κύπρου, ποὺ εἶναι και ἡ πατρίδα του και ὁ καινός του. Τὸ τελευταῖο τραγικὸ πάθημα τῆς Κύπρου δὲν ἔμεινε Κύπριος λογοτέχνης ποὺ νὰ μὴν τὸ θρηγήσει. Και δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνεῖ διαφορετικά. Ἀλλὰ ἕνα πάθημα, ὅσο σκληρὸ κι' ἂν εἶναι, μὲ τὸν καιρὸ τὸ συνηθίζει κανεὶς, και μιὰ μέρα ἀνακαλύπτει πῶς, ὡς ἕνα σημεῖο τουλάχιστον, μπορεῖ νὰ ζήσει μέσα στὸ πάθημα, φυσιολογικά, δηλαδή μπορεῖ νὰ ἀνασαινεῖ, ἀκόμα και νὰ χαίρεται. Δὲν μποροῦμε νὰ θρηνοῦμε αἰῶνια ἀκόμα και τὴν πιὸ τρομερὴ καταστροφή. Ἐξ ἄλλου, οἱ θρηνοὶ δὲν μᾶς βοηθᾶνε νὰ ἀντιμετωπίσουμε ἀποτελεσματικά μιὰ δύσκολη κατάσταση. Μᾶς ἀνακουφίζουν σὰν πρῶτο ξέσπασμα, ἀλλὰ ἂν συνεχιστοῦν, θὰ ἀρχίσουν νὰ φευτίζουν σὰν θρηνοὶ, ἐπομένως και σὰ λογοτεχνία, ἐνῶ ταυτόχρονα, ἡ ζωὴ, ὅπως κι' ἂν τὴ ζεῖ κανεὶς, ἔχει τὰ δικαιώματά της.

Εἶναι αὐτὴ ποὺ θὰ μᾶς ἀναγκάσει νὰ ποῦμε, σὰν τὸν Χρυσάνθη, «Ἡ ζωὴ δὲν γάνεται ἀπ' τὴν Κύπρο». Και τὸ πῶς ὄχι μόνο δὲν χάνεται ἡ ζωὴ ἀπὸ τὴν Κύπρο, μὰ πῶς ἔχει ἀρχίσει νὰ λειτουργεῖ και πάλι δυναμικά, δημιουργικά, ὀργιαστικά θὰ λέγαμε, και μὲ ἀπόλυτη αἰσιοδοξία γιὰ τὸ μέλλον, μᾶς τὸ λένε ὅσοι τὴν ἐπισκέπτονται και μὲ θαυμασμὸ μιλᾶν γιὰ τὴν ἀναβλάστησή της μέσα ἀπὸ τὰ εἱρεῖνια τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀττίλα, μέσα ἀπὸ τὸν ἀρκετὰ ἐλαττωμένο χῶρο της. Μᾶς τὸ λέει και ὁ Χρυσάνθης στὴν τελευταία μεικτὴ — ἕμμετρη και πεζοτραγουδική — συλλογὴ του, μὲ τὸν τρόπο γραφῆς ποὺ ξέρουμε πιά ἀπὸ τόσα χρόνια και ποὺ τὸν χαρακτηρίζει τὸ τόσο

εύκολο πιδάκισμα, τὸ διαρκὲς ἀνάδλυσμα ἐντυπώσεων καὶ στοχασμῶν ἀπὸ τὸ κάθε τί πού ἐμπίπτει στὴν προσδεκτικότητά του, — ἓνα «εύκολο», τόσο ἀπίστευτα καὶ τόσο ἀσυνεγώνιστα εύκολο, πού καταλήγει νὰ εἶναι μορφή ἐνός εἰδικὰ μεγάλου χαρίσματος ἢ ταλέντου — συνδυασμένου μὲ μιὰ ἐξίσου μεγάλη ἀπλότητα, μὲ μιὰ κουβεντιαστὴ οἰκειότητα ὕφους.

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ μεταμορφώνεται ὁ Χρυσάνθης σ' ἓνα ἀκαταμέτρητο «ὕλικό ζωῆς» πού προτιμᾷ νὰ τὸ ἐκφράζει μὲ στίχους, ἀν καὶ μὲ τὴν ἴδια εύκολία καὶ εύλυγισία χειρίζεται τοὺς μηχανισμοὺς τοῦ πεζοῦ λόγου, καὶ ἰδίως τοῦ λυρικοῦ, πού κάποτε ἔθρεψε τὸ λεγόμενο «πεζοστράγουδο». Σὲ τέτοια, ἀρκετὰ συγχρονισμένα πεζοστράγουδα, διαχύνει ὁ Χρυσάνθης τὴν εύγενικά αἰσθησιακὴ του εὐδοθεσία, τὴ λεπτὴ, τὴ συγκρατημένη, καθὼς πολύτροπα τραγουδεῖ αὐτὸ πού θὰ λέγαμε «χαρὰ τῆς Μεσογείου», ἡδονὴ τῆς κυπριακῆς φύσης καὶ θάλασσας. Μὰ καὶ οἱ στίχοι του τὸ ἴδιο τραγούδι μᾶς τραγουδοῦν, μὲ μιὰ ὀπλά, μὲ μιὰ πληθώρα λέξεων καὶ εἰκόνων, — κάτι πού μᾶς θυμίζει: εὐπρόσδεκτα ἓναν Ἐλύτη πού θὰ ἀποφάσιζε κάποια στιγμὴ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν αὐστηρὴ καὶ ἀφαιρετικὴ τέχνη του καὶ νὰ μιλήσει στὰ πλήθη ἀχαλίνωτα, ἐγκάρδια, συγκινητικά, σὰν γνήσιος καὶ καλὸς ὁπαδὸς τοῦ αἰγαιοπελαγίτικου ἑαυτοῦ του. Κι' ἀλήθεια, τούτη ἡ στροφὴ τοῦ Χρυσάνθου μᾶς κάνει τὴν καρδιά νὰ ἀνεμίζει, σὰν παθητικὴ ἀποστροφὴ λόγου πού θὰ ἐκφωνοῦσε στὰ πληρώματά του ἓνας καλλιεργημένος Ὀδυσσεύς, κατὰβαθα μεσογειακός:

Μιλεῖστε μου γιὰ τὸ μεγάλο γεγονός πού λέγεται «πατρίδα»
Τὶς ἀσωτείες χρωμάτων μὴ λυπᾶσαι. Μαῦρη
φιλαργυρία ν' ἀπογυμνῶνεται ἀπ' τὶς λέξεις.
Ὅταν τὸ βλέμμα συναντήσεις, ἀνθίσει
μὲ τοὺς δακύνθους στὰ μαλλιά.
Ὁραῖο τὸ φῶς τῆς Κύπρου. Μπαίνει μὲς τοὺς μύες σου
κι' ἐπιχρυσώνει κάθε ἰστό σου μ' ἓνα πνεῦμα ἑαρινό.
Εἶναι ξανθὸ καὶ πράο τὸ χῶμα τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου
Ἐξάλιστο ἔνστακτο νὰ τὴ χαρεῖς
ὡς ἡ ἀνοιξὴ ἐφορμᾷ μὲ ἀστέρους ὕπνηκῶν.

Ἡ ποιητικὴ τοῦ Χρυσάνθου: «Φιλαργυρία ν' ἀπογυμνῶνεται ἀπ' τὶς λέξεις». Τὸ πιστεύω του καὶ ἡ ζωὴ του, ἡ Κύπρος, αὐτὴ ἡ συμπτυκνωμένη σ' ἓνα νησί, Ἑλλάδα: «Δάνεια θὲν ἔχω ἀπὸ τὶς ξένες θάλασσες μὲ τὸ παχὺ τοὺς γάλα. — Γιατὶ νὰ χάσω λίγη ἀπὸ τὴ σκιά μου μὲς τὸν κόσμον τὸν ἀλλότριον — πού περπατεῖ μὲ ξένα μάτια;».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΙΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

«Νέα Ἑστία», 1 Ὀκτ. 1979, σελ. 1389.

Κορυφαία μορφή τής κυπριακής λογοτεχνίας, ο Κύπρος Χρυσάνθης, έχει ένα από τα αξιώτερα έργα και τής πλατύτερης γραμματείας μας. Με πλήθος διβλία, ποιητικά, πεζογραφικά, δοκιμιακά, μεταφραστικά, πλημμυρισμένα από λόγο μεστό και θετικές πραγματώσεις στους χώρους του στοχασμού.

Πρόσφατα κυκλοφόρησε στη Λευκωσία, από τις εκδόσεις του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» που ο ίδιος διευθύνει, ένα νέο ποιητικό διβλίο του, με τίτλο «Τὸ φῶς δὲ χάγεται ἀπὸ τὴν Κύπρο». Είναι μια σειρά υπέροχα κείμενα — μερικά και σὲ πεζὸ ρυθμὸ — γεμάτα ψυχισμό, λυρική γοητεία, δυνατούς δραματισμούς κι ἐντυπώσεις ἀπὸ τόπους, πρόσωπα, γεγονότα.

Συχνὰ ἀπασχολοῦν τὸν ποιητὴ μεταφυσικὰ προβλήματα, ὅπως τὸν ἀπασχολοῦν και παρόμοια κοινωνικὰ και πνευματικὰ. Ἐδιάκοπα τὸν δοιοῦν δυνατὰ ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα και πυρετικὲς ἀναζητήσεις τῆς ἀλήθειας. Πότε ὁμως δὲ γίνονται κείμενα ζόφου και ἀπογνώσεως, ἀναρθρες κραυγὲς ἀπελπισίας. Ὁ ποιητικὸς λόγος τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη θὰ εἶναι μιὰ διαρκὴς ἀποκάλυψη τοῦ μεγάλου ἐσωτερικοῦ παρόντος, μιὰ κατὰκτηση τῆς συνειδησιακῆς πραγματικότητος. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ μεγάλο πάθος ἀλλὰ και τὴν τρομακτικὴ ἀναζήτηση μέσα στους σύγχρονους χώρους τῆς ἀμφιβολίας καθὼς χαρακτηριστικὰ μᾶς τὸ λέει στὸ ποίημά του με τίτλο «Τὸ πουλι τῆς συνείδησης»:

Τὸ χάλκινὸ τοῦ ράμφος, τρύπησε τὸ στῆθος μας
μᾶς ἔγδαρε τὰ χέρια, πὸ ὄλο θέλουνε νὰ δέχονται,
μᾶς χτύπησε με τὶς φτεροῦγες τὸ λαϊμό,
πὸ τὸ συμφέρον διαλαλεῖ,
και πέταξε μακρυὰ, μακρυὰ,
τὸ ραβδωτὸ πουλι ἢ συνείδησή μας
τὸ ἄλφα και ὠμέγα τοῦ ἄλλοτε ἀνθρώπου
τῶν ἄλλων ἡμερῶν μας τὸ ἦθος.
Δὲν φέρνουν πιὰ οἱ φεγγίτες φῶς,
δὲν ἔχουν δύναμη τὰ στέμματα τοῦ νοῦ
δὲν ἔχουν φῶς οἱ φωτιστέφανοι...
Μᾶς πνίξαν τὰ καθορισμένα σχήματα.

Μεγάλα συναισθήματα και μεγάλες ἀμφιβολίες, ἀλλὰ και σπουδαία λογοτεχνικὴ δημιουργία, πὸ πραγματῶνει τὸ λόγο σὲ ἰσχυρὰ βιωμένη, κοινωνικὴ ἀμεσότητα. Με τὴ ζωὴ, τὸν ἀνθρώπο, τὶς ἰδέες, τὸν καιρὸ και τὸ χωρὸ τυλιγμένα σὲ μιὰν ἀνώτερη πνοή, τὴν πνοή τῆς μεγάλης καρδιάς. Μιὰ ἀκόμα ποίηση διάρκειας.

ΔΗΜ. ΣΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

«Ἡ Βραδυνή», 2 Ὀκτ. 1979

ΑΡΟΔΑΦΝΟΥΣΑ, έκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου»,
Λευκωσία 1980

Τὸ τελευταῖο ποιητικὸ κείμενο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη εἶναι μιὰ ποιητικὴ μεταφορὰ τοῦ γνωστοῦ μεσαιωνικοῦ μύθου τῆς Ἀρσδαφνούσας, πού τὸν τραγούδησε ἡ λαϊκὴ μας μούσα.

Γραμμένο τὸ μακρόπνοο αὐτὸ ποίημα σὲ δεκαπεντασύλλαβους στίχους, ἐπηρεασμένους στὴν ἐσωτερικὴ τους δομὴ καὶ τὸ μουσικὸ περπάτημα ἀπὸ τὸ ἀθάνατο δημοτικὸ μας τραγούδι, ἀλλὰ καὶ στὴν γλωσσοπλαστικὴ τους διάθεση ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ (φιλοδοπλεματάρης, ὠραιοπλάστρα, ἐρωτοαλθαθητάρια, ροδο-τρεχολογάει κ.ἄ.), δίνει περιγραφικὰ μ' ἓνα πολὺθουο καὶ κάπως «ἀπόξενο» καὶ μυστηριακὸ τρόπο τὸ δράμα τῆς πολυτραγουδημένης κόρης τῆς Κύπρου.

Δίνουμε δεῖγμα γραφῆς:

«Κι ἀρχίζουνε τὰ δίστιχα ἐρωτοαλθαθητάρια κλωνιά βασι-
λακόκλωνα, διπλομαργαριτάρια κι ἀρχίζουνε τὰ ἐκατόλογα πού τε-
λειωμὸ δὲν ἔχουν κι οἱ παραμίες ἀρχίζουνε, τὰ χρυσοπαραμύθια
τὰ καθαρολογήματα κι οἱ πλάνοι γλωσσοδέτες κι ἀρχίζουνε οἱ
μπαλλάντες.

Μὰ τὸ στερνὸ δοκίμι της, δοκίμι τοῦ θανάτου».

ΜΑΝΟΣ ΚΡΑΛΗΣ

Ἡ «Σημερινή», 7 Φεβρ. 1980

✱

✱

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθη — ὁ πολυεδρικότερος Κύπριος λυρικός πού ἀκολούθησε πιστὰ τ' ἀχνάρια τοῦ Παργασσιζμοῦ — ὁ ποιητὴς πού ἐμπνέεται ἀπὸ δλόκληρο τὸ φάσμα τῆς ζωῆς (ἐμφυχῆς καὶ ἀψυχῆς) ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ καὶ ἀσήμαντα δεδομένα ὡς τὰ πιὸ ψηλά πετάγματα καὶ ἰδεώδη, ἀπὸ τὰ ταπεινά, τὰ καταφρονεμένα καὶ ἀψυχα («Ὡδὴ στὸ πληγωμένο ἀγκάθι») μέχρι καὶ ἡρωϊκὴ παράδοση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ πολύπτυχος καὶ πολύφωνος (θὰ τολμοῦσα γὰ τὸν πῶς Παλαμᾶ τῆς Κύπρου), στὴν τελευταία ποιητικὴ σύνθεση «Ἀρσδαφνούσα», πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ συμπαγῆ ἐξελικτικὴ ἐνότητα, μᾶς

δίνει μια λυρική αποθέωση της ομορφιάς και του έρωτα, ένα τραγούδι ζωγραφικής διάθεσης που αναλύεται σ' ένα συναισθηματικό πίνακα με μύρια χρώματα και αποχρώσεις.

Η «Αροδαφνούσα», σύμβολο ποιητικό της Κυπριακής δημοτικής παράδοσης, έκφραση της ιστορικής μοίρας της Κύπρου που στην μακραίωνη πορεία της δεινοπάθησε στα χρόνια των ξένων κατακτητών που όρέγονταν την ομορφιά της και τον πλούτο της, ζωντανεύει λυρικά μέσα στους στίχους του Κύπρου Χρυσάνθη, ο οποίος σαν τέλειος «μαίτρ» της στιχουργικής μας έδωσε μ' όλη τη χάρη και τη δροσιά του Δημοτικού τραγουδιού ένα τέλειο ποίημα, τόσο στη σύλληψη όσο και στην εκτέλεση.

Ο στίχος του ρέει φυσικά και άβιαστα σαν μια γάργαρα πηγή που αφήνει με το πηγαίο ανάδυσμά της μια ήχητική χαρά και εντύπωση. Τόση είναι η φυσικότητα του στίχου που νομίζεις πως ο ποιητής δεν κατέβαλε καμιά προσπάθεια, παρά μόνο φύσηξε απαλά το μαγικό του καλάμι για να αναλυθεί σ' ένα τραγούδι θεσπέσιο, που οι λέξεις και οι φθόγγοι του θγαίνουν πηγαία και ανεπαίσθητα. Αυτός ο πλούτος, αυτή η ανθηρότητα του ύφους, αυτό το χάριμα των εικόνων, των μεταφορών, των παραλληλισμών, των αλληγοριών, των υπερβολών, των αντιθέσεων, των σύνθετων λέξεων, αυτή η γλωσσοπλαστική δύναμη, μας μεταφέρει στο χώρο της Δημοτικής ποίησης, με έκδηλα τα ίχνη της προσωπικής σφραγίδας του Κύπρου Χρυσάνθη.

Ένα έντονο πάθος — κατάφαση της ζωής — αναδύεται μέσα από τη σύνθεση, γνώρισμα κι αυτό του ευαίσθητου και έρωτόπαθου λαού του νησιού όπου γεννήθηκε η θεά της ομορφιάς.

«Αστρά της γης και τ' ουρανού κι άνθοι του Παραδείσου

μέσ το κορμί σου ανθίζουν

και τὰ κρασιά τὰ κόκκινα στάζουν μέσ το φιλι σου

κι όποιον φιλάς ζαλίζουν.

Κι ανάμεσα στά στήθη σου μια πέρδικα φωλιάζει

σέ μια φωλιά με γιασεμί.

Γιά τούτες τές γλυκάδες σου ποιός, φως μου δέν αλλάζει

μέ τὰ φιλιά σου τή ψυχή;»

Το πάθος θα κορυφωθεί και θα ταυτιστεί με το θάνατο, γιατί έρωτας και θάνατος είναι δυο έννοιες που βρίσκονται στο ίδιο σύνορο της ζωής. Έτσι θα πει ο ποιητής:

«Κόρη για δός μου θάνατο, κόρη για δός μου πάθος».

Η αιώνια φύση, πηγή αιώνιας ομορφιάς επιστρατεύεται από τον ποιητή

για να υπογραμμίσει την ιδέα της αφθαρτης ομορφιας με το μυστηριώδη χαρακτήρα της:

«Του ἡλιου τῆ δείχνω νὰ μοῦ πεῖ σὸν κόσμο ποῖος τὴν παίρνει;
ποῖος παραδγαίνει θησαυρός;
κι ὁ ἥλιος ὁ καλῦτερος τὴν κεφαλὴ του γέρνει
καὶ λέγει: «Μήτε κι ὁ Θεός».

Τὸ πάθος γιὰ τὴν ὁμορφιά δὲν τὸ σβήνει καμμιά δύναμη, οὔτε κανένα «νηπιεθές» μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει τὴ λησμονιὰ στὸ ἀδάμαστο ἐρωτικὸ πάθος:

«Γεμίζω τὰ ποτήρια μου μὲ δυνατὰ κρασιὰ
κι ἀπανωτὰ τὰ πίνω
στάζει σταφύλι καὶ κρασί σὰ δρόσο ἢ φυλλωσιὰ
μὰ στὸ κρασί δὲ σβήνω».

Ἡ ὁμορφιά καὶ ὁ ἔρωτας ἐξιδανικεύονται καὶ ἀποκρυσταλλώνονται σὰν ἔννοιες καὶ δυνάμεις ἀδάμαστες τῆς Δημιουργίας ποὺ συνέχουν τὸν Κόσμο καὶ τὴ Ζωή:

«Φανήκανε τὰ στήθη σου κι ἄστραφε εὐτὺς ἡ Δύση
καὶ ραγιστήκαν τὰ βουνὰ
καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ πετεινά».

Οἱ πιὸ πάνω στίχοι μᾶς δίνουν κάτι ἀπὸ τὴ δυναμικὴ σύλληψη τῆς λαϊκῆς Κυπριακῆς ποίησης καὶ τὴν εὐαισθησία τοῦ λαοῦ ἀπέναντι στὴν ὁμορφιά τῆς ζωῆς.

Δὲν θᾶταν ὑπερβολὴ ἀν λέγαμε πὺς ἡ «Ἀρδαφνοῦσα» τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, ἔχει κάτι ἀπὸ τὴ γοητεία κι ὁμορφιά τοῦ Βιβλικοῦ: «Ἄσμα Ἄσματων». Αὐτὸ τουλάχιστο μᾶς θυμίζουν οἱ πιὸ κάτω στίχοι ποὺ τοὺς χαρακτηρίζει: ἕνας εὐγενικὸς καὶ ἐξωραϊσμένος αισθησιασμός:

«Ρόδῶσταγμα ἀπ' τὰ στήθη σου ροδοτρεχολογᾷ
σὰ λούζεις τὸ κορμὶ
κι ἀπ' τὰ μαλλιά σου ἀπρόμελο κομποκυλᾷ καὶ πάει».

Ἡ ὀλη ἢ προσπάθεια καὶ ἐσωτερικὴ φιλοσοφία τοῦ Χρυσάνθη εἶναι νὰ συλλάβει καὶ νὰ διασώσει τὴν εἰκόνα τῆς ὁμορφιάς. Ὑπακούει χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται στὸ αισθητικὸ δόγμα τοῦ Νίτσε, ποὺ πιστεύει πὺς ὁ Κόσμος μόνον σὰν αισθητικὸ δεδομένο μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει τὴν ὑπαρξή του.

Ἡ «Ἀρδαφνοῦσα» γίνεται προσωποποίηση τῆς ὁμορφιάς καὶ ψυχολογικὸ κίνητρο γιὰ ἕνα ἐρωτικὸ πρότυπο. Εἶναι ὁ ἰδανικὸς τύπος γυναικας ποὺ κίνησε τὸ ἐρωτικὸ πάθος τοῦ Βασιλιᾶ Πέτρου Α' συζύγου τῆς Ἐλεωνόρας,

ἀλλὰ θαυκάλισε καὶ τὴ φαντασία τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὴ διέσωσε μὲ τὴ Δημοτικὴ παράδοση καὶ τὴ ζωντάνεψε μὲ τὴ λαϊκὴ μούσα.

Στὸ τέλος τοῦ ποιήματος ὁ ποιητὴς παραλληλίζει τὴν «Ἀροδαφνούσα» μὲ τὸν «Ἐρωτόκριτο». Κι οἱ δύο μορφές γίνονται σύμβολα διαχρονικὰ τῆς ὁμορφιάς, τῆς λεβεντιάς καὶ τῆς ψυχικῆς ἀνωτερότητας, πού περικλείει ἔμμεσα καὶ τὴν ἔγνοια τῆς ἀγωνιστικότητας καὶ ἀντίδρασης σὲ κάθε μορφὴ καταπίεσης:

«Μὰ τοῦ καιροῦ τὸ γύρισμα θὰ σᾶς ξαναγεννήσει
ἔσέ τὸν Ἐρωτόκριτο, τὸν καρδιοφλογισμένο
κι ἔσένα τὴν ἀξέφραστη τὴ μάϊσσα Ἀροδαφνούσα
ἢ ἔσέ καθρέφτη ξενικέ, βενέτικε καθρέφτη
πού τὴν Κυπριώτισσα ψυχὴ θαθιά σου καθρεφτίζεις
ὕμνε χρυσέ τῆς ὁμορφιάς κι ἀνθὲ τῆς Τέχνης πρῶτε
μῦθε παλιέ, πού ξύπνησες μὲς τὴ καινούργια Κύπρο».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

«Ὁ Φιλελεύθερος», 1 Ὀκτ. 1980

**

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης μὲ τὴ νέα του λυρικὴ σύνθεση «Ἀροδαφνούσα» κάμνει: μιὰ ἐπιστροφή ὄχι μόνον στὴν παραδοσιακὴ τεχντροπία ἀλλὰ καὶ στὶς ποιητικὲς μορφές τῆς κυπριακῆς δημοτικῆς λογοτεχνίας. Μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια θητείας στὸν ἐλεύθερο στίχο καὶ στὸν πεζὸ λυρισμὸ ὁ ποιητὴς ξαναγυρίζει στὶς ρίζες τῆς λαϊκῆς μας παράδοσης.

Ἀφετηρία τῆς ἔμπνευσῆς του εἶναι τὸ κυπριακὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἀροδαφνούσας, πού ἀφηγεῖται τὸν τραγικὸ ἔρωτα ἐνὸς Φράγκου βασιλιᾶ τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἀροδαφνούσα. Κατὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἡ ζηλιάρα βασιλίτισσα ἐξαπατᾷ τὴν Ἀροδαφνούσα, τὴν ὁδηγεῖ στὸν πύργο καὶ ἀνθρωποῖ τῆς τὴν σκοτώνουν. Ἡ σχετικὴ διήγηση ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν λυρικὴ σύνθεση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Ὁ ποιητὴς στὸν ὅλο χειρισμὸ τοῦ θέματος κινεῖται μὲ ἄνεση ἀπὸ τὴν λυρικὴ διήγηση, στὴν λυρικὴ περιγραφή, στὰ ἔμμετρα αἰνίγματα, στὸ ἀλφαριθμητὰρι τῆς ἀγάπης, στὸ νανοῦρισμα, στὸ δνειρικὸ τραγούδι τοῦ γάμου, στὸ μοιρολόδι καὶ στὸ ἀφηγηματικὸ τραγούδι. Συναντοῦμε δηλαδὴ στὸ ποίημα διάφορα λυρικὰ εἶδη τῆς δημοτικῆς μας λογοτεχνίας. Αὐτὰ μᾶζι μὲ ἕνα πολὺ πλούσιο λεξιλόγιο ἀπὸ τὰ δημοτικὰ καὶ

λόγια μεσαιωνικά έρωτικά τραγούδια δημιουργούν το ιστορικό και πνευματικό κλίμα του Μεσαίωνα στον όποιο διαδραματίζεται ή ιστορία της Άραδαφνούσας:

«Οί μαργαριταροκλωστές ελάμπαν στον λαιμό της
διπλές σειρές τó μάλαμα στη λάμψη τών μαλλιών της.
Γαρούφαλλο τó βάδισμα πού τó χτυπάνε οί αΰρες
τ' ανάστημά της καλαμιά στη βεργολυγεράδα.
Μάτια κι' αν ήταν ξώβαργα, βροχόλουρα τó βλέμμα;
Κι άνοβξαν οί άσημόβρυστες κι' έσχύψαν οί οΰρανοί μας
κι' ή άπάνω στράτα άτήμωσε και γέμισε ζουμπούλια.
Ψυχή της Κύπρου, τραγουδῶ τ' άνθινο πέρασμά σου». (σελ. 3)

Μέ αΰτους τούς στίχους άρχίζει τó ποίημά του ό ποιητής και συνεχίζει στο εισαγωγικό αΰτó μέρος νά εξομνεί τήν όμορφιά. Τó προοίμιο καταλήγει μέ τούς άκόλουθους στίχους:

«Δός μου, κυρά, τόν χρυσοπλουμιστή σου πόθο,
δός μου τή συλλογή σου γύρω νά τή νοιώθω,
ή ρίξε κεραυνό στην κεφαλή μου πάνω
σαν τ' άρρωστο κλωνι νά γύρω νά πεθάνω».

Στήν επόμενη ένότητα δηλώνεται στην άρχή άμεσα τó πάθος πού έχει εμπνεύσει ή Άρδαφνούσα στους άρχοντες πού

«τήν τραγουδάνε μέ βιολιά, τήν τραγουδοΰν μέ λόγια
τήν τραγουδοΰν μέ στεναγμούς, μέ γιούλια καρδιοκτύπια».

Ή όμορφιά της όμως και τó έρωτικό πάθος προβάλλονται έμμεσα άπό δυό άλλα τραγούδια πού τραγουδοΰν ένα ό νοικοκύρης και ένα ό βασιλιάς γύρω στο τραπέζι του γλεντιού και έχουν για θέμα τους δυό τραγικές έρωτικές ιστορίες γνωστές άπό Κυπριακά και άλλα Έλληνικά δημοτικά τραγούδια: είναι οί ιστορίες της Λυγερής—Μωρόγιαννου και τού Κολυμπητή. Τήν δεύτερη ιστορία τραγουδά ό βασιλιάς και αΰτη έχει ένα τραγικό τέλος: ό νέος πνίγεται στο στερνό δοκίμι της αγάπης, όταν βουτᾶ στην θάλασσα για νά φέρει στην άνυπότακτη κόρη «τó χρυσοδακτυλίδι τó μυθικό και ξωτικό», όπότε τó δαμονικό κακό, ή Πνίχτρα, τόν πνίγει στα βάθη της θάλασσας. Αΰτά τά δυό τραγούδια σά νά προάναγγέλλουν και τó τραγικό τέλος της αγάπης του βασιλιά και της Άρδαφνούσας.

Στήν επόμενη ένότητα μέ τά παιγνιδίσματα τών αινιγμάτων τραγουδιέ-

ται ἡ ὁμορφιά τῆς Ἀροδαφνούσας: τὸ κορμί, τὸ φρύδια, τὸ στόμα, τὰ μαλλιά
καὶ τὰ μάτια.

Σὰν παίζανε, σὰν παίζανε μὲς τὴν τριανταφυλλιά
δυὸ γαλανὰ πουλιὰ
πετάχτηκαν ἀπ' τὴ φραγὴ καὶ τ' ἄρπαξαν δυὸ φίδια
—Τὰ δυὸ σου φρύδια.

Ἡ ἐπόμενη ἐνότητα ποῦ εἶναι καὶ τὸ κέντρο τοῦ ποιήματος ἀποτελεῖ
τὸ ἀλφαθητάρι τῆς ἀγάπης, ἓνα ὕμνο, τοῦ βασιλιᾶ πρὸς τὴν ὁμορφιά τῆς
Ἀροδαφνούσας:

Ζαλίστηκε, ἀποχάθηκε μὲς τίς αὐλὲς ὁ ρήγας
κι' ἀρχίσαν μὲς τὸ στόμα του τὰ ἐρωτοαλφαθητάρια,
σὰν τὰ νερά κι' ἀπ' τὴν πηγὴ, γὰ τρέχουν καὶ γὰ φεύγουν:
Ἄστρα τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ κι' ἀνθοὶ τοῦ παραδεισοῦ
μὲς τὸ κορμί σου ἀνθίζουν
καὶ τὰ κρασιά τὰ κόκκινα στάζουν μὲς τὸ φιλί σου
κι' ὅποιο φιλάς ζαλίζουν.
Κι' ἀνάμεσα στὰ στήθη σου μιὰ πέρδικα φωλιάζει
σὲ μιὰ φωλιά μὲ γιασεμί.
Γιὰ τοῦτες τίς γλυκῶδες σου ποιός, φῶς μου, δὲν ἀλλάζει
μὲ τὰ φιλιὰ σου τὴν φυχή;

Ὁ βασιλιάς τραγουδᾷ διαδοχικὰ τὴν ματιὰ, τίς πλεξίδες, τὰ στήθη, τὸ
χαμόγελο, τὰ χεῖλη, τὸ ἐλαφρὸ πάτημα, τὰ ξανθὰ μαλλιά, τὸ κορμί, τὴν
μιλιὰ καὶ ὅλους τοὺς τρόπους τῆς Ἀροδαφνούσας:

Ἔτσι σὰ ρίχνεις τὴ ματιὰ τρεχάμενα νερά
στέκουν καὶ κολυμπῶνουν
καὶ χάνουν τὰ πετούμενα μεμιᾶς τὰ λογικὰ
καὶ πέφτουν καὶ ματώνουν.

.....
Λάμπει σὰν ἥλιος χρυσαφῆς τὴν ὦρα ποῦ γεννιέται,
τριαντάφυλλο κι' ἀνθεῖς
καὶ στάξεις τὸ ροδόσταγμα κι' ὁ κόσμος σου κυλιέται
σὰ δρόσος τῆς αὐγῆς.

.....
Ψιντρή κυρά, τριανταφυλλιά χελιδονοφρυδάτη
σὰν κίνησες γὰ πᾶς
σὰν τὸ κλωνί βασιλικὸ μὲ τὰ χρυσὰ γιομάτη.

τὸ φῶς γύρω σκορπᾶς.
Σκορπᾶς στὴν στράτα γιασεμιᾶ, τὸν μόνχο στὸν ἀγέρα,
γαρούφαλλα στὴ γῆ,
κι ἀπὸ τὸν μόνχο ράγισαν οἱ τοῖχοι κι ἐκεῖ πέρα
ἀνοιξαν οἱ οὐρανοί.

Στὴν ἐπόμενη ἐνότητα μὲ τέσσερα ναουρίσματα «χίλιες ψυχές» τριγύρω
στὴν Ἀροδαφνούσα τὴν τραγουδοῦν καὶ ἐπικαλοῦνται γιὰ τὸν θάνατό της
στολίδια, δῶρα καὶ ὁμορφιὰ στὸ ξύπνημά της τὸ πρῶτ. Ἡ κοιμισμένη κόρη
στ' ὄνειρό της ἀκούει ὁμορφα τραγούδια τοῦ γάμου, τραγούδια γιὰ τὸν ἥλιο
ποῦ παντρεύεται «τ' ἀσημὶ φεγγάρι». Δώδεκα τετράστιχα τραγούδια ὕμνων
τῆ νύφη καὶ τὸ γαμπρό, ἐκφράζουν εὐχές καὶ χαρὰ γιὰ τ' ἀντρόγυνο, καλοῦν
στὸ στόλισμα τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς νύφης:

Ἔλα νὰ ντύσεις τὸν γαμπρό μὲ κόκκινο ζωνάρι,
κόκκινο κατακόκκινο, σὰν τὴ δική τους χάρη.
Καὶ μπῆξε τὸ γαρούφαλλο στὰ λαμπερὰ μαλλιά του
κόκκινο σὰν γαρούφαλλο ἢ ἀκράτητη χαρὰ του.
Ντύσε καὶ τὴ νυφούλα μας διπλωκομαρωμένη
τριανταφυλλιά κατάλευκη τοῦ Μάρτη φουντωμένη.
Λεμονανθὸς κατάλευκος στὰ χρυσαφιὰ μαλλιά της,
λεμονανθὸς κι ἡ παρθενιά στὴ γιασεμιὰ καρδιά της.

Στὴν ἐπόμενη ἐνότητα ἀκολουθεῖ ἡ τραγωδία: ὁ φόνος τῆς Ἀροδαφνού-
σας ἀπὸ τὴ ρήγισσα ποῦ ἔμαθε τὸν μυστικὸ ἔρωτα τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῆς κό-
ρης. Ὁ ποιητὴς ἀναφέρει χωρὶς περιγραφή τὸν θάνατο καὶ μὲ ἕξι τετρά-
στιχα μοιρολόγια θρηνεῖ τὴν ὁμορφιά, τὴν κακὴ τύχη καὶ τὸν πρόωρο χαμὸ
τῆς Ἀροδαφνούσας:

Κλαῖνε τὰ μάτια τὴν αὐγή, κλαῖνε τὸ μεσημέρι,
κλαῖνε τὸ βράδυ ὅταν φανῆ στὸν οὐρανὸ τ' ἀστέρι
καὶ κλαῖνε μέσα στ' ὄνειρο κλειστὰ - κλειστὰ ματάκια,
μὰ κλαῖνε ἔσένα πιὸ πολὺ τὰ γιασεμιὰ παιδάκια.

Τὸ ποίημα τελειώνει μὲ ἓνα ἀφηγηματικὸ δημοτικὸ τραγούδι, πλασμέ-
νο σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποῦ περιέχουν τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἀρο-
δαφνούσας. Εἶναι μιὰ «σύνοψη» θὰ λέγαμε καὶ μιὰ ἀνάπλαση σὲ ἄλλη μορφή
τοῦ περιεχομένου ὅλου τοῦ ποιήματος. Ὁ ποιητὴς μᾶς ὀδηγεῖ φυσιολογικά
στὴν μορφή καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν παραδοσιακῶν τραγουδιῶν τῆς Ἀροδα-
φνούσας καὶ ἔτσι μᾶς μεταδίδει τὸ αἶσθημα πῶς ἡ Ἀροδαφνούσα καὶ ἡ μοί-

ρα της διασώζονται άκέραια και άφθαρτα όπως τὰ άποτύπωσε σέ πλαστικές μορφές ο χρόνος και ή ψυχή του λαού μας:

«Κόρη, για δός μου θάνατο, κόρη, για δόσιμου πόθο».
Κι ήσουν θρησκεία ενός λαού και μιάς φυλής πατρίδα,
του ρήγα του έρωτόκριτου το έρωτορηγάτο.
Στόν πύργο, τον έφτάπυργο, τον φιδοπλεματάρη,
δίσεχτος χρόνος κλάδωνε της ρήγισσας ή ζήλεια
πού δλοϋθε μάγια άρφωνε σά μάγισσα τεχνίτρα
και ξόρκιζε τὰ ξωτικά και δαιμονοκαλοϋσε
και μπαίνοντας, άνθόκλαδε, σέ χτύπησε και πάει.

Στήν τελευταία αυτή ένότητα του ποιήματος, όπως εξάλλου και σέ πολλά άλλα μέρη, προβάλλει ένας έντονος νοσταλγικός καημός που εκφράζεται ποτέ άμεσα από τον ποιητή και ποτέ έμμεσα στά μάτια, την σκέψη, την καρδιά και τὰ λόγια ανθρώπων που συμμετέχουν άμεσα ή έμμεσα στην εξέλιξη του ποιήματος. Ένας άθεράπευτος πόνος, μια άνοικτη πληγή νοιώθεισ να διαποτίζει τὸ ποίημα: για την τέλεια και τραγική όμορφιά, για έναν ώραίο έρωτα που καταλήγει σέ τραγωδία, για την αιθέρια παρουσία της κόρης που παρ' όλη την άγνότητά της φέρνει μαζί της τὸ κακό και τον θάνατο.

Άπό την πλευρά της μορφής τὸ ποίημα «Άροδαφνούσα» άποτελεί ένα εξαιρετικό πετυχημένο πειραματισμό στην ποίησή μας. Μὲ την σύνθεση αυτή ο Κύπρος Χρυσάνθης άνοίγει καινούργιο δρόμο και καινούργιες δυνατότητες, πέρα από τις καθιερωμένες μορφές της ποίησής μας, στην ποιητική σύνθεση: δημοτικά παραδοσιακά είδη, άνόμοια μεταξύ τους, μπορούν να συντεθούν και να άποτελέσουν οργανικά μέρη ευρύτερων συνθέσεων μέσα στις όποτες μπορούν να εκφραστούν οι ποικίλες και άνόμοιες κινήσεις της λυρικής φαντασίας του ποιητή. Έτσι ή λυρική σύνθεση άποκτά ευρύτητα και δραματικό βάθος.

ΝΙΚΟΣ Σ. ΣΠΑΝΟΣ

«Πνευματική Κύπρος», Χρονιά ΚΙΑ', 1981, σελ. 187.

Internationally acknowledged
to be the finest King Size cigarette
in the world

dunhill

London Paris New York

THE MOST DISTINGUISHED TOBACCO HOUSE IN THE WORLD

Προειδοποίηση Υπουργείου Υγείας: Το κάπνισμα μπορεί να βλάψει την υγεία σας

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

Η ΜΠΥΡΑ
ΣΑΣ

